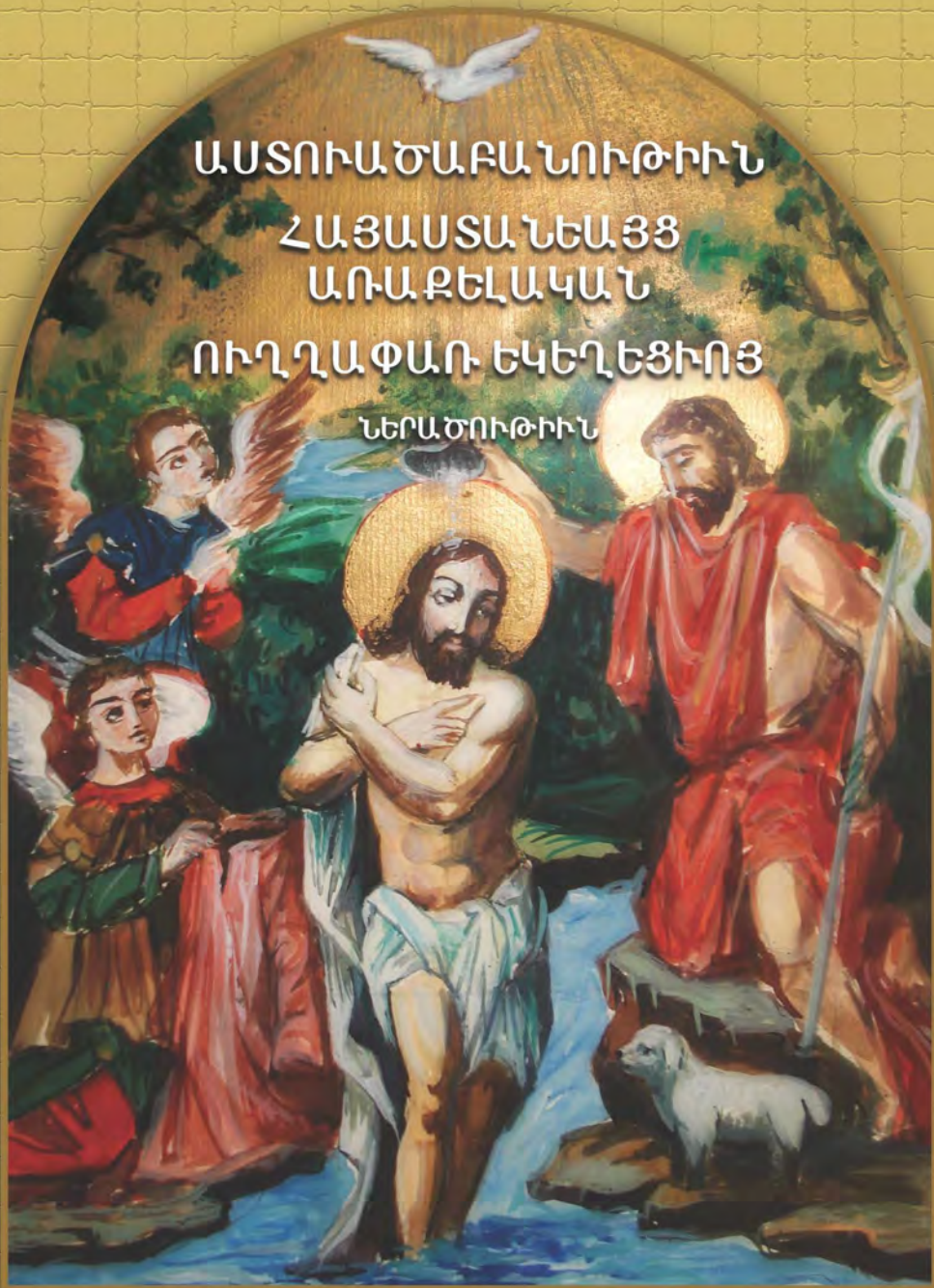

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ

ՈՒՂՂԱՓԱՌ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Դոկտ. Տ. Զաւէն Ա. Բհնյ. Արպումանեան

Հրատարակութիւն Հայց. Եկեղեցւոյ
Արեւմտեան Թեմին

2009

**ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ
ՈՒՂՂԱՓԱՌԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ**

Դոկտ. Տ. Զաւէն Ա. Բհնյ. Արպումանեան

**Հրատարակութիւն Հայց. Եկեղեցւոյ
Արեւմտեան Թեմին**

2009

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԹԻ ԵՒ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՀՐԱՄԱՆԱԻ

Տ. ՅՈՎՆԱՆ ԱՐՔ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆԻ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՀԻՒՄԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ
ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԹԵՄԻՆ

Նուիրուած
Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա
Երջանկայիշատակ Կաթողիկոսին
Ամենայն Հայոց

Ծննդեան Հարիւրամեակ
1908 – 2008

**Սոյն Գիրքը կը Հրատարակուի
Ազնիւ Մեկենասութեամբ՝**

**Տէր եւ Տիկին Տէյվիտ եւ Մարգրիտ
Մկրպլեաններու**

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մուտք	10
Աղբիւրներ	15
Պօղոս Առաքեալի Աստուածաբանութիւնը	19
Շարականներու Աստուածաբանութիւնը	22
Ս. Երրորդութեան Վարդապետութիւնը	27
Հայր Աստուած	30
Որդին Աստուած	33
Միաբնակութեան Վարդապետութիւնը	36
Ս. Հոգին Աստուած	38
Նիկիական Հանգանակը	41
Գրիգոր Տաթեւացիի Հանգանակը	42
Ներսէս Շնորհալիի Հանգանակը	44
Քրիստոսի Առաքելութիւնը – Փրկագործութիւն -	48
Քրիստոսի Առաքելութիւնը	
- Մարգարէ, Բահանայապետ, Թագաւոր -	52
Քրիստոսի Թողած Աւանդը	55
Յիսուսի Պայծառակերպութիւնը	61
Քրիստոսի Յարութիւնը	64
Եկեղեցին Երկրի վրայ	67
Եկեղեցին Մարմինը Քրիստոսի	70
Եկեղեցւոյ Ստորոգելիները	72
Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին	76
Սրբազան Խորհուրդները	79
Խորհուրդներուն Պայմանները	82
Խորհուրդն ու Զայն Ստացողը	85
Մկրտութիւն	87
Դրոշմ – Կնունք	91
Ապաշխարութիւն	93
Սուրբ Հաղորդութիւն	97
Պսակ - Ամուսնութիւն	104
Զեռնադրութիւն	110
Վերջին Օծում	118
Երկնքի Արքայութիւնը	121
Անաստուածութիւն	128
Մատենագիտութիւն	132

WESTERN DIOCESE OF
THE ARMENIAN CHURCH OF NORTH AMERICA

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հիւսիսային Ամերիկայի Պրիմատի Թեմ

HIS EMINENCE ARCHBISHOP HOVNAN DERDERIAN, PRIMATE

Սեպտեմբեր 19, 2008

Արժանապատիւ Դոկտոր
Տ. Զաւէն Ա. Քինյ. Արգումանեան

Սիրելի Տէր Հայր,

Սոյն գրութեամբ կ'ողջունենք Ձեր հեղինակած
«Աստուածաբանութիւն Հայաստանեայց Առաքելական
Ուղղափառ Եկեղեցոյ» աշխարութեան հրապարա-
կութիւնը, որ կու գայ անելնալու Ձեր գրական հարուստ
ժառանգութեան վրայ:

Այս հրապարակութիւնը քարիներու ամբարած
Ձեր գիտելիքներուն արգասիքն է, որ պարզ ու դիւրա-
մաբացելի եղանակով կը հրամցնէք ընթերցողին:

Մեծապէս գնահատելի է Ձեր նուիրական այս
առաքելութիւնը, ուղղուած Հայ ազգի մեր գաւակներուն,
որոնց կը ծանօթացնէք Հայ Առաքելական Եկեղեցին,
իբրեւ Սուրբ Մայր, որ մեր բոլորին հոգեւոր դաստիա-
րակն է:

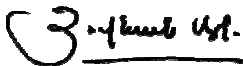
Խորապէս համոզուած ենք, որ եթէ կան ոմանք,
որոնք հեռացած են մեր Մայր Սուրբ Եկեղեցիէն, եւ կը
փորձեն իրենց հոգեւոր ծարաւը յագեցնել մէկ այլ
քարբեր քեսակի, ու մանաւանդ՝ պղտոր ջուրերով,

պարճառն այն է, որ մեր Մայր Սուրբ Եկեղեցւոյ նկարմամբ անձանօթ ու անհաղորդ են, ու այդ մէկը Ձեր այս աշխարանքով է որ կը լրացնէք:

Ուստի սիրելի Տէր Հայր, անգամ մը եւս քաջալերելով Ձեր ազնիւ ջանքերն ու անձանձրոյթ աշխատանքը, կը մաղթենք Ձեզի քաջառողջութիւն, ու մանաւանդ Ձեր գրական գործին նորանոր արշալոյսներ:

Եղբայրական Սիրոյ Ողջունիւ,

Աղօթակից՝

 Զեյնեպ Աղ.

ՅՈՎՆԱՆ ԱՐՔ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
Առաջնորդ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ներկայ հատորը ներածական մըն է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աստուածաբանութեան, գրուած պարզ եւ ժողովրդական մակարդակի վրայ: Կը բովանդակէ հիմնական վարդապետութիւնները որոնք Հայ Եկեղեցին կանգուն եւ ինքնանկախ պահած են դարերու ընթացքին, սկսեալ Քրիստոսի Եկեղեցւոյ Տիեզերական առաջին երեք ժողովներու առած որոշումներէն՝ Դ եւ Ե դարերուն:

Տեսական աստուածաբանութիւնը կը զբաղի Աստուծոյ գոյութեամբ, Որդւոյն յայտնութեամբ եւ Ս. Հոգիի միջնորդութեամբ: Ս. Երրորդութեան վարդապետութիւնը յանգեցաւ Ս. Եկեղեցւոյ հաստատման Պէնտէկոստէի օրը, երբ Ս. Հոգին ամենագոր ազդումով իջաւ առաքեալներուն վրայ:

Գիրքը կ'ընդգրկէ նաեւ Եկեղեցւոյ եօթը խորհուրդները որպէս տեսանելի ծէսը Ս. Հոգիի ներգործութեան: Ամէն խորհուրդ իր կարգին բացատրուած է ժողովուրդին հասկնալի լեզուով: Տրուած է նաեւ Փրկչին յատուկ անուններն ու անոնց աստուածաբանական տարողութիւնը՝ հիմնուած Սուրբ Գիրքի՝ Հին եւ Նոր Կտակարաններու տուեալներուն վրայ:

Յատուկ տեղ յատկացուցած ենք Պօղոս Առաքեալի ներթափանցող աստուածաբանութեան, ուր կը յայտնուին Քրիստոսի իսկական Անձն ու անոր առաքելութիւնը՝ այս անգամ նորահաստատ եկեղեցիներու միջոցաւ որոնք գոյացան Առաքեալին աննահանջ եւ անվարան ճամբորդութիւններով: Պօղոս Առաքեալի Թուղթերը անփոխարինելի աղբիւր կը հանդիսանան Քրիստոսի անձին ու վարդապետութեան մասին:

Ընդգծած ենք նաեւ Հայ Եկեղեցւոյ Շարականներու աստուածաբանութիւնը որ այնքան շքեղօրէն կը հանդիսադրեն Քրիստոսի Կեանքը, սկսելով Աստուածամօր Աւետումէն մինչեւ Մկրտութիւն, անկէ մինչեւ Պայծառակերպութիւն եւ Յարութիւն, Ս. Հոգւոյ Գալուստէն մինչեւ Առաքեալներու քարոզութիւնը: Այդ ամբողջը անշուշտ գրուած եւ երգուած Հայ Եկեղեցւոյ սուրբ հայրերու կողմէ, որոնք տուած են անոր հարազատ դիմագիծ եւ ուղղափառ դաւանանք:

Մեր վարձքը կատար պիտի ըլլայ եթէ մեր ընթերցողները աւելի մօտէն կարենան ծանօթանալ Հայաստանեայց Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ՝ այս անգամ դաւանանքի եւ վարդապետութեան ճամբով:

Հեղինակը

Ներածութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Աստուածաբանութեան

ՄՈՒՏՔ

Աստուածաբանութիւնը զԱստուած սահմանելու, զԱյն գտնելու, Անոր մօտենալու եւ զԻնք մեր կեանքին մասնակից դարձնելու գիտութիւնն է հաւատքի ճամբով ու պատմական հիմունքով: Աստուածաբանութեան սահմանումը ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ Աստուծոյ գոյութիւնը որ քրիստոնէութեան պարագային Անոր յայտնութիւնն է մարդկային պատմութեան միջոցաւ: Հաւատքը ինքնին մինակը չէ որ պիտի առաջնորդէ մարդիկ դէպի Աստուած, այլ նաեւ պատմութիւնը իր դարերու հոլովոյթով:

Առաջին այս քայլը առնելու համար անհրաժեշտ է դիմել Սուրբ Գիրքին, առանց առարկութեան զայն ճանչնալով որպէս միակ եւ անփոխարինելի աղբիւրը ճշմարիտ Աստուծոյ գոյութեան եւ յայտնութեան, ոչ որպէս արդիւնք «մտքի մարզանքի» եւ կամ ներհայեցողութեան, կամ նոյնիսկ բնագանցութեան, այլ որպէս յայտնութիւն մարդոց ապրած աշխարհին մէջ, ազգերու եւ երկիրներու ճշդուած յարաբերութիւններով:

Սուրբ Գիրքը բացառապէս տարբեր է մեր կարդացած միւս բոլոր գիրքերէն ու կը մնայ առանձինն, թէ իսկ գրուած ըլլայ որոշապէս մարդոց մտքի յղացքով ու անոնց ձեռքով նոյնիսկ, սակայն մնալով բացառիկն ու միակ Գիրքը որ Աստուծոյ գոյութիւնը կը հանդիսադրէ իր կատարած արարչագործութեամբ ու ազգերու եւ երկիրներու մէջ իր մնայուն յայտնութեամբ: Թէ ի՞նչպէս գրի առնուեցաւ Ս. Գիրքի բովանդակութիւնը դարերու ընթացքին, բնական կերպն այն եղաւ որ «ընտրեալներ» կանչուեցան եւ ներշնչուելով Գերագոյն Արարիչի կամբքէն, տեսան արարչագործութեան աներկբայ արդիւնքը,

եւ համապատասխան կերպով գրի առին ու Անոր կամքը գործադրել ջանացին ժողովուրդներու կեանքէն ներս:

զԱստուած «տեսներու» միակ կերպը, եթէ այդ ըղձանքն ու կարիքը ունին մարդիկ, ճիշդ պատուանդանին վրայ կանգնելով միայն կարելի պիտի ըլլար, քանի որ կար նաեւ ու միշտ կայ ներկայիս այդ միւս պատուանդանը եւս, անաստուածներու պատուանդանը, որուն վրայ կանգնողներ հակառակ հայեցակէտով եւ ապակեղրոն ուղղութեամբ առարկեցին ու միշտ պիտի առարկեն թէ Ս. Գիրքը անփոխարինելի գիրքը չէ, թէ մարդիկ կրցան նաեւ տարբեր փիլիսոփայութիւններով եւ տրամաբանութեամբ տարբեր գիրքեր գրել, հաստատելու համար որ Գերագոյն էակ մը գոյութիւն չէ ունեցած եւ աշխարհը արարչագործութեամբ չէ ստեղծուած, այլ միայն պատահական հոլովոյթներու, բնութեան ինքնագոյ ուժերու հակամարտութեամբ եւ դարերու եղափոխութեամբ գոյացած աշխարհ մը եղաւ:

Այս վերջիններու պատուանդանէն կարելի չէ տեսնել Բարիի սկզբունքը, Լոյսի արգասիքը, եւ կամ ներդաշնակութեան ու անյեղլի օրէնքներու ոչ այլամերժ այլ դրական արդիւնքը, որոնց հետեւանքը միայն կրնար ըլլալ մարդկային հասկացողութիւնն ու բարոյականութեան հիմքը: Առաջին պատուանդանին վրայ կանգնող մարդիկ նախ գրեցին ու ապա անոնց հետեւողները կարդացին ճշմարիտ էութեան նախախնամական գործը, փնտռելով ու գտնելով զԱստուած: Հոն էր որ միայն գտան աշխարհի, բնութեան ու մարդէակին, կենդանիներուն, բուսականութեան եւ ջուրերու ստեղծագործութիւնը, մասնաւորաբար մարդէակի պարագային՝ իրեն տրուած Աստուծոյ Պատկերը: Մարդ արարածը ի վերջոյ լսեց Արարչին ձայնը ու գրի առաւ Անոր կամքը, ոչ թէ առանձինն ինքնակոչ կերպով, այլ Նահապետներու, Մարգարէներու, Թագաւորներու եւ Դատաւորներու առաջնորդութեամբ որոնք կոչեցեալները եղան Աստուծոյ:

Երբ կանգնած ենք ուղիղ ճանապարհի սեմին կը գգանք հետզհետէ որ ծրագրուածն ու դասաւորուածը, բարոյականն ու մտքի արգասիքը, միասնաբար Աստուծոյ գոյութիւնը կը ներթափանցեն մեր կեանքէն ներս այնպէս ինչպէս մարգարէներ անդադար պատգամեցին

բարերար ու բնութիւնը ներդաշնակող Անշարժ Շարժիչի մը խօսքը, որ ի վերջոյ արձանագրուեցաւ որպէս Աստուած եւ Հայր, Արարիչ եւ Պահպանիչ, Սիրող Հայր որ ինքզինք աշխարհին յայտնելու կրկնակի փորձերով պատմութիւն կերտեց ազգերու եւ աշխարհներու միջոցը գործածելով:

Հին ազգեր եկան ու անցան եւ սակայն Աստուծոյ ստեղծարար եւ անյեղլի գործը վերանորոգեց ինքզինք դարերու ընթացքին: Ազգերու առաջնորդներ հարկադրուեցան մարգարէներու ցուցմունքներով տեսնելու իրենցմէ աւելի բացարձակ Տէրը տիեզերքին, որուն վերջնական նպատակը եղաւ տիրապետել Իր ստեղծած աշխարհին, հակառակ ուրացումներու եւ մերժումներու: Աստուած՝ Հայր ճանչցուեցաւ բոլոր անոնց կողմէ որոնք գրեցին ու կարդացին Ս. Գիրքը ու հաւատք ընծայեցին անոր մշտատեւ գոյութեան, յատկապէս երբ հին աշխարհի իմացական տարրը փիլիսոփայութեան ճամբով մարդ արարածը մղեց նախ ինքզինք ճանչնալու եւ ապա անոր մտածման առարկան դարձնելու իր Արարիչը:

Այդ ուղղութեամբ մարդը դիմեց Ս. Գիրքին որ կը բովանդակէր Հին եւ Նոր Կտակարանները, Արարչագործութիւնն ու Նոր Արարածը, որոնց կեդրոնական նպատակը եղաւ Աստուծոյ յայտնեալ սէրը իր ստեղծած աշխարհին նկատմամբ, ինչպէս Յովհաննէս Աւետարանիչ գոչեց ըսելով, «Աստուած այնքան սիրեց իր ստեղծած աշխարհը որ մինչեւ իսկ Իր Միածին Որդին զրկեց աշխարհ»։ Սա եղաւ լրումն օրինաց եւ մարգարէից: Թէեւ բոլոր ազգեր հաւատարիմ չգտնուեցան Աստուծոյ յայտնութեան, երբ մանաւանդ ժողովուրդներ կերպարանք ստացան, ազգեր կազմուեցան, աշխարհագրական սահմաններ գծուեցան ու ընդդիմադիր կողմեր գոյացան:

Աստուծոյ կամքը ի վերջոյ Հինէն դէպի Նորը անցաւ, արարչագործութենէն ետք պատմութեան հետքեր ստեղծեց, ու վերջապէս Անոր անձն ու գործը աւելի դիւրաւ ըմբռնելի դարձաւ մինչեւ այն ատեն երբ ծնաւ իր Որդին ժամանակներու լրումին, թուականով եւ աշխարհագրական տեղիքով, երբ Յիսուս մարմնանալով Աստուծոյ իրաւ յայտնութեան երաշխիքը տուաւ մարդոց

ի յաւիտենից մինչեւ յաւիտեանս: Մեսիան որ Օծեալն էր դարձաւ Որդի Աստուծոյ:

Աստուածաբանութիւնը հետեւաբար երկարժամկէտ հոլովոյթի զարգացումը եղաւ այն դէպքերուն որոնց մէջ Աստուած Իր խոստման համաձայն նախախնամեց Իր ժողովուրդը ու այդ խոստումը իրագործեց Իր Որդւոյն մարդանալովը, որ ծնաւ Մարիամէն եւ հաստատուեցաւ Հայր Աստուծոյ որպէս Իր Որդին երբ ան կը մկրտուէր Յորդանան գետին մէջ, եւ ապա երբ կը պայծառակերպուէր Թափոր լեռան վրայ, երկու պարագաներուն ալ ակնատես վկաներու ներկայութեան: Այս անշուշտ սկիզբը կը դնէր Փրկագործութեան մեծ ծրագրին, որուն հետեւորդները եղան առաջին Առաքեալներն ու անոնց հետեւորդ Սուրբերը, բոլորն ալ միախորհուրդ բացայայտելով միեւնոյն աստուածային այդ խոստումն ու իրագործումը:

Ճիշդ հոս կը կայանար Յիսուսի պատմական մուտքը աշխարհ եւ երկրի վրայ Երկնքի Թագաւորութեան սկիզբը կը դրուէր իր Ծնունդով: Այդ Թագաւորութիւնը երկինքէն երկիր իջաւ Յիսուսի առաջին գալուստով որպէս անհրաժեշտ ու անփոխարինելի միջամտութիւն, որովհետեւ այդ Թագաւորութիւնը անպայման պիտի պատկանէր մարդոց որոնք արժանի պիտի ըլլային թէ՛ քաղաքացիները ըլլալու անոր եւ թէ՛ մատուցականները, միանգամայն անոր պաշտպաններն ու տարածողները աշխարհի ազգութեանց մէջ: Այլապէս եթէ ան մնար երկնքի մէջ ու մարդիկ միայն ներհայեցողութեամբ սպասէին անոր մինչեւ մահ, ինչ օգուտ կրնար ունենալ այդ Թագաւորութիւնը ապրող եւ սերունդներ հասցնող քրիստոնեայ մարդկութեան համար:

Այդ իմաստով եւ բովանդակութեամբ Տէրունական Աղօթքը որքան խօսուն է ինքնին ուր «եկեսցէ արքայութիւն քո, եղիցին կամք քո» յարակից եւ լծակից խնդրանքները կուգան բերելու աղօթողին ներգործիչ մասնակցութիւնը երկուստեք, թէ՛ Թագաւորութեան երկիր գալովը եւ թէ՛ Աստուծոյ կամքին իրագործումովը: Առանց երկրորդին առաջինը պիտի մնար ապարդիւն, քանի որ միայն Աստուծոյ կամքն ու անոր յարատեւ իրագործումը պիտի կարենային պայմանա-

ւորել Աստուծոյ Արքայութեան արգասիքը որ է Քրիստոսի եկեղեցին՝ Սուրբ Հոգիով առաջնորդուած:

Յարուցեալ Քրիստոսի Համբարձումէն ետք, երբ Սուրբ Հոգին եկաւ հանգչելու Առաքեալներուն վրայ, «սրբագործուեցաւ» երկիրը, ու ան մնաց Երկրորդ Գալստեան մարտահրաւէրին դիմաց միակ այն կոչով ու հրահանգով թէ՛ «եղերուք պատրաստք»: Որքան քրիստոնեայք պատրաստ ըլլային Քրիստոսի Գալստեան այնքան մօտեցած կ'ըլլային անոր Գալուստին: Ժամանակը եւ կերպը Երկրորդ Գալստեան այնքան կենսական չէին որքան Քրիստոսի հետեւորդներուն անոր նկատմամբ պատրաստ ըլլալու հրամայականը, որուն համար մեր Տէրը բազում անգամներ կրկնակի շեշտեց:

ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ

Ծնունդ առնելով Աստուածաշունչ Մատեանէն, աստուածաբանութիւնը անմիջականօրէն զարգացաւ մէկ-նոդական գրականութեամբ: Նախագոյն հետեւորդներ նուիրեցին իրենց կեանքն ու տաղանդը բացատրելու եւ մեկնելու Ս. Գրքի բազմաբեղուն ու խրթին տուեալները՝ միշտ ի մտի ունենալով Աստուծոյ գլխաւոր նպատակը՝ Փրկագործութիւնը: Աստուծոյ ծրագրին տարածման համար նախ Առաքեալներ ցրուեցան Սուրբ Հոգիի զօրութեամբ եւ գիտութեամբ, ու անոնցմէ երկուքը՝ Թադէոս եւ Բարթողիմէոս Հայաստան աշխարհ հասան ու կատարեցին իրենց առաքելութիւնը նահատակութեան գինով:

Թէեւ Հին եւ Նոր Կտակարանները գրուեցան իրենց բնիկ լեզուներով, առաջինը եբրայերէն եւ երկրորդը՝ յունարէն, անոնց մեկնութիւնները փիլիսոփայական տուեալներու համընթաց, երբեմն թեր ու երբեմն դէմ, գրուեցան քրիստոնէութեան նախագոյն լեզուներով՝ յունարէն, լատիներէն եւ ասորերէն յայտնի հեղինակներու կողմէ, ինչպէս Տերտուղիանոսի, Որոգինէսի, Երանոսի, Գրիգոր Լուսաւորիչի, եւ աւելի ուշ՝ Կապադովկեան Հայրերու՝ Բարսեղ Կեսարացիի, Գրիգոր Նիւսացիի, Գրիգոր Նազիանզացիի, եւ Յովհան Ոսկեբերանի, վերջին հինգը չորրորդ դարու բովանդակ ընթացքին:

Այս բոլորին սուրբգրային, աստուածաբանական, փիլիսոփայական եւ ծիսական համադրեալ երկերը ներթափանցեցին Հայաստան անմիջապէս որ հայերէն լեզուի տառերը հնարուեցան Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի կողմէ եւ Աստուածաշունչ Մատեանը յունարէն Եօթանասնից Թարգմանութեան վրայէն գրաբարի թարգմանուեցաւ Ս. Սահակ Պարթեւ Հայոց Հայրապետի գլխաւորութեամբ հինգերորդ դարու առաջին կիսուն, վերոյիշեալ թուականներէն յիսուն տարիներ ետք:

Բնական էր որ աստուածաբանութիւնը զարգանար հետզհետէ ժամանակներու ընթացքին, յատկապէս երբ գումարուեցան եկեղեցւոյ առաջին երեք Տիեզերական Ժողովները որոնք իրարմէ յիսուն եւ հարիւր տարիներու

հեռաւորութեամբ դաւանանքի անհրաժեշտ հանգանակները բանաձեւեցին: Անոնք Նիկիոյ 325 թուի, Կ. Պոլսոյ 381 թուի, եւ Եփեսոսի 431 թուի ժողովներն էին որոնց մասնակցեցան Եկեղեցւոյ ԲՈՂՈՐ ներկայացուցիչները որպէս ՄԻԱՅՅԱԼ Եկեղեցի Քրիստոսի, եւ որոնք զբաղեցան ու սպառեցին նախնազոյն դաւանանքի հիմնական կէտերը՝ Յիսուս Քրիստոսի Անձին վարդապետութիւնը, Կոյս Մարիամի Աստուածածին ըլլալու հանգամանքը, եւ եկեղեցւոյ փրկագործութեան խորհուրդը՝ հիմնուած նշեալ կէտերուն վրայ: Հաւատոյ Հանգանակը եւ Տիեզերական առաջին երեք ժողովներու առած որոշումներն ու երբեմն նաեւ արձակած նզովքները ընդհանրապէս աստուածաբանութեան կարեւորագոյն աղբիւրները կազմեցին:

Այդ ուղղութեամբ հայ ժողովուրդի Թարգմանիչ Վարդապետները հսկայական աշխատանք կատարեցին Հայ Եկեղեցւոյ սկզբնական կազմութեան մէջ երբ իրենցմէ դար մը առաջ քրիստոնէութիւնը պետական կրօնքը եղած էր մեր երկրին ու Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ հաստատուն հիմերու վրայ դրած էր Հայ Եկեղեցին: Սակայն Հայաստանի եկեղեցին անկատար կը մնար հայերէն գիրերու եւ հայերէն Աստուածաշունչի հիմնական պակասին հետեւանքով: Անոնց փոխարէն յունարէն եւ ասորերէն լեզուներով կը քարոզուէր քրիստոնէութիւնը թերի կերպով անշուշտ, առանց դոյզն նպաստ մը բերել կարենալու մեր եկեղեցւոյ աստուածաբանութեան մարզէն ներս: Այդ պարզապէս անկարելի էր:

Թարգմանիչները իսկական հերոսներն եղան Հայ Եկեղեցիին որոնք հինգերորդ դարը, թէեւ քաղաքական գետնի վրայ տկար եւ անկեալ, վերածեցին հոգեւոր եւ մշակութային Ոսկեդարու: Աստուածաբանութեան աղբիւրները արագօրէն մէջտեղ ելան ու Հայ Եկեղեցին հայկական դարձաւ, ինքնուրոյն եւ անկախ: Փոխ առնուած յունական եւ ասորական աստուածաբանութիւնը նախ թարգմանաբար եւ ապա ինքնուրոյն ոճով ծաւալ եւ կերպարանք տուաւ Հայ Եկեղեցիին, հիմնապէս հետեւելով Աթանաս եւ Կիւրեղ Աղեքսանդրացի հայրապետներու ուսուցման եւ վարդապետութեան Քրիստոսի Անձին վարդապետութեան նկատմամբ, Սուրբ Հոգիի

աստուածութեան վերաբերմամբ, եւ Ս. Աստուածածնի հանգամանքին առնչութեամբ:

Անոնց անմիջական հետեւորդներէն հարկ է յիշել Սուրբ Սահակ Պարթեւ Հայրապետ, պատմահայր Մովսէս Խորենացի, Եղնիկ եպիսկոպոս Կողբացի, Յովհաննէս Մանդակունի եւ Յովհան Օձնեցի Հայրապետները, որոնք հաստատ մնացին Տիեզերական առաջին երեք ժողովներու դաւանութեան վրայ, չհետեւեցան 451 թուի Քաղկեդոնի ժողովի որոշումներուն, հաստատելով Հայ Եկեղեցւոյ աստուածաբանութիւնը միայն առաջին երեք ժողովներու դաւանանքին վրայ: Նման ընթացք մը սակայն դիւրահաս չէր կրնար ըլլալ քանի որ միեւնոյն ժամանակ, զուգահեռ քաղաքական ծիրէն ներս, հակընդդէմ դիրքեր կոտնահարէին եկեղեցւոյ յառաջընթացը:

Յատկանշական է որ երբ Յուստինիանոս կայսր Բիւզանդիոնի գահ բարձրացաւ 527 թուականին, Քաղկեդոնի ժողովի որոշումներուն ի նպաստ չեղաւ, եւ անուղղակիօրէն պաշտպանեց Նիքեսոսի որոշումները: Երբ Քաղկեդոնէն ետք աւելի բարդացան Քրիստոսի անձին վերաբերեալ խնդիրները, Յուստինիանոս նոյնիսկ եկեղեցական ժողով մը գումարել հարկ տեսաւ, որ եղաւ Կ. Պոլսոյ Բ ժողովը 553 թուականին, ուր որոշեց դատապարտել «Երեք-Գլուխ» կոչուած գրութիւնները որոնք Նեստորի մոլորութեան նպաստաւոր էին եւ եփեսոսեան որոշումներուն հակառակ: Այդ գրութիւնները գրած էին Թէոդորոս Մոպսուեստացին, Թէոդորեսոս Կիւրացին եւ Իբաս Նեքեսացին, ըսելով թէ Բանն Աստուած մարմին առաւ որպէս իր «բնակարանը»՝ կրկնակի բնութիւններով, մերժելով Մարմնացեալը որպէս Որդի՝ մէկ բնութեամբ: Ժողովը դատապարտեց զանոնք ի նպաստ Նիքեսոսի եւ ի վնաս Քաղկեդոնի, շեշտելով Քրիստոսի մէջ երկու բնութիւններու միութեան դաւանութիւնը ինչպէս Նիքեսոսի ժողովը որդեգրած էր:

Այս սակայն չէր նշանակեր որ Բիւզանդիոն հայ եկեղեցւոյ դաւանանքին պաշտպան պիտի կանգնէր, քանի որ Յուստինիանոսէն ետք եկող կայսրեր ու յոյն պատրիարքներ կրկին պարտադրել ուզեցին քաղկեդոնականութիւնը հայոց վրայ, եւ սակայն կարճատեւ յաջողութիւններէ ետք հրաժարեցան միանգամ ընդմիշտ:

Աստուծոյ ծրագիրը եւ Քրիստոսի Աւետարանը անպայման պիտի բախէին քաղաքական հսկայ եւ անաստուած պատուարներու: Նոյնիսկ քրիստոնեայ պետութիւններ նախընտրութիւնը պիտի տային իրենց քաղաքական հաշիւներուն, հակառակ անոր որ աստուածաբանական հիմնական կէտեր լիովին հաստատուած եւ ընդունուած էին նոյնիսկ քրիստոնեայ կայսրերուն կողմէ: Աստուածաշունչը սակայն դարերու ընթացքին տարածւեցաւ միլիոնաւոր հատորներով ու թարգմանութիւններով հրաշքի համազօր արագութեամբ եւ յաղթանակը տարաւ քաղաքական ուժին վրայ երբ նկատի ունենանք Հռոմի Եկեղեցւոյ հսկայաքայլ յառաջդիմութիւնն ու Ուղղափառ եկեղեցիներու աննահանջ ընթացքը: Այս բոլորը որովհետեւ քրիստոնէութիւնը աստուածաբանութեան հիմքի վրայ հաստատուած էր:

Քրիստոնեաներուն համար Տէր Յիսուս Քրիստոսի անունը միշտ բարձր հնչեց որմէ վեր չկար որեւէ անուն, ինչպէս Պօղոս Առաքեալի Փիլիպեցւոց ուղղեալ նամակին մէջ ըստած է թէ անոր անունին, որ Տէ՛Ր է, ծունը պիտի կրկնեն ամէն ոք, երկնքի մէջ, երկրի վրայ եւ սանդարամետներուն մէջ (Փիլ. 2: 9-11): Պատմութեան ընթացքը սակայն մէկ եւ միացեալ չպահեց Քրիստոսի Եկեղեցին, այլ տարբեր յարանուանութիւններ եւ դաւանանքի անհանդուրժող դիրքեր ջլատեցին զայն նոյնիսկ քաղաքական շահերէ մեկնելով, մինչեւ 16-րդ դարու Բարեկարգական շարժումները:

Ս. ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԻ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլոր ժամանակներու առաջին ու առաջնակարգ աստուածաբանն է եղած Պօղոս Առաքեալ որուն հետեւած են իրեն յաջորդող մեծ միտքերը: Իր Նոր Կտակարանեան նամակները Քրիստոսի անձին ու վարդապետութեան մասին գրուած խորաթափանց վերլուծումներ են որոնց առանցքը կը կազմէ «ի Քրիստոս» ներգործական հայեցակէտը: Պօղոս թէեւ չտեսաւ Քրիստոս իր մարմնաւոր աչքերով, քանի որ Յարուցեալ Փրկչի ազդումով իր դարձը Դամասկոսի ճամբուն վրայ պատահեցաւ Քրիստոսի համբարձումէն ետք միայն, սակայն իրեն համար Յարուցեալը իր մշտագոյ Տէրը եղաւ իր բովանդակ կեանքի առաքելական արկածներով լի ու վտանգալից գործունէութեանց ընթացքին:

Հաստատապէս գիտենք որ Պօղոս լիովին յաջողեցաւ իր գործին մէջ շնորհիւ Տէր Յիսուսի որուն անունով ու միշտ իրեն համար առաւ ամէն քայլ դէպի Աստուած ու փրկագործութիւն որ է մեղքի պարտութիւնը եւ շնորհաց կեանքի պարգեւը իր հետեւորդներուն համար: Առաքեալը կատարեց զայն իր անձը լիովին նուիրելով Քրիստոսի:

Իր աստուածաբանութիւնը կը կայանար մեղքի գիտակցութեան ու շնորհքի հակադրութեան մէջ: Իրեն համար Հին Ուխտի Օրէնքը ջնջուած էր Քրիստոսի արեամբ եւ Նոր Ուխտի Շնորհքի զօրութեամբ մարդիկ «(նոր արարած)» դարձած էին այլեւս: Հին Ադամը եկած էր փոխարինուելու Նոր Ադամով՝ Տէր Յիսուս Քրիստոսով որուն «(հաւատացողը պիտի արդարանար)» անպայման: «Հաւատքով արդարացման» վարդապետութիւնը Պօղոսեան կնիքը կրեց իր վրայ շարունակ: Հաւատք ու գործ միանգամայն, եւ ոչ մին առանց միւսին:

Կարկառուն օրինակ մը իր աստուածաբանութենէն կը կարդանք Ա. Կորնթացւոց թուղթին սկիզբը, ուր Պօղոս Խաչի ձառը կ'արտասանէ այնքան խորիմաստ շեշտով, փիլիսոփայական խորքով ու Հայր Աստուծոյ պարգեւած

իմաստութեամբ: Խաչը իրեն համար «Աստուծոյ զօրութիւնն է ու Աստուծոյ իմաստութիւնը», բոլորովին անգիտանալով եւ անկարեւոր նկատելով թէ ուրիշներ ինչ կը մտածեն Խաչի մասին՝ ըլլան անոնք «հեզնանք կամ յիմարութիւն»: Այս վերջինները չեն կրնար փրկուիլ, իսկ Խաչին հաւատարիմ հետեւորդները անպայման կը փրկուին, քանզի Խաչը կը քարոզուի «խաչելեալն Քրիստոսի հետ միասին»: Խաչը առանձինն չէ որ կը պաշտենք, կ'ըսէ Առաքեալը, այլ անոր վրայ բարձրացած Աստուածորդին:

Պօղոս յատկօրէն բային ներկայ ընդունելութիւնն է որ կը գործածէ «խաչելեալ» Քրիստոսի համար, եւ ոչ թէ «խաչեցեալ»՝ անցեալ ընդունելութիւնը գործածելով: Յունարէն բնագիրը ճշգրիտ կերպով ներկան է որ կը ցուցաբերէ եւ ոչ թէ անցեալը, շեշտելու համար որ Խաչելութիւնը անցեալին պատկանող դէպք մը ըլլալէ աւելի ամենօրեայ կրկնութիւն է եւ պատահմունք: Քրիստոս կը խաչուի մեզի համար այսօր, վաղը եւ յաւիտեան: Առաքեալը անցեալի պատմական արժէքը աստուածաբանական խորքով կը ցած է ներկայի փորձառութեան վերածել, ըսելով որ «մենք կը քարոզենք Խաչելեալ Քրիստոսը» որպէս իրողութիւն եւ միջոցառում մեր հանապազօրեայ կեանքի ընթացքին՝ այսօր եւ միշտ:

Կը կարդանք նաեւ «ի Քրիստոս» մնալու, ապրելու եւ գործելու պարտաւորութիւնը, երբ Առաքեալը Յիսուսի մարդեղութիւնը աստուածաբանական հունի մէջ դնելով զայն յարատեւ եկեղեցւոյ հետ առնչակից կը դարձնէ: Իր կողմէ շատ յաճախ կրկնուած «ի Քրիստոս» անձնական փորձը մարդուն իրավիճակը կը վերանորոգէ ու զայն «նոր արարած» կը դարձնէ: Իր նամակներուն մէջ եկեղեցին Քրիստոսի մարմինն է ուր Ան ներկայ է միշտ, ու այդ եկեղեցին կը գործածէ որպէս գերազանց միջոցը մարդոց փրկութեան համար: Այս յարաբերութիւնը Պօղոս Առաքեալ ճշգրտ է Կողոսացիներուն եւ Եփեսացիներուն ուղղեալ իր նամակներուն մէջ, ուր կ'ըսէ. «Եւ (Հայրը) ամէն բան անոր ոտքերուն տակ հնազանդեցուց, ու զայն որպէս եկեղեցիին գլուխը դրաւ բոլոր բաներուն վրայ: Քանզի եկեղեցին անոր մարմինն է, անոր լրումը՝ որ կը լեցնէ ամէնը ամէն բանի մէջ» (Եփես. 1: 22):

Պօղոս Առաքեալի համաձայն եկեղեցւոյ «լրումը ի Քրիստոս է», որուն միջոցաւ Աստուծոյ բացարձակ ծրագիրը աշխարհիս համար յայտնի կը դառնայ իր տիեզերական եւ յաւիտենական պարունակութեամբ, այսինքն՝ պատմութեան բովանդակ ու վերջնական կատարումովը՝ Քրիստոսով: Մարդոց եւ Աստուծոյ միջեւ հաշտութիւնը գլխաւոր տեղը կը գրաւէ իր հաւատալիքին մէջ երբ կը գրէ Աստուծոյ Թագաւորութեան երկրի վրայ ունեցած գերագոյն նպատակի մասին իբրեւ «կամուրջ» Քրիստոսի առաջին եւ երկրորդ գալուստներուն:

ՇԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Հարուստ է Հայ Եկեղեցին իր հոգելից Շարականներով: Անոնք Հայ Եկեղեցւոյ աստուածաբանութեան կարեւոր մէկ ակնադբիւրը կը կազմեն ժամապաշտութեան կողքին: Հոն ակներեւ են Հայր Աստուծոյ, Աստուածածնի, Քրիստոսի Անձին, Սուրբ Հոգիին ու Սուրբ Երրորդութեան նուիրուած ընդարձակ ու աստուածաբանական հիմունքով վաւերական հոգեւոր երգերն, Սուրբ Գրական ու հայրաբանական գրականութեան հայելին կազմող իրենց հրաշապատում բանաստեղծութիւններովը: Անոնք գրուած են հետզհետէ եռամեծ հայրապետներու ու վարդապետներու կողմէ տասը դարերու երկար ժամանակաշրջանի ընթացքին, 5-րդ դարէն 15-րդ դար, ուռճացնելով ու յաւետ պահպանելով Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւոր եւ ազգային ինքնութոյնութիւնը: Շարականները թարգմանութիւններ չեն երբեք, այլ ինքնատիպ ստեղծագործութիւններ որոնց հեղինակները մեծ մասամբ անունով եւ հանգամանքով ծանօթ եղած են մեր պատմութեան ընթացքին:

Շարականները հասած են մեզի իրենց յատուկ երաժշտութեամբ որ հետզհետէ իր լրումին հասած է տաղանդաւոր երգիչներու ու հեղինակներու միջոցաւ: Այստեղ կենսական է հակիրճ կերպով քննարկել շարականներու ընծայած աստուածաբանութիւնը որ հիմնուած է անպայման Հին եւ Նոր Կտակարաններու պատմական եւ աստուածադիր իրադարձութեանց վրայ: Առաւել շեշտը դրուած է Քրիստոսի կեանքին եւ առաքելութեանը վրայ, ինչպէս նաեւ Աստուածամօր եւ Ս. Երրորդութեան վերաբերեալ հաւատոյ հանգանակներու վարդապետութեանց վրայ, դաստիարակելու համար հայ ժողովուրդի զաւակները հոգեւոր երգերով ու պաշտամունքներով:

Շարականները գլխաւորաբար գրուած եւ երգուած են 12-րդ դարու տաղանդաւոր Հայրապետ Ներսէս Դ Շնորհալի Կաթողիկոսի գրիչով, որոնց նոյնիսկ ան տուած է յատուկ երաժշտութիւն: Անոնք բացառիկ տեղ կը

գրաւեն ընդհանուր Շարակնոցին մէջ: Հոն Հայրապետը «բեմադրած» է Արարչագործութիւնն ու Քրիստոսի կեանքին օրերը հոգեւոր բովանդակութեամբ եւ այժմէականութեամբ, սկսելով իր Ծնունդէն, անցնելով իր առաքելութեան ընթացքին, ու յանգելով վերջապէս վերջին օրերու Յիսուսի դէպի Գողգոթա խաչելութեան, «Այսօր անձառ» գերդպարուն շարականով, բոլորին մէջ ճշդուած աստուածաբանական տեսակէտներ պարզելով, թէ ինչո՞ւ ան աղօթեց, հետեւեցաւ Հօր կամքին, ըմպեց բաժակը կամովին ու Հայր Աստուծոյ յանձնեց իր հոգին: Ծնորհալի գրեց եւ երգեց նաեւ «Նորաստեղծեալ» յարութեան կիրակնօրեայ շարականը ուր Քրիստոսի սէրն է հանդէպ մարդիկ որ առաջնորդեց զինք այս անգամ դէպի հրաշափառ Ս. Յարութիւն:

Ծնորհալի Հայրապետ երգեց նաեւ ազգային անկիւնադարձ կազմող դէպքերու մասին, ինչպէս Վարդանանց Հերոսամարտի «Նորահրաշ»ն ու Մեսրոպեան Ոսկեդարու «Որք զարդարեցին», «Նմանեալ Մովսէսի», եւ այլ շարականներ, որոնք գերազանցօրէն կ'երգուին մինչեւ այսօր հայ եկեղեցւոյ ժամապաշտութեանց ընթացքին, ներառեալ Մեծ Պահոց շրջանի «Նայեաց սիրով»ն ու Արեւագալի լրիւ ժամը: Իրմէ շատ առաջ, 7-րդ դարուն, Կոմիտաս Աղցեցի կաթողիկոս յօրինած էր երկարաշունչ գոհարը հայ եկեղեցւոյ Շարակնոցին մէջ՝ «Անձինք նուիրեալք» այբբենատառ ներբողը, ընծայուած Հռիփսիմեանց եւ Գայեանեանց կոյսերուն:

Մասնաւորելով մեր ըսելիքը շարականներու աստուածաբանական տուեալներու շուրջ, կարող ենք ըսել որ Սուրբ Աստուածածնի յատուկ երկարապատում երգեր յօրինուած են այլազան հեղինակներու կողմէ այնքան պատկերաւոր ոճով, ուղղակի չորս Աւետարաններէն քաղուած, տալու համար Ս. Կոյսին առաջնակարգ տեղն ու դիրքը Հայր Աստուծոյ փրկագործութեան յաւիտենական ծրագրին մէջ, ուր Որդւոյն սուրբ ծնունդը արժեւորած են ու տուած Մարիամի «Աստուծոյ Մայր» ըլլալու մեծագոյն չնորհը: Հոն Աստուծամօր տրուած են շարք մը պատկերաւոր նկարագրականներ, ինչպէս «Դուռն երկնից», «Ամպ լուսաւոր», «Աղբիւր յորդառատ», «Բարունակ ծաղկեալ», «Կեանքի ծառ», «Հիմն եկեղեց»

ւոյ», «Լոյսի մայր», «Աստուածատունի Եղեմ», եւ այլ բազմեանք արժանիքներով զարդարուն ստորոգելիներ:

Շարականներու աստուածաբանութիւնը ակներեւ կը դառնայ երբ տօնակարգի հետեւողութեամբ կ'երգենք Զատիկի, Պայծառակերպութեան, Հոգեգալստեան, Ուաչի եւ Եկեղեցւոյ տօներուն յատուկ շարականները: Հոն Ս. Հոգիի բխման ուղղափառ վարդապետութիւնը «ի Հօրէ» է զոր թէ՛ Աստուած կը խոստովանինք եւ թէ՛ նորոգող ու կենդանարար: Հոս կը յայտնուի Ս. Հոգիին հաւասարապէս Աստուած ըլլալը որպէս Երրորդութեան մէկ Անձը, որ Հօրմէն կ'ելլէ եւ էակից կ'ըլլայ Որդիին: Ս. Հոգիի գալուստով մենք «նոր ժողովուրդ» կը դառնանք, ինչպէս Առաքեալները զարդարուեցան անոր շնորհներով: «Այսօր եկար հաստատելու համար եկեղեցին», կ'ըսէ շարականագիրը Ս. Հոգիին ուղղելով իր խօսքը: Այս բոլորին մէջ Ս. Հոգիի աստուածութեան, շնորհքի բաշխումին ու եկեղեցւոյ հաստատութեան աստուածաբանութիւնն է որ կը տիրապետէ: Զայն կրկնակի ուժգնութեամբ կը կարդանք Հոգեգալստեան միւս օրերուն յատուկ շարականներուն մէջ, ուր անբաժանելի Երրորդութեան մաս կը կազմէ Ս. Հոգին, որ էր նաեւ էականորէ ստեղծողը Արարչագործութեան ատեն երբ ան «Զուրերու վրայ կը շրջէր»: «Աստուածաբար երկիր իջար», կ'ըսուի Ս. Հոգիին համար, աշխարհը դատելու, արդարութիւն հաստատելու եւ շարն ու մեղսալից կեանքը դատաստանին բերելու աստուածային իշխանութեամբ:

«ԱՅՍՕՐ» բառը շարականներուն մէջ կը «ցնծան» հարիւրաւոր անգամներ առանց նոյնիսկ ձանձրոյթ կամ միապաղաղութիւն զգացնելու, այլ միայն երաժշտական այժմէականութիւն հնչեցնելու համար: Աւելին, աստուածաբանական գետնի վրայ այդ պարզ ու ամենուն ծանօթ բառը աւելի քան երբեք իմաստալից է: Բազմաթիւ շարականներ «Այսօր»ով կը սկսին ներկայ ժամանակին բերելու համար անցեալի տէրունի դէպքերն ու հրաշալիքները: Յիսուսի կեանքին հետ կապուած պատմական դիպուածները միայն անցեալին չեն պատկանիր, այլ բոլորն ալ շարականի յատուկ աստուածաբանութեամբ կը կրկնուին հիմա, մեր օրերուն, որոնց լիովին մենք

մաս կը կազմենք այսօր եւ փրկագործութեան ենթակաները կը դառնանք ամէն օր:

Այսօր ծնաւ, Այսօր յարեալ, Այսօր տօն է, Այսօր անձառ լոյսին ծագումն է, Այսօր մեծ աւետիս ունինք, Այսօր իւղաբեր կանայք աւետիս տուին առաքեալներուն, Այսօր նոր ժողովուրդք՝ ցնծացէք, Այսօր առաքեալները կուրախանան, Այսօր աստուածութիւնը կը զուարճանայ, Այսօր հրեշտակներու դասը կը ցնծան, եւ այսպէս շարքը շատ երկար է, որոնք անտարակոյս մեր շարակա՜նագիրներու մտքին մէջ ճիշդ անցեալի դէպքը ներկայ ժամանակին փոխադրելու ու ամենօրեայ մեր կեանքը անոնցմով արժեւորելու մէջ կը կայանայ: Պաշտամունքը միայն անցեալը վերյիշելը չէ, այլ զայն կեանքի կոչելն է այսօր եւ վաղը, բաժնեկից դառնալով Քրիստոսի բովանդակ կեանքին Մնունդէն մինչեւ Ունեթութիւնը, ու Յարութենէն մինչեւ Համբարձումը որքան ատեն որ կ'ապրինք որպէս եկեղեցի:

Աստուածաբանական հիմունք կը գտնենք նաեւ այն շարականներուն մէջ որոնք գրուած ու երգուած են Եկեղեցւոյ եւ Ուաչի պանծացումին համար: Եկեղեցին թող ուրախանայ որովհետեւ «երկնքի թագաւորը Քրիստոս պսակեց զինքը իր խաչով»: Եկեղեցին որպէս «սրբութեան խորան կանգնեցաւ» որուն վրայ ինք Քրիստոս պատարագուեցաւ: Եկեղեցին «հարսը եղաւ Քրիստոսի» եւ անոր վրայ Հայր, Աստուծոյ աստուածային շողը ծագեցաւ: Եկեղեցին, կըսէ շարականագիրը, «իր սուրբ խորանէն կը բաշխէ մարմինն ու արիւնը՝ նորոգելով զանոնք ստացողները», թողութիւն տալով անոնց մեղքերուն: Հոն հրաշալի կերպով կըսուի նաեւ որ «Ս. Հոգին կ'իջնէ հոն աղանակերպ երեւումով Տիրոջ մարմինն ու արիւնը սրբագործելու համար» ու մեր հոգիներուն եւ մարմիններուն բժշկութիւն պարգեւելու: «էջ Միածինն ի Հօրէ» շարականով Հայաստան աշխարհ դարձի կուգայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռքով որ իր տեսիլքին մէջ «Մեծ Լոյսը՝ Քրիստոս տեսած էր» որ անձամբ իջնելով Արարատեան դաշտ լոյս ծագեցուց մեր երկրին:

Իսկ Ուաչին նուիրուած շարականները եւս կը կրեն աստուածաբանական խոր դրոշմ, քանի որ անոր վրայ էր որ «բազկատարած պատարագուեցաւ Քրիստոս» Արարիչ

Աստուածն ինքնին, մեզ մեղքերու տակ կքած մեռածներս նորոգելու եւ կենդանացնելու համար»։ Հոն կ'ըսուի նաեւ որ Քրիստոս իր կամքով բարձրացաւ խաչ տարածեց իր բազուկները «Ժողովեց զանոնք որոնք հեռացած էին» ու բերաւ զիրենք դէպի իրեն։ «Կեանքի Փայտ» կը կոչեն խաչը, որ նախկին մահացու պտուղին փոխարէն պտղաբեր դարձաւ Քրիստոսով։ «Փայտ գիտութեան» կը կոչեն զայն որուն շնորհիւ խաչին «կենսատու» եւ «զօրութեան գաւազան» ըլլալը հասկցան քրիստոնեայք։ Նեղ դուռէն անցքը, անձկալից կեանքը, փորձանքներով լեցուն մեր օրերը խաչի ճանապարհով միայն կարելի պիտի ըլլար անցնիլ։

Ս. ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Քրիստոսի եկեղեցիին դաւանանքը հիմնուած է Սուրբ Երրորդութեան վարդապետութեան վրայ, որ կ'ընդգրկէ աստուածութեան երեք դէմքերը՝ Հայր Աստուած, Որդին Աստուած եւ Հոգին Սուրբ Աստուած: Սուրբ Երրորդութեան դաւանանքը հիմնուած է իր կարգին Աստուածաշունչի եւ յատկապէս Նոր Կտակարանի տուեալներուն վրայ, ուր յաճախակի կը կարդանք աստուածութեան երեք Անձերու մասին առանձինն եւ միասին: Ոչ երեք Աստուածներ, այլ Մէկ Աստուած, ճիշդ այնպէս ինչպէս երեքը միասին յայտնուեցան երբ Յիսուս իր երեսնամեայ տարիքին կը մկրտուէր Յորդանան գետին մէջ Յովհաննէս Մկրտիչի ձեռքով: Հոն երեւցան «Երեքը ի մի», Որդին ջուրին մէջ, Ս. Հոգին աղաւանակերպ իջած իր վրայ, եւ Հայր Աստուծոյ ձայնը ամպերու ետեւէն թէ «այս է իմ սիրելի Որդին»:

Հայր Աստուած՝ Արարիչը, Որդին որ ժամանակներու լրումին ծնաւ որպէս մարդ, եւ Ս. Հոգին որ Արարիչ Աստուծոյ շունչն էր արարչագործութեան առեւն: Երեքը որպէս մի աստուածութիւն եկեղեցւոյ առաջին տիեզերական ժողովներուն մէջ ճշդուեցան որպէս հրամանակարգ վարդապետութիւն: Զի կրնար եկեղեցի մը գոյութիւն ունենալ առանց Սուրբ Երրորդութեան դաւանանքին: Ս. Հոգին լուսաւորութեան եւ սրբագործման աղբիւրն է, որմէ կը հասնին աստուածային շնորհները Հայր Աստուծմէ եւ Որդիին միջոցաւ: Աստուածաբանօրէն Ս. Հոգին Աստուած է եւ համագոյ, այսինքն իրարու հետ նոյն գոյութիւնը ունեցող Հօր եւ Որդիին հետ, ոչ մէկը միւսէն «նուազ կամ կրտսեր»: Հայ եկեղեցւոյ շարականները Սուրբ Հոգիին համար «Հարաշարժ» կ'ըսեն, այսինքն Հայր Աստուծմէ շարժող կամ բխող, որ աստուածաբանական որոշ վարդապետութիւն մը կը բնորոշէ եկեղեցիներու միջեւ:

Ս. Հոգիի բխումը ըստ Յովհաննէս աւետարանչի եկաւ դառնալու դաւանական կէտ մը թէ Որդին Հօր

ծնունդն է, իսկ Ս. Հոգին՝ Հօրը բխումը: Արեւմտեան եկեղեցիները սկիզբէն ուսուցին Ս. Հոգիի բխումը Հօր եւ Որդիին կողմէ որ դարերու ընթացքին վէճի առարկայ դարձաւ: Տիեզերական առաջին երեք վերեւ յիշուած ժողովները, որոնց հաւատարիմ մնաց հայ եկեղեցին ու կնքեց ամէն հաւատալիք ու դաւանանք եւ հոն կանգ առաւ, Ս. Հոգիի «բխումն ի Հօրէ» բանաձեւը ճշդած էին Աւետարանական հասկացողութեան վրայ: Մինչդեռ յետագային Հռոմի եկեղեցին ներմուծեց յաւելեալ «եւ յՈրդւոյ» բանաձեւը հակառակ արդէն իսկ բոլորին կողմէ ընդունուած եւ վերջ գտած Նիկիական Հանգանակին մէջ, չփոթուած իւր յառաջացնելով եւ պնդելով որ Ս. Հոգին հաւասարապէս բխած է Հօրմէն եւ նաեւ Որդիէն:

Դարեր ետք, 1054 թուականին նոյն «եւ յՈրդւոյ» յետսամուտ բանաձեւը պատճառ եղաւ Յոյն եւ Հռոմէական եկեղեցիներու խզումին, երբ առաջինը միայն «ի Հօրէ բխումը» ջատագովեց ըստ Յովհաննու Աւետարանին, եւ Հռոմ «եւ յՈրդւոյ» բանաձեւին վրայ մնաց անխախտ: Հայ եկեղեցին չէր ազդուէր մէկէն կամ միւսէն, քանի որ սկիզբէն դաւանած էր միայն «ի Հօրէ բխումը», ինչպէս կը կարդանք Շնորհալի Հայրապետի «Առաւօտ լուսոյ» երգին սկիզբը ուր երգած է ան՝ «Բխումն ի Հօրէ, բխեալ ի հոգիս»:

Յանուն Ս. Երրորդութեան կը սրբագործուին ու կը կնքուին մարդիկ եւ սուրբ սպասներ: Ամէն օրհնութիւն եւ սրբագործում միայն եւ բացարձակապէս ու անհրաժեշտօրէն կը կատարուին Սուրբ Երրորդութեան անունով, առանձնաբար յիշատակելով «Երեք Անձերն ի Մի»: Մանուկներ կը մկրտուին եւ կը կնքուին, չափահասներ կը պսակուին, հոգեւորականներ կը ձեռնադրուին ու կ'օծուին, եկեղեցւոյ չէնքեր հիմքերէն կ'օծուին, կը կառուցուին եւ ի վերջոյ ներքնապէս կ'օծուին, ննջեալներ կը թաղուին ու գերեզմաններ կը կնքուին, բոլորն ալ անխտիր պարտադրաբար կը սրբագործուին, այսինքն կանոնական ներգործութեամբ իրենց լրումին կը հասնին Ս. Երրորդութեան անունով եւ զօրութեամբ:

Օձման իւղը որ սրբալոյս Միւռոնն է, տեսանելի եւ կիրարկելի միջոցն է միայն որ կը պահանջէ Սուրբ Երրորդութեան ոգեկոչումը իր իւրապատուկ բանաձեւով

ամէն անգամ եւ ամէն առիթով, առանց որուն արարքը
կը մնայ ապարդիւն ու կանոնական ոչինչ կը կատարուի:
Բանաձեւը հռոմէական եւ ուղղափառ եկեղեցիներուն
համար անհրաժեշտ է որպէս ոգեկոչում եւ ենթա-
կայութիւն: «Երեքսրբեան մի տէրութիւն» կ'ըսէ Շնոր-
հալի Հայրապետ շէշտելու համար քրիստոնեաներու
ենթակայութիւնը մէկ Տէրութեան միայն, որ է միու-
թիւնը Երրորդութեան երեք Անձերուն: Անտարակոյս
հիմնական է սոյն վարդապետութիւնը Եկեղեցւոյ յարա-
տեւ գոյութեան եւ կենսունակութեան համար:

ՀԱՅՐ ԱՍՏՈՒԱԾ

Արարիչն Աստուած Յիսուսի կողմէ որպէս իր Հայրը ճանչցուեցաւ ուղղակի եւ շեշտակի կերպով: Հայրն է ամէն բանի սկիզբը, անեղ է եւ անծին, այսինքն ինք չէ ստեղծուած ուրիշէ մը եւ ոչ ալ ծնունդն է ուրիշին, ըստ Ծննդոց Գիրքի, ուր կը կարդանք աշխարհի, երկնքի եւ երկրի ստեղծումը Իր ծրագրով ու Իր ձեռքով: Հին Կտակարանի Աստուածն է Ան, Արարիչը, Ամենակալը, Ամենողորմը, որ Իր Որդին Յիսուսը ծնաւ Մարիամի միջոցաւ: Ան աշխարհը իր շունչով ստեղծեց եւ Իր պատկերին նման մարդն ալ ստեղծեց: Յիսուսի երկրային կեանքը միշտ կապուեցաւ իր Հօրը հետ, ամէն առիթով ան ոգեկոչեց Հայրը ու առանց Հօր գիտութեան եւ կամքին որեւէ յանձնառութիւն իր վրայ չվերցուց: Նոյնիսկ խաչ բարձրացաւ իր Հօրը կամքին համաձայն:

Հայր Աստուած ընտրեց Մարիամն ու իր հրեշտակապետին միջոցաւ անոր յայտնեց իր կամքն ու ծրագիրը: Հօր արարչագործութիւնը ի նորոյ կատարուեցաւ Մարիամի ընտրութեամբն ու Յիսուսի ծննդեամբ: Հին Կտակարանի նահապետներն ու մարգարէները, թագաւորներն ու ղատաւորները Հայր Աստուծոյ վկայութիւնը տարածեցին, այն միակ Աստուծոյ որ Հին Ուխտի բովանդակ չրջանին Իր ժողովուրդին հետ եղած էր խաղաղ կամ փոթորկալից դարերուն:

Այս կը նշանակէր որ մնայուն ներկայութիւն մը եղաւ Հայր Աստուծոյ միջամտութիւնը ու ազգեր եւ ժողովուրդներ իրենց քաղաքական կամ ընկերային կարիքները բնազդաբար եւ կամ «առաջնորդներու» քարոզչութեամբ հետզհետէ գոհացուցին: Այս մնայուն երեւոյթը Սուրբ Հոգիի զօրութեամբ միայն կրնար յայտնուիլ, հակառակ անոր որ Աստուծոյ ժողովուրդը կը մնար անտարբեր հոգեւոր ու բարոյական նկատումներու առնչութեամբ: Անոնք տակաւին չէին տեսներ Հօր իսկական ծրագիրը աշխարհի նկատմամբ:

Հայրը «Իր ժամանակին» կատարեց Իր վերջնական միջամտութիւնը Իր Որդիին ծննդեամբ որպէս կատարեալ մարդ մեզի նման: Այդ էր միակ կերպը յայտնելու

համար ինքզինք հասկնալի կերպով ու աշխարհի աչքերով չօչափելի դարձնելու աստուածային ներգործութիւնը: Նախագոյ Բանն Աստուած եկաւ ժամանակի եւ միջոցի մէջ կատարելագործելու համար Հօր կամքն ու յաւիտենական ծրագիրը: Տիեզերական առաջին երեք ժողովները կնքեցին Յիսուսի Մուռնդով աստուածային յայտնութեան վերջնագիրը ու Հաւատոյ Հանգանակով իրագործեցին եկեղեցւոյ գոյութեան իրաւունքը երկրի վրայ: Յաւելեալ դաւանական կէտեր Հայ Եկեղեցւոյ յաջորդող ժողովներու ընթացքին եթէ առնուեցան, մնացին նոյնը, եւ ոչ թէ յաւելեալ հաւատալիքներ բարդուեցան մեր եկեղեցւոյ հիմնական ու կենսական դաւանանքին վրայ: Այդ կարգին են Ս. Գրիգոր Տաթեւացի եւ Ս. Ներսէս Շնորհալի, որոնց վարդապետութիւնները եւս ստորեւ կը յիշատակենք իրենց կարգին Նիկիական Հանգանակին առնթրելով:

Սակայն հոս հարկ է առնչակից դարձնել Հայր եւ Որդիի յարաբերութիւնը իրարու նկատմամբ որպէս շատ կարեւոր աստուածաբանական կէտ: Այսինքն, Յիսուս ինչ կերպ հասկեցաւ իր որդիութիւնը յարաբերաբար Հօր: Այս մասին Յովհաննու աւետարանը շատ յաճախակի անդրադարձած է, լիովին մէջբերելով Յիսուսի իսկ խօսքերը քան թէ աւետարանիչի իր մեկնաբանութիւնը: Եզրայանգիչ յարաբերութիւնը «Ես եւ Հայր իմ մի եմք» յայտարարութեամբ կնքուեցաւ: Անկէ առաջ սակայն երկուքին միութեան հասկացողութիւնը Հօր կամքի գերակշռութեամբ եւ Հօր հրաշքներու պարագային Իր անպայման ազդեցութեամբ դրսեւորուեցաւ: Հանդէպ Հօր Որդիին տաժած ենթակայութիւնը շեշտակի եկաւ յայտնելու Քրիստոսի հետեւորդներուն թէ «կամքը» միայն Հօր կամքն էր եւ ոչ Որդիին որով անգամ մը եւս կը յայտնուէր թէ Քրիստոս աշխարհ եկաւ իր Հօր կամքը կատարելու, եւ ո՛չ թէ իր կամքը: Իսկութեան մէջ թէեւ այնքան հարազատ էր երկուքին մէկութիւնը որ եթէ միայն Հօր կամքը ըլլար ու Որդիին փրկչարար գործը չըլլար Պաչէն սկսեալ, կարելի չէր ըմբռնել մեղքերու քաւութեան եւ հոգիներու փրկութեան իրագործումը:

Որդին միշտ հետեւեցաւ Հօր կամքին ու այդ կամքին զօրութեամբ քարոզեց, բժշկեց, չարչարանքի ճամբան բռնեց, խաչուեցաւ, թաղուեցաւ եւ ի վերջոյ

յարութիւն առաւ իբրեւ լրումը փրկագործութեան եւ
իբրեւ հաստատութիւնը Սուրբ Եկեղեցոյ: Եկեղեցին
մնաց իբրեւ բնակարան աստուածութեան Հօր, Որդւոյն
եւ Ս. Հոգիին:

ՈՐԴԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾ

Նիկիոյ 325 թուի Տիեզերական առաջին ժողովը իր վերջին խօսքը ըսաւ Յիսուսի Որդի Աստուծոյ ըլլալու մասին միշտ հիմնուելով Նոր Կտակարանի յատուկ տուեալներուն վրայ որոնք յիրաւի բազմաթիւ են: Թէեւ Յիսուս միշտ լուսթեամբ անցաւ իր այդ հանգամանքին եւ ինքնութեան վրայէն, Սիմոն Պետրոսն էր, իր տասներկու աշակերտներէն մին, որ Պաղեստինի Փիլիպեան Կեսարիա քաղաքին մէջ յայտնեց իր տիրոջ Քրիստոս ըլլալը երբ Յիսուս հարցուց իր աշակերտներուն թէ ի՞նչ կը կարծէին իր ինքնութեան մասին: Ուրեմն հասկնալի էր որ Պետրոս ինքն իրմէ չէր որ յայտնեց Քրիստոսի ինքնութիւնը, այլ Յիսուսի շեշտակի հարցադրութեան վրայ էր որ հպարտօրէն խոստովանեցաւ իր հոգիի՝ զօրութեամբ թէ ինք Կենդանի Աստուծոյ Որդին էր՝ Քրիստոսը, որ սպասուած Մեսիան էր:

Յարուցեալ Քրիստոսի Համբարձումէն ետք սակայն երբ Եկեղեցին հիմնուեցաւ ու Քրիստոսի անձին վարդապետութիւնը միտքերու մէջ տեղ գտաւ, խնդրոյ առարկայ եղաւ իր աստուածային եւ մարդկային բնութիւններու խրթին հարցը: Աւետարանական նախնական գիտելիքները չէին օգներ հասկնալու համար թէ ինչպէ՞ս ան թէ՛ Աստուած էր եւ թէ՛ մարդ: Խնդիրը պատճառ յարոյց որ սխալ մեկնութիւններ եւս գան աւելնալու դժուարին հասկացողութեան վրայ, եւ որպէս հետեւանք հերետիկոսներ երեւան եկան: Քրիստոսի երկու բնութեանց եւ մէկ անձի յարաբերութիւնը վերլուծելու համար եկեղեցական առաջին ժողովները գումարուեցան, նոյնիսկ կայսրերու առաջարկով, ինչ որ նորահաս քրիստոնեաներու հաւատքին կարեւորութիւնը բարձրագոյն մակարդակի կը հասցնէր:

Աղեքսանդրիոյ եւ Անտիոքի եկեղեցական կեդրոնները, աւելի յառաջադէմ իրենց ներկայացուցիչներով, հանդէս եկան ու ջանացին ճշդել Աւետարաններու տուած տեղեկութիւնները Քրիստոսի անձին մասին, եւ եկան այն եզրակացութեան որ Քրիստոս երկու կատարեալ աստուածային եւ մարդկային բնութիւններով Մէկ անձնա-

ւորութիւն մը կը կազմէր, որուն մէջ ան անշփոթ եւ սակայն զիրար լրացնող ներգործութեամբ կը կրէր զանոնք: Երկու բնութիւնները առանձինն չէին գործեր Քրիստոսի Անձին մէջ, այսինքն աստուածայինը միայն Աստուծոյ յատուկ գործերու մէջ, եւ մարդկայինը՝ միայն մարդկային, այլ միայն եւ միշտ իրարու հետ մէկ անձնաւորութիւն մը կազմելով: Ինչ որ Քրիստոս կ'ընէր, կ'ըսէր եւ կը գործէր, ինքն էր որպէս մէկ Անձ որ իր միացեալ եւ անշփոթ բնութիւններով կը գործէր ու կը խօսէր, կը հրաշագործէր եւ կամ կը բարկանար, կը բժշկէր կամ կը քնանար:

Քրիստոսաբանական այս վերջնական վերլուծումը եկաւ Աղեքսանդրիոյ Կիւրեղ պատրիարքէն որ Եփեսոսի 431 թուի Տիեզերական Ժողովին մէջ ճշդեց ըսելով թէ «Մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ», այսինքն Բանը (Քրիստոս) իր մարմին առնելէն ետք մնաց որպէս մէկ Անձ: Կիւրեղի մահուան թուականը պատմութիւնը ճշդած է որպէս 444, որմէ ետք սակայն Քրիստոսի Անձին միութեան վերաբերեալ Կիւրեղեան բանաձեւը որոշ չափով մը շեղեցաւ 451 թուականի Քաղկեդոնի Ժողովի ընթացքին, երբ երկու բնութիւններու յատուկ բանավէճ մը ծագեցաւ եւ իւրաքանչիւր բնութեան յատուկ «անձնաւորութիւն» մը վերագրուեցաւ այն տպաւորութիւնը ձգելով որ Քրիստոս կը գործէր ու կը խօսէր իր երկու բնութիւններէն համեմատաբար մէկուն կամ միւսին կողմէ, եւ ոչ թէ որպէս միաւորեալ անձնաւորութիւն: Կիւրեղեան բանաձեւը որդեգրեցին ու անոր հաւատարիմ մնացին իր անմիջական հետեւորդները, ներառեալ Հայոց Եկեղեցին, որոնք երկու բնութիւններու անշփոթ միաւորութեամբ Քրիստոսի անձին վերագրեցին ամէն ինչ որ իրմէ կուգար կամ կը կատարուէր:

Ընդգծեցի միաւորեալ բառը փոխան «միացեալ»ի, որովհետեւ երկու բնութիւններուն «Քրիստոսի Մէկ Անձին» մէջ հասկացողութիւնը «միաւոր» բառով մեկնաբանուած է, եւ ոչ թէ թուական առումով, ինչպէս սովորաբար կ'ըսենք՝ մէկ, երկու, երեք: Արդէն գրաբար լեզուին մէջ «միացեալ» բառը գոյութիւն չունի, այլ

միայն՝ «միաւորեալ», որ կը շեշտէ բնութիւններուն միութիւնը քան թէ թիւերուն մէկութիւնը:

Հայոց Հայրապետներէն գլխաւորաբար Յովհաննէս Մանդակունի՝ 5-րդ դար, Յովհաննէս Օճնեցի՝ 8-րդ դար, Յովհաննէս Դրասխանակերտցի՝ 10-րդ դար, եւ Անանիա Մոկացի՝ 10-րդ դար, մինչեւ Ներսէս Շնորհալի՝ 12-րդ դար, եղան իմաստուն հայրապետներ որոնք գրական մեծ վաստակ թողուցին ու հայ եկեղեցին բարեկարգելու գործով զբաղեցան, բոլորն ալ Եփեսոսեան ուղղափառ Կիւրեղեան դաւանանքը ուղիղ պահպանելով ու քաղկեդոնիկ ճնշումներէն չազդուելով: Առաջին երեքին հետեւեցաւ Խաչիկ Ա. Արշարունի կաթողիկոս՝ 10-րդ դարուն, որ Բիւզանդիոնի բռնադատութիւններէն անվախ, նոյնիսկ Հայաստանի յունական վիճակներուն մէջ եպիսկոպոսներ ձեռնադրեց:

ՄԻԱԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Աղեքսանդրիոյ Աթոռին հետեւորդները Հռոմի Եկեղեցիէն իսկոյն որակուեցան որպէս «միաբնակներ», չափազանցելով սակայն իրենց մեկնաբանութիւնը երկու բնութեանց վերաբերմամբ, ըսելով որ Աղեքսանդրիա մէկ բնութիւն կը ճանչնար Քրիստոսի անձին մէջ, վտանգելով իւրաքանչիւրի յատկութիւնները առանձնաբար: Կը մնար սակայն Կիւրեղեան վարդապետութիւնը որոշ եւ յստակ, թէ իսկ փոքրամասնութեան մը կողմէ ընդունուած, որ չուզեց մասնակցիլ Քաղկեդոնի յիշեալ ժողովին, նկատելով որ վերջնական եւ համոզիչ բանաձեւը խնդրոյն մասին Կիւրեղ Աղեքսանդրացի տուած էր միանգամ ընդմիշտ անհրաժեշտ եւ բաւարար չափանիշերով:

Այդ պատճառով Հայոց Եկեղեցին «Միաբնակ» կոչեցին առանց սակայն ճշդելու այդ բառին Կիւրեղեան նրբին հասկացողութիւնը: Ըստ Կիւրեղի, ինչպէս արդէն ըսինք, Քրիստոս ապրեցաւ, գործեց եւ քարոզեց իր երկու բնութիւններու հաւասար զօրութեամբ որպէս Մէկ Անձ, եւ ոչ թէ իր առանձին բնութիւններու յատկութիւններով «ըստ պատշաճի»: Միաբնակութիւնը միայն այս ձեւով մեկնաբանուած կարելի է ընդունիլ որպէս ճիշդ եւ ուղղափառ:

Հայոց Եկեղեցին մնաց Կիւրեղեան վարդապետութեան հաւատարիմ, հակառակ իր կրած ուղղակի կամ անուղղակի հետապնդումներուն եւ հալածանքներուն Հռոմի եւ Յոյն Ուղղափառ եկեղեցիներուն կողմէ, որոնք յաճախ ստիպեցին Հայ Եկեղեցւոյ ենթակայութիւնը Քաղկեդոնի որոշումին: 507 թուականի Հայ Եկեղեցւոյ Դուինի ժողովը, նախագահութեամբ Բաբգէն Ա Ոթմսեցի կաթողիկոսին, առաջին անգամ ըլլալով պաշտօնապէս մերժեց Քաղկեդոնի Քրիստոսի երկու բնութեանց վերաբերեալ բանաձեւը ու մնաց հաստատ Կիւրեղեան բանաձեւին վրայ:

Բիւզանդիոնի կայսրութիւնը քաղաքական հաշիւներէ տարուած իսկոյն յաճախակի ճնշումներ բանեցուց հայոց կաթողիկոսներուն վրայ, մասնաւորաբար 7-րդ դարուն Եզր Փառաժնակերտցի եւ Ներսէս Գ Տայեցի կաթողիկոսներու օրով, որոնք պահ մը տկարութիւն ցոյց տուին հետեւելու Քաղկեդոնի, եւ սակայն իրենց յաջորդները վերստին հաստատեցին Կիւրեղեան բանաձեւը մինչեւ Ներսէս Դ Կլայեցի (Շնորհալի) Կաթողիկոս՝ 12-րդ դար, որմէ ետք արդէն Հայ Եկեղեցին մնաց անկախ, ինչպէս մնացած էր անցեալին, յատկապէս Շնորհալիի հիմնական ուսուցումներուն, աստուածաբանութեան, շարականներուն եւ կոնդակներուն հետեւելով: Աւելին՝ Շնորհալիի Բիւզանդիոնի հետ կատարած բանակցութիւնները կարողացան ընդմիշտ ձգել անցեալի Կիւրեղեան քրիստոսաբանութիւնը ու զայն արմատացնել Հայ Եկեղեցւոյ մէջ: Ներսէս Շնորհալիի աստուածաբանութեան պիտի անդրադառնանք Հաւատոյ Հանգանակներու ուսումնասիրութեան առընթեր:

ՍՈՒՐԲ ՀՈԳԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾ

Ս. Հոգւոյ Բխման Վարդապետութիւնը

Յիսուս ուղղակի կերպով յայտնեց իր աշակերտներուն որ իր մեկնումէն ետք Մխիթարիչ Սուրբ Հոգին պիտի գար զինք փոխարինելու համար: Ըսուեցաւ արդէն որ Ս. Հոգին Հայր Աստուծոյ շունչն էր որ արարչագործութեան մէջ յիշուած էր ու յետոյ Աստուծոյ իմաստութիւնն ու զօրութիւնը պարգեւոդն էր մարգարէներուն եւ յետոյ՝ առաքեալներուն: Ս. Հոգին մարդոց կողմէ ճանչցուեցաւ այն ատեն երբ Մարիամ յղացաւ Ս. Հոգիէն ու ծնաւ աստուածորդին Յիսուս, ճիշդ այնպէս ինչպէս Մարիամի աւետումին օրը ըսուած էր հրեշտակապետին կողմէ: Այս կերպով Աստուծոյ շունչը եղաւ իր իսկական ներկայութիւնը թէ՛ սկիզբը եւ թէ՛ Յիսուսի ծնունդէն անմիջապէս առաջ: Ս. Երրորդութեան երրորդ Անձը դառնալով, Սուրբ Հոգին եղաւ նաեւ Հայր Աստուծոյ վերջնագոյն եւ վերջնական արտայայտութիւնը մարդկային պատմութեան մէջ, մասնաւորաբար Որդիին մեկնումէն յետոյ: Հոս կը կայանար աստուածաբանական մէկ որոշ ուսուցում մը թէ Որդիին մեկնումով Սուրբ Հոգին պիտի գար շարունակելու համար Որդիին գործը՝ Հօր կամքին համաձայն եւ Քրիստոսի մամնոյն միջոցաւ որ է իր Եկեղեցին:

Սուրբ Հոգիի գալուստը միայն հետեւութիւն մը չեղաւ, այլ նաեւ պատմական եղելութիւն մը, երբ Պենտեկոստէի օրը Ս. Հոգին հանգչեցաւ ընտրեալ աշակերտներուն վրայ Երուսաղէմի վերնատան մէջ, որոշ թուականի մը, որոշ տեղ մը եւ որոշ վկաներու ներկայութեան՝ Քրիստոսի յարութենէն ճիշդ 50 օրեր ետք: Հրաշալի այդ եղելութիւնը կը կարդանք Գործք Առաքելոց գիրքին երկրորդ գլխուն մէջ՝ համար 1-էն 13, երբ հրեղէն լեզուներ եկան հանգչելու վերնատուն հաւաքուած աշակերտներուն եւ այլոց վրայ: Վկաներուն մէջ կ'ըսուի թէ հրէական գաղթավայրերէ եկած էին մարդիկ, նշելով նաեւ անոնց երկիրներու անունները, Արաբիոյ, Միջագետքի, Կապադովկիոյ եւ «Հայաստան»ի երկիրներէն: Այսպահագրական յիշեալ այդ երկիրներու շարքը Գործք

Առաքելոց գիրքին մէջ ճիշդ կերպով տրուած է, բացի այն երկրէն որ կ'իյնար Միջագետքի եւ Կապադովկիոյ միջեւ գոր կոչած են Հրէաստան:

Հրէաստանը շատ յայտնի երկիրն է Ս. Գիրքին մէջ որ անկասկած երբեք մաս չէր կազմեր Փոքր Ասիոյ արեւելեան երկիրներու շարքին: Ան յստակօրէն երուսողէմը պարփակող երկրամասն եղած է միշտ: Հոգեգալստեան օրուան համար նշուած երկիրներու շարքին Միջագետքի եւ Կապադովկիոյ միջեւ ինկած երկիրը միայն Հայաստան կրնար ըլլալ, ու անկէ եկած գաղթականները Հայաստանի բնակիչները եղած պիտի ըլլային: Այս նկատողութիւնը առաջին դարերու Հայրերը կատարած են, ինչպէս Տերտուղիանոս եւ Օգոստինոս, որոնք ըսած են թէ Հայաստանէն եկած էին անոնք Երուսաղէմի Պենտեկոստէի հանդիսութեանց ներկայ ըլլալու, որոնք եւս վկայեցին միւսներու կարգին Ս. Հոգիի գալուստը եւ առաքեալներու Ս. Հոգիով մկրտութիւնը: Հրէաստանէն մարդիկ գալու պէտքը չունէին քանի որ դէպքը արդէն Հրէաստանի մէջ կը պատահէր: Նոյն նկատողութիւնը ըրած է մեր օրերուն Մաղաքիա Արքեպիսկոպոս Օրմանեան իր «Համապատում» հատորին մէջ:

Ս. Հոգիի մասին երբ կը խօսինք պարտք կը գգանք անոր «Բիւման Վարդապետութեան»ը անդրադառնալ որ ինքնին մեծ խնդիր յարոյց եկեղեցւոյ երկու մեծագոյն հատուածներուն միջեւ՝ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի: 1054 թուականի Հերձուածը երկու հատուածներու միջեւ ունէր աստուածաբանական խնդրով յարուցուած իր պատճառը Ս. Հոգիի բիւման վարդապետութիւնը, թէ Ս. Հոգին կը բխէր Հօր Աստուծմէ՞ միայն, թէ նաեւ Որդի Աստուծմէ, ծանօթ որպէս «եւ յՈրդւոյ» բանաձեւը: Հոռոմ կը պնդէր իր ուսուցման վրայ թէ Ս. Հոգին կը բխէր թէ՛ Հայր Աստուծմէ եւ թէ՛ Որդիէն: Այդ կրկնակի բխումը աւետարանական ուսուցման չէր համապատասխաներ, որուն պատճառով Յոյներ՝ յանուն Կ. Պոլսոյ Տիեզերական Պատրիարքութեան մերժեցին զայն ու պահեցին հնագոյն եւ աւետարանական բացատրութիւնը՝ թէ «Ս. Հոգին միայն Հօրմէն» կը բխէր: Շեշտելու համար հերձուածը, Հռոմի եկեղեցին ինքզինք «Կաթողիկէ» (կաթոլիկ) հռչակեց 1054 թուին, իսկ Յոյներ ինքզինքնին «Ուղղափառ»

(Օրթոտոքս) որակեցին, այսինքն «ուղիղ դաւանանքը պահող» եկեղեցին, որակում մը որ չի գտնուիր Նիկիոյ Հանգանակին մէջ:

Հայ Եկեղեցին սկիզբէն անկախ եւ ինքնուրոյն եկեղեցի մը ըլլալով, չազդուեցաւ յետագայի այդ երկու- ութնէն, այլ մնաց հաւատարիմ Նիկիոյ Ժողովին ուր անբաժան եկեղեցին իր դիրքը հիմնապէս ճշդած էր յաջորդող երկու Տիեզերական Ժողովներու յաւելեալ վարդապետական կէտերով՝ մինչեւ Եփեսոսի Ժողովը՝ 431 թուին, այդ ձեւով ինքզինք ո՛չ բաժնելով կամ զատելով հիմնականէն, եւ ո՛չ ալ ազդուելով յիշեալ վէճերէն: Հայ եկեղեցին կը դաւանի Ս. Հոգիի «ԲԽՈՒՄՆ Ի ՀՕՐԷ» միայն, ըստ Յովհաննու աւետարանի ուսուցման ուր կը կարդանք, «Երբ գայ Մխիթարիչ Ս. Հոգին զոր ես ձեզի պիտի զրկեմ՝ Հօրմէն՝ ճշմարտութեան Հոգին է, որ ՀՕՐՄԷՆ ԿԵԼԼԷ, ա՛ն է որ պիտի վկայէ ինծի համար» (Յովհ. 15: 26):

Անոնք որոնք կը պնդեն թէ Հայ Եկեղեցին բաժնեց կամ զատեց ինքզինք Տիեզերական Եկեղեցիէն քանի որ մերժած էր Քաղկեդոնի 451 թուի ժողովն ու անոր առած որոշումները, պատմականօրէն կը սխալին, որովհետեւ որեւէ բաժանում որ տեղի ունեցաւ Տիեզերական Եկեղեցիէն, տեղի ունեցաւ 451-ի այդ ժողովէն ԵՏՔ միայն, մինչդեռ Հայ Եկեղեցին կը մնար ու կը մնայ մինչեւ այսօր այդ նոյն եւ հարազատ Եկեղեցւոյ անբաժանելի մասը, ինչպէս որ ան ճշմարտապէս միացեալ մնաց մինչեւ 431 թուի Եփեսոսի Ժողովը, որմէ ետք ան ոչ մէկ հրամանակարգ վարդապետութիւն աւելցուցած է իր աստուածաբանական դրութեան վրայ, ներառեալ Սուրբ Հոգւոյ Բխման վարդապետութիւնը, դաւանելով «Ի Հօրէ «Բխումն», ինչպէս երգած է աստուածաբան մեծ սուրբը Ներսէս Շնորհալի Հայրապետը Հայոց:

ՆԻԿԻԱԿԱՆ ՀԱԻԱՏՈՅ ՀԱՆԳԱՆԱԿԸ Տաթեւացիի եւ Շնորհալիի Հանգանակները

Այս բոլորին խտացումն ու եկեղեցւոյ պաշտօնական Հաւատքի Հանգանակը խմբագրուեցաւ Նիկիոյ 325 թուի Տիեզերական Ա. Ժողովին, ուր «Հաւատամք»ը գրի առնուեցաւ Քրիստոսի Եկեղեցւոյն առաջին ներկայացուցիչներուն կողմէ, հերքելով ամէն տեսակի սխալ ուսուցում եւ մնայուն կերպով Եկեղեցին հիմնելու նոյն բանաձեւումին վրայ որ հետեւեալն է:

«Հաւատամք ի Մի Աստուած»: Մէկ Հայր կը դաւանինք որ Ամենակալ Հայրն է, ստեղծիչը երկնքի եւ երկրի, երեւելի եւ աներեւոյթ բոլոր գոյացութիւններու:

«Եւ ի Մի Տէր»: Մէկ Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի կը հաւատանք որ Աստուծոյ Որդին է եւ հաւասարապէս «Ճշմարիտ Աստուած», ըլլալով նաեւ Հօրը բնութենէն, ծնած Հօրմէն որպէս Միածին Որդի, եւ ոչ թէ ստեղծուած: Որդին մեր փրկութեան համար «իջաւ երկինքէն», մարմին առաւ, մարդ եղաւ, կատարելապէս ծնելով Մարիամէն Ս. Հոգիի յղացմամբ: Ան մեր փրկութեան համար չարչարուեցաւ, խաչուեցաւ, թաղուեցաւ, եւ երրորդ օրը յարութիւն առաւ ու բարձրացաւ երկինք նստելու Հայր Աստուծոյ կողքին:

«Եւ ի Սուրբ Հոգին»: Կը հաւատանք Ս. Հոգիին որ անեղ է, այսինքն չէ ստեղծուած, սակայն կատարեալ Աստուած է որ խօսեցաւ մարգարէներուն եւ առաքեալներուն միջոցաւ, ու Յորդանան իջաւ Մկրտութեան պահուն:

«Մի, Ընդհանրական եւ Սուրբ Եկեղեցիին» կը հաւատանք: Եկեղեցին մէկ է ու բոլորին կը պատկանի,

եւ սուրբ է: Կը հաւատանք «Մկրտութեան, Ապաշխարութեան եւ Զրիստոսի Երկրորդ Գալստեան»:

Նիկիոյ Հանգանակը Տիեզերական երեք ժողովներուն կողմէ կնքուեցաւ ու մնաց բոլոր ժամանակներու բոլոր եկեղեցիներուն Հանգանակը: Ան դիմացած է դարերու ընթացքին տեղի ունեցած եկեղեցւոյ աշխարհային բաժանումներուն եւ տարակարծութեանց, մնալով միշտ Ընդհանրական Եկեղեցւոյ, արեւմտեան եւ արեւելեան հնաւանդ եկեղեցիներու անխախտ հաւատքի հիմը, որուն դիմաց մերժուեցան ու հերքուեցան ամէն տեսակի հերետիկոսութիւնները: Ամենօրեայ «խոստովանանք» մըն է ան զոր հաւատացեալներ կ'արտասանեն միաբերան, առանց որուն ոչ մէկ Խորհուրդ կը կատարուի եկեղեցիներէն ներս: Հաւատոյ Հանգանակը հիմն է Հայր Աստուծոյ, Քրիստոսի եւ Ս. Հոգիի ճշմարիտ ուսուցումներուն որոնց հետեւած է միշտ հաւատարմօրէն Հայաստանեայց Առաքելական Մայր Եկեղեցին: Ստորեւ կուտանք Ս. Գրիգոր Տաթեւացիի Հաւատոյ Հանգանակին բնագրային բացատրութիւնը որ բխած է Նիկիական Հանգանակէն:

Ս. Գրիգոր Տաթեւացիի Հաւատոյ Հանգանակը՝ Բացատրական Թարգմանութեամբ

Հայր Աստուած

Կատարեալ սրտով կը խոստովանինք եւ կը հաւատանք թէ Հայր Աստուած անեղ է, աշխնքն չէ ստեղծուած, չէ ծնած, սկիզբ չունի: Հայր Աստուած ծնողն է Որդիին եւ բխողը Սուրբ Հոգիին:

Որդին Աստուած

Կը հաւատանք Հայր Աստուծոյ Բանին, աշխնքն Որդիին, որ դարձեալ անեղ է՝ յաւիտեաններէն առաջ: Ան ո՛չ երկրորդն է եւ ո՛չ ալ կրտսերը, այլ որքան որ Հայրը Հայր է նոյնպէս նաեւ Որդին՝ Որդի:

Սուրբ Հոգին Աստուած

Կը հաւատանք Սուրբ Հոգի Աստծոյն, որ իր կարգին անեղ է, աշխինքն չէ ստեղծուած, անժամանակ է: Ան չէ ծնած, այլ բխած Հայր Աստուծմէ, ըլլալով հակից Հօրը եւ փառակից Որդիին, աշխինքն Հօրը բնութիւնը ունի եւ նաեւ Որդիին փառքը՝ հաւասարապէս:

Սուրբ Երրորդութիւն

Կը հաւատանք Սուրբ Երրորդութեան երեք անձերուն, որոնք միասնաբար մէկ բնութիւն եւ մէկ աստուածութիւն կը կազմեն: Անոնք երեք տարբեր աստուածներ չեն, այլ մէկ Աստուած, մէկ կամք, մէկ թագաւորութիւն, մէկ իշխանութիւն, եւ միասնաբար՝ արարիչ են երեւելի եւ աներեւոյթ գոյացութիւններու:

Եկեղեցի

Կը հաւատանք Սուրբ Եկեղեցիին, ինչպէս նաեւ մեղքերու թողութեան՝ Սուրբերու միջնորդութեամբ:

Յիսուս Քրիստոս եւ Իր Առաքելութիւնը

Կը հաւատանք որ երեք անձերէն մին՝ Բանն Աստուած որ է Յիսուս Քրիստոս, Հայր Աստուծմէ ծնաւ յաւիտեաններէն առաջ որ սակայն ժամանակին մէջ մտնելով Ս. Կոյս Մարիամէն ծնունդ առաւ, առնելով անկէ մարմին ու զայն միացնելով իր աստուածութեանը հետ, ինն ամիսներ համբերելով Կոյսի անարատ եւ մաքուր արգանդին մէջ: Կատարեալ Աստուածը կատարեալ մարդ եղաւ թէ՛ հոգիով եւ թէ՛ մարմնով, ըլլալով մէկ Անձ, մէկ Դէմք՝ աստուածային եւ մարդկային բնութիւններով միաւորուած մէկ Բնութիւն:

Աստուած մարդ եղաւ առանց փոփոխութեան եւ առանց չփոթութեան: Անոր յղութիւնը Մարիամէն անսերմ եղաւ եւ ծնունդն ալ մաքուր: Ինչպէս որ իր աստուածութիւնը սկիզբ չունեցաւ, նոյնպէս ալ իր մարդկային բնութիւնը վերջ չունեցաւ, որովհետեւ Յիսուս Քրիստոս միեւնոյն Աստուածորդին է երէկ, այսօր եւ յաւիտեան:

Կը հաւատանք որ մեր Տէրը՝ Յիսուս Քրիստոս երկրի վրայ ապրեցաւ ու շրջեցաւ, եւ թէ իր երեսուն տարեկանին մկրտուեցաւ երբ Հայր Աստուած երկինքէն վկայեց թէ «Այդ է իմ սիրելի Որդին», եւ երբ Ս. Հոգին աղանձի կերպարանքով իր վրայ հանգչեցաւ:

Կը հաւատանք որ Յիսուս սատանայէն փորձուեցաւ ու յաղթեց անոր, մարդոց փրկութիւն քարոզեց, մարմինը յոգնեցաւ, անօթեցաւ ու ծարաւցաւ: Յետոյ, իր կամքով դէպի չարչարանք ընթացաւ, խաչուեցաւ, ու թէեւ մարմնով մեռաւ եւ սակայն իր աստուածութեամբը ողջ մնաց: Մարմինը որուն միացած էր իր աստուածութիւնը՝ գերեզման դրուեցաւ:

Յարուցեալ Բրիստոս եւ Երկրորդ Գալուստ

Իր մահուընէն ետք Յիսուս դժոխք իջաւ դարձեալ իր անբաժանելի աստուածութեամբը: Այնտեղ հոգիներուն քարոզեց, խորտակեց դժոխքը եւ ազատեց հոգիները: Երեք օրեր ետք ան մեռելներէն յարութիւն առաւ եւ իր աշակերտներուն երեւցաւ:

Կը հաւատանք որ մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս իր նոյն մարմնով, այսինքն 40 Օրերու յարուցեալ մարմնով, երկինք համբարձաւ եւ Հօրը աջ կողմը նստաւ: Կը հաւատանք նաեւ որ այդ նոյն յարուցեալ եւ փառաւորեալ մարմնով եւ Հօր փառքով պիտի գայ դատելու ողջ մնացողներն ու մեռածները: Այդ բոլորը պիտի նշեն բոլոր մարդոց յարութեան ժամանակն ու կերպը: Կը հաւատանք գործերու հատուցման, այսինքն՝ արդարներուն տրուելիք յաւիտենական կեանքին եւ մեղաւորներուն տրուելիք յաւիտենական տանջանքին:

Սուրբ Ներսէս Շնորհալիի «Հաւատամք»ը

Սուրբ Ներսէս Շնորհալի Հայրապետի «Ընդհանրական Թուղթ» յայտնի գիրքին մէջ կը կարդանք Հայրապետին «Գիր Հաւատոյ Սոստովանութեան Հայց. Եկեղեցւոյ» բաժինը ուր ան կրկին կը բացատրէ Նիկիական Հանգանակի հաւատոյ կէտերը հետեւեալ

մեկնաբանութեամբ, ըսելէ ետք թէ «մեր հաւատքի ճշմարտութիւնը եւ եկեղեցւոյ կարգաւորութիւնը եկեղեցւոյ հայրերու սուրբ աւանդէն հասած են մեզի»:

Սուրբ Երրորդութիւն

Կը խոստովանինք ամենասուրբ Երրորդութիւնը երեք Անձնաւորութիւններու բաժանմամբ եւ սակայն աստուածային մէկ բնութեամբ գոյացած: Հայրը անձին եւ անսկիզբ է, եւ Որդին Հօր բնութենէն ծնած է «անախտ եւ անմարմին»: Իսկ Ս. Հոգին բխած է Հօրմէն, եւ ոչ թէ Որդիին նման ծնած անկէ: Ս. Հոգին «աղբիւրաբար», ինչպէս ջուրը աղբիւրէն, նոյնպէս եւ ան Հօրմէն բխած է:

Ձկար ատեն մը երբ Հայրը Որդիին եւ Ս. Հոգիին հետ միասին չըլլար: Որդին միշտ Հօրը հետ եղած է, ինչպէս նաեւ Ս. Հոգին միշտ Աստուծոյ Հոգին եղած է «անմեկնելի Հօրմէն եւ Որդիէն», այսինքն անբաժան Հօրմէն եւ Որդիէն: Երեքը միասին մէկ էութիւն, մէկ իշխանութիւն, մէկ կամք եւ մէկ արարչագործ զօրութիւն կազմելով:

Երեքին միջեւ, կամ յարաբերաբար իրարու, չկայ ո՛չ մեծութիւն, ո՛չ փոքրութիւն, ո՛չ բարձրութիւն, ո՛չ խոնարհութիւն, ո՛չ առաւելութիւն եւ ո՛չ ալ նուազութիւն: Կան միայն մէկ կարգ, մէկ պաշտօն, մէկ երկրպագութիւն յանուն Սուրբ Երրորդութեան: Անոնցմով գոյացանք բոլորս որ գոյութիւն չունէինք, երկինքն ու երկիր իրենց երկնաւոր եւ երկրաւոր երեւոյթներով, երեւելի կամ աներեւոյթ, բոլորն ալ ստեղծուեցան առաջին արարչագործութեամբ:

Որդին Աստուած

Հօր կամքով եւ Ս. Հոգիի աւետիսով Հօր Միածին Որդին իջաւ Ս. Մարիամի արգանդին մէջ, առանց կորսւնցներու կամ նուազեցնելու իր աստուածութիւնը: Միաւորեց իրեն մարդկային բնութիւնը «անքննին եւ անճառելի» միաւորմամբ, այսինքն մեզի համար անքննելի եւ խօսքով անբացատրելի կերպով: Եղաւ երկու աստուածային եւ մարդկային բնութիւններով Մէկ Կատարեալ Անձ, «անայլայլելի եւ անբաժանելի բնութեամբ»: Հոս Հայրապետը կը ճշդէ թէ Մարդեղութեամբ

Որդին իր աստուածային բնութենէն ոչինչ կորսնցուց, եւ ոչ ալ իր աստուածային բնութեան գերազանցութեամբ իր մարդկային բնութիւնը նուազեցաւ այն ինչ որ աղամական մարդկութենէն ստացաւ իր ծնունդով:

Շնորհալի Հայրապետ յաւելեալ ճշդում մը եւս կ'ընէ, ըսելով որ թէեւ Քրիստոսի Մարիամէն ծնունդը աղամական մեղանշական բնութենէն տարբեր ծնունդ մը չէր, սակայն «միաւորելով ընդ բնութեանն Աստուծոյ, մեղանշականն եղեւ անմեղ, եւ ապականացուն՝ արտաքոյ անգոսնելի ապականութեան կրից», այսինքն, թէեւ Մարիամէն ծնունդը ապականացու ծնունդ մը պէտք է ըլլար, սակայն երբ Քրիստոսի աստուածութիւնը միացաւ մարդեղութեամբ ստացուած մարդկային բնութեան, վերջինս որ մեղանշական էր՝ անմեղ դարձաւ, եւ ապականացու էր՝ սակայն այդ եւս ազատ մնաց ու անապական (մաքուր) դարձաւ:

Ըստ Շնորհալիի Յիսուս որպէս մարդ ծնաւ՝ ըլլալով «Աստուած մարդացեալ»: Թլփատուեցաւ ութօրեայ որպէսզի կատարելագործէր հայրերուն կատարած ուխտը եւ մեզի հոգեւորապէս սրտի թլփատութիւնը սորվեցնէր: Քառասնօրեայ տաճար եկաւ որպէսզի իր մարդկային բնութիւնը ինք անձամբ Հօրը ընծայէր բարձունքներուն մէջ: Երեսուն տարիներ շրջեցաւ աղքատութեամբ եւ խոնարհութեամբ՝ «ծածկելով» իր աստուածութիւնը, որպէսզի մեզ հարստացնէր եւ բարձրացնէր, եթէ մնայինք հետեւորդները իր ճանապարհին:

Յիսուս իր աստուածութեան լոյսը ծածկուած պահեց իր մարմնին մէջ «իբրեւ վարագուրաւ», եւ զայն յետոյ յայտնեց Թափօր լերան վրայ իր Յարութենէն առաջ, ինքզինք «ողջերու եւ մեռեալներու տէրը ծանուցանելով՝ Մովսէսի եւ Եղիայի վկայութեամբ»:

Իր կեանքի վերջին օրերուն Երուսաղէմ մտնելով «կատարէ զգատիկն ըստ օրինաց», որպէսզի հինը նոր դարձնէ եւ ստուերը ճշմարտութեան լոյսի վերածէ: Մեռաւ իր մարդկային բնութեամբ եւ սակայն կենդանի մնաց իր աստուածային եւ անմահ բնութեամբ: Ոչ թէ մէկը մեռած եւ միւսը ողջ, ինչպէս ոմանք կը բաժնեն երկու բնութիւնները իրարմէ, այլ՝ «մի եւ նոյն անձնաւորութիւնը եւ մէկ Քրիստոսն էր որ կը չարչարուէր եւ

կը մեռնէր մահկանացու այն մարմնով որ մեզմէ առաւ, ողջ մնալով, անմահ եւ կեանք պարգեւող իր աստուածութեամբ զոր ստացած էր Հօրմէն»:

Շնորհալի կը մէջբերէ Աթանաս Աղեքսանդրացիի բանաձեւը ու կ'ըսէ: «Մահկանացու մարմինն ոչ վնասեաց զանմահ աստուածութիւնն, քանզի անախտ էր, այլ մնաց մանաւանդ եւ ինքն անախտ անմահին զօրութեամբ» (իւր մահկանացու մարմինը վնաս չհասցուց իր աստուածութեան, քանի որ ան ախտ չունէր. ընդհակառակը՝ ինք անախտ մնաց անմահ Աստուծոյ զօրութեամբ):

Ուրեմն, կը խոստովանինք թէ Քրիստոս Աստուած է եւ մարդ միանգամայն, առանց զանոնք իրարմէ բաժնելու մտածումով: «Ինք Քրիստոսն է որ թէ՛ չարչարուեցաւ եւ թէ՛ չչարչարուեցաւ, իր աստուածային բնութեամբ անփոփոխելի եւ անչարչարելի մնաց, իսկ իր մարմնով՝ չարչարուեցաւ ու մահը ճաշակեց: Կը մոլորին, կ'ըսէ Շնորհալի Հայրապետ, անոնք որոնք կ'ըսեն թէ ուրիշ մէկն էր որ չարչարուեցաւ, եւ ուրիշ մըն ալ՝ որ չչարչարուեցաւ: Սակայն կը խոստովանինք որ միայն Ինքն էր, Բանն Աստուած, որ չարչարուեցաւ եւ մահը ճաշակեց իր մարմնով այնպէս մը որ «անմարմին Բանն Աստուած անչարչարելի ըլլալով հանդերձ, մարմին առաւ որպէսզի չարչարանքը կարենար յանձն առնել»:

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ Փրկագործութիւն

Քրիստոսի առաքելութեան կիզակէտը կազմեց մարդոց փրկութիւնը որուն համար Հայր Աստուած զինք աշխարհ ղրկած էր: Փրկագործութիւնը կայացաւ մարդոց մեղքերէն ազատագրումին մէջ, քանի որ աղամական մեղքով մարդ հեռացած էր Աստուծմէ, եւ Քրիստոս էր որ հաշտեցուց մարդը Հօրը հետ՝ խաչի զոհաբերումով, որուն վրայ իր անմեղ արիւնը հեղուց իր վրայ կրելով մարդկային մեղքի ամբողջութիւնը:

Նոր Կտակարանը իր լիութեանը մէջ կը խտացնէ Քրիստոսի այդ Փրկագործութիւնը որուն միակ միջոցը մարդոց հասկնալի եղող Աստուծոյ Թագաւորութեան հաստատութիւնն էր երկրի վրայ: Նոր Կտակարանը երեք բացատրութիւններ կուտայ Փրկագործութիւնը յատկանշող, որոնք են փրկութիւն «արեան գինով», փրկութիւն «հաւատքով արդարացմամբ», եւ փրկութիւն «Աստուծոյ հետ միացմամբ»:

Պօղոս Առաքեալ այդ երեք եղբերը կը զարգացնէ ու կը կատարելագործէ երբ կը կարդանք հետեւեալ համարները իր գրած Թուղթերէն:

«Բոլորն ալ մեղք գործեցին եւ զրկուեցան Աստուծոյ փառքէն ու անոր շնորհիւ ձրիաբար արդարացան Քրիստոս Յիսուսի միջոցաւ եղած փրկութեամբ» (Հռոմ. 3: 23-24): «Քրիստոս մեռաւ մեր մեղքերուն համար» (Ա. Կորնթ. 15: 3): «Քրիստոս մեզ փրկեց օրէնքի անէծքէն՝ անէծք դառնալով մեզի համար» (Գաղ. 3: 13): «Անով է որ ունինք փրկութիւն անոր արեան միջոցաւ, եւ մեղքերու թողութիւն՝ ըստ իր շնորհին մեծութեան (Եփես.1: 7): «Որ իր խաչով հաշտեցնէ մարդիկ Աստուծոյ հետ, սպաննելով թշնամին միանգամ ընդ միշտ (Եփես. 2: 16): «Ան այդ նոյն պատարագը կատարեց, իր անձը զոհելով» (Եբր. 7: 27): «Որչափ աւելի Քրիստոսի արիւնը, որ յաւիտեանական հոգիին միջոցաւ իր անձը իբրեւ անարատ պատարագ մատուցեց Աստուծոյ, պիտի

մաքրէ ձեր խղճմտանքը մեռեալ գործերէ որպէսզի ծառայէք կենդանի Աստուծոյն» (Եբբ. 9: 14):

Երբ սերտենք այս մէջբերումները անմիջապէս կը հասկնանք որ Փրկագործութիւնը Գառն Աստուծոյ զոհագործումով սկիզբ կառնէր եւ սակայն միայն Ուաշով եւ Պատարագով չէր կրնար վերջ գտնել անոր գործադրութիւնը: Եկեղեցին պիտի շարունակէր զայն երկրի վրայ որպէս խորհրդական մարմինը Քրիստոսի՝ կարենալ պտղաբեր դարձնելու համար այդ փրկագործութիւնը իրողապէս եւ կեանքի գնով, «ապրուած փրկագործութիւն» մը ապահովելով բոլոր ժամանակներու համար:

Այդ եղաւ Պօղոս Առաքեալի հիմնական աստուածաբանութիւնը երբ օրէնքը «անէծք» համարեց ու զայն «չնորհք»ով փոխարինեց որուն մէջ կայացաւ մարդու հոգեւոր կեանքի իսկական մշակումը ու Ուաշի զոհագործութեան ուղղակի ազդեցութիւնը անոր վրայ: Առաքեալը շեշտը դրաւ մարդու անձնական փրկութեան վրայ, ներքին մարդու «ի Քրիստոս» նորոգութեամբը, որուն հետեւանքը պիտի ըլլար մարդու ազատագրումը մեղքէ եւ հին մարդուն կապանքներէն:

Մեծագոյն զոհաբերութիւնն էր անտարակոյս Քրիստոսի արեան հեղումը, ընդգծելով այն պարագան որ Քրիստոս կամաւորապէս ու գիտակցաբար խաչ բարձրացաւ կատարելագործելու համար ամէն ինչ: Ինք պարտաւոր չէր այդ գերազանց զոհը դառնալու, սակայն իր պարտքը համարեց Հօր կամքին համաձայն ընդունելու խաչի մահը, ու այդ կէտն է որ փրկագործութեան դրոշմը եղաւ, հիմնաւոր ու անչեղ դրոշմը:

Փրկագործութեան ընթացքն էր որ ճշդեց իսկոյն Քրիստոսի առաքելութիւնը, որուն անմիջական արդիւնքը եղաւ Հոգեգալստեան հրաշապատում դէպքով եկեղեցւոյ հաստատուիլն ու առաքելական գործունէութեան սկիզբը: Փրկագործութիւնը հետեւեալ երեք աստիճաններով զարգացում գտաւ մարդկային հոգեւոր կեանքին մէջ ու իր նպատակին ծառայեց ոչ միայն որպէս կեանքի փորձառութիւն այլ մանաւանդ որպէս քրիստոնէական կեանքի նպատակ:

Ա. Փրկագործութիւնը որպէս ավատագրում մեղքէ եւ վտանգէ: Այս տեսակի ազատագրում պիտի չնշանակեր երբեք աշխարհիկ տարազով հասկցուած ազատագրում ուր յաղթականը պիտի ըլլար ան որ պիտի ազատէր մարդիկ զինու զօրութեամբ: Աւետարաններէն կը հասկնանք շեշտակի կերպով թէ Յիսուս մերժած էր նման «յաղթանակ» մը որ մաս չէր կազմեր Աստուծոյ ծրագրին, սկսելով նոյնիսկ Հին Կտակարանէն: Յիսուսի Թագաւորութիւնը «այս աշխարհէն» չէր, ինչպէս ինք յաճախ կ'ըսէր: Ան գթութեամբ մօտեցաւ մարդոց ցաւերուն եւ կարիքներուն, բժշկելով ու քարոզելով, մխիթարելով ու համայնական սէր տարածելով բոլորին մէջ: Հոս կը կայանար Յիսուսի յաղթական ազատագրումը մարդոց ու անոնց իսկական փրկութիւնը:

Բ. Այս աշխարհի տալիք չարիքէն ավատ կացուցուելով մարդիկ պիտի փրկուէին: Այս էր հին Մարգարէներու բերնէն եկած պատգամը, թէ Մեսիան իր գերբնական պաշտօնով պիտի գար Աստուծոյ կամբը գործադրելու փոխան աշխարհի պարտադրած կամքին: Յիսուս այդ պատճառով Դաւիթի ցեղէն պիտի գար ու Հօր ծոցէն պիտի ծնէր, առաջնորդելու համար իր ժողովուրդը դէպի Աստուած, փրկելով զիրենք աշխարհի կապանքներէն: Ազգեր, ինչպէս Հին Կտակարանի մէջ կը կարդանք, պիտի թօթափէին իրենց վրայէն բռնութեան ուժը եւ «Աստուծոյ ժողովուրդը» պիտի դառնային:

Գ. Փրկութիւնը որպէս միակ միջոցը Աստուածայինը թափանցելու մարդոց բնութենէն ու կեանքէն ներս: Այս նպատակով Աստուած մարդացաւ իր վրայ կրելով մարդկային բոլոր սահմանափակումները, բացի մեղքէն, որպէսզի մարդկային բնութիւնը կարենար Աստուծոյ «նմանութիւնը» բերել իր անձին վրայ, իր անձին վերադարձնելով Աստուծոյ «պատկերը» որով ինք ստեղծուած էր: Փրկագործութիւն «մարդեղութեամբ» պիտի նշանակէր նաեւ Եկեղեցւոյ Խորհուրդներու կիրարկումը անձին վրայ իր կեանքի ամբողջ տեւողութեանը ընթացքին, երբ Աստուծոյ Ս. Հոգւոյն

չնորհները կանոնաւորաբար պիտի զօրացնեն ու չթողուն որ այդ անձը հեռանայ Աստուծոյ տեսողութենէն: Մկրտութեամբ «վերստին ծնունդը» ամենէն էական եւ առաջնակարգ բաժինը կը կազմէ Փրկագործութեան խորհուրդին:

«Ի Բրիստոս» մնալու եւ ապրելու կրկնակի յորդորը որ Պօղոս Առաքեալէն կուգայ մեզի, փրկագործութեան միակ միջոցն է, որ պարզապէս կը նշանակէ Քրիստոսով ապրիլ ու բաժնեկից դառնալ Քրիստոսի Յարութեան յաղթանակին ու անով ազատագրուիլ: Այս կը նշանակէր նաեւ որ Աստուծոյ փրկագործութեան կորիզը Քրիստոսի Յարութեան մնայուն աւետիսով կրնար պտղաբեր դառնալ Առաքեալին «Ի Քրիստոս» հասկացողութեամբ, որուն անմիջական հետեւանքը պիտի ըլլար «նորոգուիլ» ու «նոր արարած» դառնալ: Այս կերպ միայն փրկագործութիւնը իր յաւերժական նպատակին կրնար դիմել Քրիստոսի հօտին կողմէ՝ եկեղեցւոյ կիրարկած սրբազան խորհուրդներու ընդունմամբ եւ Ս. Հոգիի ներշնչմամբ: Այս անշուշտ պիտի պարտաւորեցնէր հաւատացեալին գիտակցօրէն մօտենալ հոգեւոր իրականութեանց ու հեռու մնալ աշխարհիկ հակադիր ուժերէն, Ս. Հոգիի պարգեւած շնորհներուն հակընդդէմ ուժերէն, որոնք պիտի ժխտէին Աստուծոյ պատուիրաններն ու ճշմարիտն Աստուած հեռացնէին օրինակելի կեանքէն:

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Մարգարե, Բահանայապետ, Թագաւոր

Քրիստոսի Փրկագործութեան Խորհուրդը գործնականապէս արդիւնաւորուեցաւ իր աստուածային երեք պաշտօններուն մէջ. Քրիստոս որպէս Մարգարե, որպէս Բահանայապետ, եւ որպէս Թագաւոր: Իր այս երեք պաշտօններով Քրիստոս որպէս օծեալ Մեսիան Նոր Ուխտ մը հաստատեց Աստուծոյ եւ մարդոց միջեւ: Որպէս Մարգարե՝ Քրիստոս զԱստուած ճանչցուց աշխարհին միանգամ ընդմիշտ, որպէս Քահանայապետ՝ Աստուծոյ եւ մարդոց միջեւ անջրպետը վերցուց, եւ որպէս Թագաւոր՝ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը երկինքէն երկիր իջեցուց: Երեքը միասին Քրիստոսի Փրկագործութիւնը իրականացուցին երկրի վրայ, ոչ առանձինն, այլ իրենց միացեալ եւ լրացուցիչ պաշտօններով Աստուծոյ Որդիի անձին մէջ:

Երեք պաշտօններն ալ Հին Կտակարանէն ժառանգըւեցան ուր անոնք պարտադիր կը գործադրուէին Աբրահամ Նահապետէն սկսեալ, Մարգարէներու առաջնորդութեամբ, Դատաւորներու եւ Թագաւորներու հսկողութեամբ, որքան ատեն որ այս վերջինները Հայր Աստուծոյ կամքով կը շարժէին ու Իսրայէլի ազգը Աստուծոյ մօտ կ'առաջնորդէին: Քրիստոս, գիտակից Հին Ուխտի այդ պարտադրանքին, եկաւ «լրացնելու» մարգարէներու Օրէնքը իր երեք պաշտօններով որպէս Միակ Օծեալը որ աշխարհ զրկուեցաւ կատարելագործելու համար մարգարէներու եւ քահանաներու կիսատ մնացած գործը:

Որպէս Մարգարե, Քրիստոս յաղթական կերպով յաւիտենական ճշմարտութիւնները քարոզեց իր հետեւորդներուն, ինչպէս Մատթէոսի աւետարանին մէջ կը կարդանք. «Մի կարծէք թէ օրէնքն ու մարգարէները ջնջելու եկայ, այլ զանոնք լրացնելու» (5: 17), հաստատելով որ հին օրէնքը թերի էր ու անոր մէջ կը պակսէր Ս. Հոգիի ներշնչումը եւ մանաւանդ Յիսուսի Աստուծոյ Խօսքը քարոզելու «հեղինակութիւնը», որուն մասին

խնդիրներ կը յարուցուէին, թէ «որո՞ւ իշխանութեամբ կը կատարես այս նշանները»: Ան յայտնեց զԱստուած մարդոց ու մարդիկ գիտակից դարձուց իր, Յիսուսի, ինքնութեան եւ Արարիչ Աստուծոյ հետ ունեցած իր որդիութեան:

Աստուծոյ ճշմարիտ յայտնութեան ու Յիսուսի Անոր հետ ունեցած յարաբերութեամբ մարդիկ եւս ճանչցուեցան Աստուծմէ, մանաւանդ անկեալներն ու մեղաւորները որոնց Յիսուս որպէս Մարգարէ յարատեւ խօսեցաւ Աստուծոյ Թագաւորութեան մասին որ Սիրոյ Թագաւորութիւնն էր, որուն հիմքը կը կազմէին ծառայութիւնն ու խոնարհութիւնը, անձնակեդրոն ձգտումներու վանումն ու անոնց փոխարէն տարածելու Աստուծոյ օրհնութիւնը բոլորին հաւասարապէս: Եղբայրսիրութեան պարզ հրահանգը պիտի սորվեցնէր մարդոց թէ Աստուծոյ աչքին բոլորը հաւասար արժէք ունին, երբ մանաւանդ Քրիստոս իր առաքելութեամբ զոհաբերեց իր կեանքը՝ փրկելու համար մարդիկ որպէս միակ նպատակը իր Մարդեղութեան:

Որպէս Քահանայապետ Քրիստոս ջնջեց կենդանիներու հին զոհաբերումը ու անոր փոխարէն Օրէնքը լրացնելով Սիրոյ պատգամը տուաւ անոնց, այս անգամ գերազոյն զոհաբերութեան ինք անձամբ ենթարկուելով՝ որպէս Գառն Աստուծոյ: Ղեւտացւոց Գիրքին մէջ բազմաթիւ են կենդանիներու զոհաբերումը զոր Աստուած կը պահանջէր ժողովուրդէն դէպի Իրեն մերձեցումին մէջ, եւ սակայն, ինչպէս Եբրայեցւոց ուղղեալ Թուղթին մէջ հոյակապ կերպով բացատրուած է, Քրիստոս խաչի զոհաբերութեամբ կատարելագործեց այդ «մերձեցումը» առանց պայմանի եւ խտրութեան, լրացնելով հին Օրէնքի Քահանայութիւնը իր քաւարար եւ յաւիտենական քահանայութեամբ (Եբր. 7: 11-25):

Համաձայն Եբրայեցւոց Թուղթի հեղինակին Քրիստոս եղաւ «Յաւիտենական Քահանայապետը, սուրբ, անմեղ եւ անարատ», որ առաջինն ըլլալով մատոյց Աստուծոյ կատարեալ պատարագ մը որպէս հնազանդ եւ «չարչարուող ծառան» Աստուծոյ, ինչպէս մարգարէացած էր Շապի: Քրիստոս զայն կատարեց ոչ թէ մեղմացնելու համար Հայր Աստուծոյ պատիժը կամ բարկութիւնը

հանդէպ մարդոց, ինչպիսին եղաւ Հին Ուխտի պարագային, այլ ցոյց տալու համար Աստուծոյ ճշմարիտ բնութիւնը ու ծրագիրը հանդէպ մարդկութեան, ինքզինք դարձնելով իսկական Քահանայապետը, որուն միջոցաւ միայն Աստուծոյ եւ մարդոց յարաբերութիւնը իր լրումին կրնար հասնիլ որպէս յաւիտենական յարաբերութիւն:

Քրիստոս Թագաւոր իր հզօր հեղինակութիւնը յայտնեց աշխարհին՝ հաստատելով Աստուծոյ Թագաւորութիւնը երկրի վրայ, ու այդ կերպով «յաղթելով աշխարհին» ինչպէս ինք ըսաւ իրեն համար իր Յարութենէն ետք: Իր Տէրունական աղօթքով ան հայցեց որ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը գար երկրի վրայ ու հոն հաստատուէր որպէսզի մարդիկ «ճաշակէին» անոր քաղցրութիւնը, ըլլային անոր քաղաքացիները, ոչ միայն օրհնուելով եւ օգտուելով անկէ, այլ մանաւանդ յարատեւ աշխատէին անոր անաղարտ եւ կենսունակ պահպանութեան համար, անոր ունենալիք ազդեցութեանը համար ազգերու եւ սերունդներու կեանքէն ներս:

Երկնքի Թագաւորութիւնը երկրի վրայ միայն Քրիստոսի հետեւորդներով կրնար «յառաջդիմել» ու «կենսաւորուիլ», քանի որ անոնց միայն տրուեցաւ այդ պարտականութիւնն ու մենաշնորհը: Քրիստոս Թագաւոր եղաւ այն իմաստով որ ան հիմնադիրը եղաւ իր Եկեղեցիին որուն միջոցաւ այդ Թագաւորութիւնը հոգեւոր կեանքի աղբիւր դարձաւ ու մնաց մինչեւ այսօր որպէս «գործօն Թագաւորութիւն» եւ ոչ թէ որպէս միայն հաւաքավայր աղօթքի: «Վերնատուն»էն աւելի բարձր նկարագիր զգեցաւ Եկեղեցին իր հիմնադրին՝ Քրիստոսի սուրբ մարմնով եւ արեամբ հաղորդութեամբ:

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԹՈՂԱԾ ԱԻԱՆԴԸ

Իր Անուններուն Ընդմէջէն

Քրիստոսի թողած խորունկ եւ մնայուն ազդեցութիւնը իր առաքեալներուն ու հետեւորդներուն վրայ կազմեցին սկզբնական աւանդը զոր ան թողուց աշխարհին, «զխաղաղութիւն զիմ տամ ձեզ» յայտարարելով: Նման աւանդ մը միայն իր Եկեղեցիին միջոցաւ կրնար գոյատեւել ինչպէս մարդկութիւնը յետագային գիտցաւ: Նախ առաքեալներ գիտակից եղան Քրիստոսի, անոր ուսուցումներուն եւ աստուածային պատուիրաններուն, եւ ապա Պօղոս Առաքեալ իր ազդեցիկ եւ մնայուն վերլուծումով զանոնք մօտեցուց առաջին եկեղեցիներուն, որոնց ուղղեց իր Թուղթերը՝ անձամբ այցելելով նորահաստատ համայնքներուն:

Քրիստոսի թողած աւանդը անմիջական արգասիքը եղաւ իր Յարութեան եւ Յարուցեալ Քրիստոսի քառասնօրեայ երեւումներով, որոնց միջոցաւ հաստատւեցաւ Քրիստոսի առաքելութեան շարունակականութիւնը իր հետեւորդներու հաւատքին եւ գործին միջոցաւ: Ասոր գերազոյն ապացոյցը եղաւ Քրիստոսի Գալիլիոյ լերան հանդիպումը իր տասներմէկ աշակերտներուն հետ «ուր ժամադրուած էին»: Հոն էր որ Քրիստոս իր աւանդը վերջնականօրէն յանձնեց անոնց, իշխանութիւն տալով որ քարոզեն ու մկրտեն բոլոր ազգերը: Այդ «հանդիպումէն» ետք ամէն ինչ կատարուած էր արդէն ու Սուրբ Հոգիի Գալուստը անպայման կ'ակընկալուէր, ըստ Յարուցեալ Քրիստոսի խոստումին:

Այս բոլորի առնչութեամբ Քրիստոսի տրուած տարբեր անունները օժանդակեցին որ աւելի պայծառ դառնար քրիստոնէութեան էութիւնը: Անունները պատահական չէին երբեք, ինչպէս աւետարանիչներ յատկօրէն կը մէջբերեն: Յիսուսի տրուած անունները ձեւով մը «լրացուցին» իր առաքելութիւնը եւ իր Անձին վարդապետութեան կամ ընդհանրապէս աստուածաբանութեան մեծապէս նպաստեցին: Եթէ անուններ տրուեցան Քրիստոսի, սկսեալ Էմմանուէլ անունէն որ նախ քան իր

Ծնունդը արդէն նախատեսուած էր Եսայի մարգարէին կողմէ: Ստորեւ մի առ մի պիտի քննարկենք այդ անունները, որոնց մէջ մէկը միայն կը մնայ առանձինն՝ Որդի Մարդոյ որ տրուեցաւ Յիսուսի իր իսկ կողմէ ինքզինքին տրուած:

Առաջին անունները ուրեմն երկինքէն վկայուած անուններ էին, նոյնիսկ Յիսուս Մանուկի ծնունդէն առաջ՝ հրեշտակապետին կողմէ, խօսուած Մարիամին եւ Յովսէփին առանձինն: Նորածինը Էմմանուէլ պիտի կոչուէր, որ կը նշանակէր «Աստուած մեզ հետ» (Եսայի 7: 14), զոր Մատթէոս աւետարանիչ առաջին պատեհութեամբ մէջբերած է Հին Ուխտէն (Մատթ. 2: 23): Ապա՝ Յիսուս անունը տրուած է նորածին Մանկան որ պիտի նշանակէր «ա՛ն որ պիտի փրկէր մարդիկը իրենց մեղքերէն»:

Յիսուսի ծննդեան դրուագներէն կը կարդանք որ յաւելեալ անուններ եւս տրուեցան մանուկին՝ Փրկիչ, Որդի Բարձրելոյ, Օծեալ, եւ Տէր (Ղուկաս 1: 35, 2: 11): Այս ձեւով վեց անուններ տրուեցան իրեն, իսկ եօթներորդ անունը, ինչպէս ըսուեցաւ, Որդի Մարդոյ, ինքն իրեն համար տուաւ Յիսուս: Յատկանշական է որ ՏէՐ անունը Պօղոս Առաքեալի կողմէ տիեզերական նշանակութիւն ստացաւ որպէս «անուն մը բոլոր անուններէն վեր» (Փիլ. 2: 11):

Ուսանելի պիտի ըլլար որ հակիրճ կերպով անդրադառնայինք վերոյիշեալ անուններուն առանձինն տեսնելու համար անոնց ետին գտնուող քրիստոսաբանական եւ աստուածաբանական տուեալները որոնք առ հասարակ կ'անտեսուին ուսանողներու կողմէ: Բոլոր անունները անշուշտ կը պատկանին ՆՈՅՆ եւ ՄԻԱԿ Տիրոջ՝ Յիսուսի Քրիստոսի Անձին, որ աշխարհ եկաւ, ապրեցաւ, քարոզեց ու բժշկեց որպէս միակ պատասխանատու Անձը իր բոլոր եօթը անուններուն ետին համապատասխանաբար:

Ըսուեցաւ արդէն որ բոլոր անունները, բացի մէկէն, «ի վերուստ» տրուեցան Յիսուսի, եւ ոչ մէկ ուրիշ անձ երկրի վրայ անոր տուաւ յաւելեալ որեւէ անուն:

Հակիրճ կերպով բացատրենք անոնց իմաստը Յիսուսի առաքելութեան պարունակին մէջ:

Էմմանուէլ. Եբրայերէն անուն մըն է որ կը նշանակէ «Աստուած մեզ հետ», նկատի առած բառին «էլ» վերջաւորութիւնը որ «էլոհիմ» բառն է (Աստուած): Եսայի մարգարէն երբ կ'ոգեկոչէր այս անունը, կը պատգամէր թէ Աստուած Իր ժողովուրդին աւելի պիտի մօտենար Իր Ընտրեալին եւ Օծեալին միջոցաւ՝ յատուկ նպատակով մը, այսինքն, «ակնկալելի» գալուստովը Մեսիային, որուն «կը սպասէին»: Անունին աստուածաբանական իմաստը «Աստուծոյ ծանօթանալն» էր, քանի որ Աստուած մեզ հետ պիտի ըլլար: Փոխադարձաբար սակայն մարդոց պարտքը պէտք էր մոռցուեր հանդէպ Աստուծոյ, որովհետեւ մէկ ուղղութեամբ չէր տրուած էմմանուէլ անունը, այլ միւս ուղղութեամբ եւս, երբ մարդիկ իրենց կարգին պիտի ջանային «ըլլալ եւ մնալ Աստուծոյ հետ»: Հոս կը կայանար գործադրութիւնը Աստուծոյ կամքին այս անգամ մարդոց կողմէ որոնց մօտեցած էր Աստուած ու յայտնած էր Ինքզինք Իր Որդիին ծննդեամբը:

Յիսուս. Եբրայերէն Յեսու անունէն ծագած որ Հրեշտակապետին իսկ բացատրութեամբ կը նշանակէր «ան որ պիտի ազատէր իր ժողովուրդը իր մեղքերէն»: Փրկողը պիտի ըլլար ան, երբ մարդիկ վտանգի եւ նեղութեան մէջ ընկղմած էին, ճիշդ այնպէս ինչպէս ծովուն մէջ խեղդուելու վտանգէն ուրիշ մը իր ձեռքը կ'երկարէ անոր ազատելու համար զինք ալիքներու յորձանքէն: Հոգեւոր եւ ոչ թէ նիւթական իմաստով Յիսուս պիտի գար, մաքրելու համար մարդուն ներքին աշխարհը ու զինք մօտեցնելու Աստուծոյ, բերելով նաեւ նիւթէն աւելի անդին գտնուող հորիզոնը որ խափանուած էր մարդուն առջեւ իր մեղսալից եւ անկեալ բնութեամբը, որուն փոխարէն բարոյականութեան, արդարամտութեան եւ խաղաղասիրութեան գերագոյն պարգեւները պիտի տար անոր: Մարդը պիտի նորոգուէր Աստուծոյ Շնորհքով եւ ոչ միայն Օրէնքի գործադրութեամբը:

Քրիստոս. Յոռնարէն թարգմանութիւնն է Օծեալ կամ Մեսիա բառին որ եղաւ անբաժանելի երկրորդ անունը մեր Տիրոջ: Յիսուս անունը կ'արձագանգէր որպէս փրկիչ, իսկ Քրիստոս անունն ալ որպէս աստուածադիր պաշտօն: Աստուծոյ Ընտրեալն էր եւ Օծեալը որ սկիզբէն կանխորոշուած էր գալու եւ ծնելու Ս. Հոգիի զօրութեամբ ուրիշ Ընտրեալի մը արգանդէն՝ Մարիամէն, որ պիտի դառնար Մայրը Աստուծոյ: Որդիին երկու հանգամանքները՝ Յիսուս Փրկիչ եւ Քրիստոս Օծեալ, պիտի պարգեւէին մեծագոյն շնորհը Մարիամին որպէս Աստուածածին: Բնականաբար այդ տիտղոսը յետոյ տրուեցաւ իրեն՝ Որդիին այդ գոյգ անուններու զօրութեամբն ու հանգամանքովը:

Որդի Աստուծոյ. Հայր Աստուծոյ կողմէ ուղղակի տրուած անունն է զոր առանց վերապահումի եւ բնական չեչտով Ան հռչակած է գինք որպէս այգւպիսին՝ «Իր Որդին»: Աստուծոյ Որդին հիմը կազմեց Մարիամի աստուածային մայրութեան, յետագային ժողովական որոշմամբ կոչուած Աստուածածին, եւ ոչ միայն մայր Յիսուսի: Մինչդեռ Յիսուս անունը իր մարդկային բնութեան հետ առնչուած անունը եղաւ մեր Տիրոջ, Քրիստոսն ալ յայտնեց իր աստուածային բնութիւնը:

Փրկիչ. Հրեշտակապետին կողմէ տրուեցաւ այս անունը Տէր անունին հետ միասին երբ Յիսուս ծնաւ Բեթղեհէմի մսուրին մէջ: Յիսուս, Փրկիչ եւ Տէր, երեքը միասին, Մանուկին մէջ աստուածութիւնը յայտնեցին, երբ կ'ըսէր աւետարանիչը թէ «Ան Բարձրեալին Որդին պիտի կոչուի»: Յետագային սկզբնական այդ անունը, Փրկիչ, եկեղեցւոյ վարդապետութեան հիմնական եւ հանդիսաւոր եզրաբանութիւնը պիտի ըլլար, որուն հետեւանքով պիտի գոյանար ներկայ ժամանակներու «Փրկագործութեան Պատմութիւն» կոչուած բացատրութիւնը, ըստ որում Յիսուս որպէս Փրկիչ գերազանցապէս պիտի կատարելագործէր իր աստուածային առաքելութիւնը Փրկագործութեան Նորհուրդով:

Սկզբնական անունը՝ Փրկիչ, դարձաւ Քրիստոսի առաքելութեան նշանաբանը: Ղուկաս աւետարանիչ Փրկչին գալուստը զուգորդեց իր «կորսուածը փնտռելու եւ փրկելու» նպատակին հետ (Ղուկ. 19: 10): Յիսուսի իսկ խօսքերով «Ես եկայ կանչելու ո՛չ թէ արդարները, այլ մեղաւորները» (Մարկոս 2: 17): Պօղոս Առաքեալ Նոր Կտակարանն ու Աւետարանը կոչեց «Փրկագործութեան համար յատուկ եղող Աստուծոյ զօրութիւնը» (Հռոմ. 1: 16):

Որդի Մարդոյ - Աւետարանիչները այս անունը նկատեցին Յիսուսի կողմէ ինք իր մասին տրուած որպէս յատկանշական անուն մը որ անշուշտ առաջին հերթին պիտի տար իր Անձին մարդկային կատարեալ բնութեան ներգործութիւնը՝ իր ծնունդով: Աւետարաններուն մէջ Յիսուս ինքն իրեն համար շատ անգամներ գործածած է այդ անունը, իսկ անոնցմէ դուրս, միայն Գործք Առաքելոց գիրքին մէջ անգամ մը միայն արտասանուած է Սուրբ Ստեփանոս Նախասարկաւագին կողմէ երբ քարկոծման ատեն կ'արտասանէր իր աղօթքը, ուր կ'ըսէր թէ ան կը տեսնէր երկինքը բացուած եւ Մարդու Որդին Աստուծոյ աջ կողմը կանգնած:

Աստուածաբանութեան համար նախատեսելի եւ կարեւոր պիտի ըլլար նման անուանակոչում մը, մանաւանդ որ ան կուգար գլխաւորաբար Յիսուսի կողմէ իր մասին որպէս վկայութիւն: Հարցը կը կայանար անոր մէջ որ Մարդու Որդին եւ Աստուծոյ Որդին, միասին, կը լրացնէին զիրար կատարելագործելով Աստուծոյ ներգործական յայտնութիւնը պատմութեան մէջ, ժամանակով եւ տեղիքով, Աստուած մարդոց մէջ իրական ներկայ ըլլալով ու իր նպատակը լիովին կատարելով: Յատկանշական է որ Յիսուս միայն ինքը եղաւ ինքզինք կոչելու Որդի Մարդոյ, մարդեղութեան խորհուրդը գործնական գետնի վրայ արտայայտելով, վերցնելով Աստուծոյ եւ մարդոց միջեւ կանգնած պատուարը: Նկատի ունենանք պահ մը հետեւեալ հաստատումները որոնք աստուածաբանական խորքը կը կազմեն այս անունին:

Մարդու Որդին «իշխանութիւն ունի երկրի վրայ մեղքերուն թողութիւն տալու» (Մարկ. 2: 28, Մատթ. 12: 8, Ղուկ. 6: 5):

Մարդու Որդին «տէր է շաբաթու», ընդգծելով անշուշտ Յիսուսի գերիվեր տէրութիւնը յարաբերաբար մարդուն:

Քրիստոսի երկրորդ գալստեան «Մարդու Որդին պիտի ամչնայ եթէ երբեք մարդիկ ամչնան ինձմէ եւ իմ խօսքերէս այս անբարոյ եւ մեղապարտ կեանքին մէջ» (Մատթ. 16: 27, Ղուկ. 9: 26):

Մարդու Որդին «պէտք է չարչարուի, մեռնի եւ կրկին յարութիւն առնէ»:

Մարդու Որդին «եկած չէ ծառայութիւն ընդուելու, այլ ծառայելու եւ իր կեանքը տալու որպէս փրկանք բոլորին» (Մարկ. 10: 45, Մատթ. 20: 28):

Գեթսեմանիի մէջ «Մարդու Որդին մեղաւորներու ձեռքը մատնուեցաւ» (Մարկ. 14: 41):

ՏԵՐ. Այս անունը յայտնապէս տրուեցաւ Յիսուսի իր առաքելական գործունէութենէն, Յարութենէն ու Համբարձումէն ետք որպէս փոխառեալ անուն Հին Կտակարանէն ու Յիսուսի Ծննդեան պահուն իրեն տրուած ազգանշանէն: Այս անգամ Պօղոս Առաքեալի կողմէ հուշակած անուն մը եղաւ իր նոր բովանդակութեամբը երբ ան հրաւիրեց նորադարձ քրիստոնեաները ճանչնալու Փրկիչը որպէս ՏէՐ եւ իբր այդպիսին պաշտելու զինք: Որովհետեւ այդ անունին առջեւ, որ գերիվեր է ամէն անունէ, ամէն ոք պիտի ծնրադրէր, երկրի վրայ եւ երկնքի մէջ, նոյնիսկ սանդարամետներուն մէջ: Այդ անունը յետագային պաշտամունքի կեդրոնական տեղը գրաւեց եկեղեցիներուն մէջ ցոյց տալով որ ամէն քրիստոնեայ ենթարկուած կը մնայ Յիսուսի որպէս ՏէՐ բոլորին, բոլոր պարագաներու ներքեւ (Փիլ. 2: 11):

ՅԻՍՈՒՍԻ ՊԱՅԾԱՌԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Պայծառակերպութեան հրաշալի դէպքը ինքնին նախանշանը եղաւ Քրիստոսի Յարութեան, պատահած իր երեք աշակերտներու աչքին առջեւ, երբ չորսը միասին Թափոր լեռը բարձրացան աղօթելու «առանձինն»: Դէպքը իր լուսափայլ եւ անսովոր կերպարանքով հրաշք մըն էր այս անգամ կատարուած Յիսուսի կողմէ իր անձին վրայ որուն «ներկայ» եղան նաեւ Հին Ուխտի երկու առաջնորդող մարգարէները՝ Մովսէս եւ Եղիա: Դէպքի աստ-լածաբանական խորքը ճիշդ այդ յարաբերութեան մէջ կը կայանար, այսինքն Պայծառակերպութեան եւ Յարութեան իրողութիւններուն միջեւ, որուն պատճառով ալ Յիսուս զգուշացուց որ իր երեք աշակերտները «չպատմեն տեսիլքը որեւէ մէկուն մինչեւ որ Մարդու Որդին մեռելներէն յարութիւն առնէր» (Մատթէոս 17: 9):

Յատկանշական է որ Պայծառակերպութեան դէպքի մասին կրկին անգամ կը կարդանք, այս անգամ ակա-նատես երեք աշակերտներէն՝ Պետրոսի կողմէ, որ իր Առաքելական Երկրորդ Թուղթին մէջ ակնարկած է անոր (1: 17-18): Պայծառակերպութենէն «վեց օր առաջ» պատահած կարեւոր մէկ ազդանշան մըն ալ տրուած է Յիսուսի ինքնութիւնը աւելի բնորոշող՝ Մատթէոսի աւետարանին մէջ (16: 16), ուր դարձեալ Պետրոսի կողմէ կատարուած «խոստովանութիւնը» կուգայ վեց օրեր ետք պատահած դէպքը լրացնելու:

Պաղեստինի Փիլիպեան Կեսարիա կոչուած քաղաքին մէջ էր որ, «վեց օրեր» առաջ Յիսուս իր աշակերտներուն կը հարցնէր թէ մարդիկ ինչ կը խորհէին իր մասին: Ապա շեշտակի հարցուցած էր իրենց թէ իրենք ինչ կը խորհէին թէ ինք ո՞վ էր: Պետրոս խոստովանեցաւ իսկոյն թէ ինքը «Քրիստոսն էր՝ Կենդանի Աստուծոյ Որդին»: Անշուշտ Յիսուս լռելեայն տուաւ իր «հաւանութիւնը», Պետրոս ստացաւ Յիսուսի օրհնութիւնը, որով «խոստովանանքին» վրայ ալ Յիսուս ըսաւ թէ «չինեցից գեկեղեցի իմ»: Պետրոսի յայտարարութիւնը ուղղակի եւ

անկեղծ, չիտակ եւ աստուածային յայտարարութիւն մըն էր, որ հիմը կազմեց Քրիստոսի Եկեղեցիին: Շեշտը դրուած է Պետրոսի խոստովանութեան վրայ եւ ո՛չ թէ իր անձին վրայ: Եկեղեցին պիտի կառուցուէր հաւատքի վրայ եւ ոչ թէ անձի մը վրայ:

Այստեղ հարկ է ակնարկ մը նետել սա վերջին ըստեալին վրայ: Հռոմի եկեղեցին Պետրոս Առաքեալը կը ճանչնայ որպէս հիմնադիրը այդ եկեղեցիին, ինչպէս հայեր կը դաւանին Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի ուղղակի քարոզութիւնը որ հիմը կազմեց Հայաստանեայց Եկեղեցիին: Քրիստոսի Եկեղեցիին հասարակաց հիմունքը այս կամ այն Առաքեալի անձին վրայ չէ որ դրուեցաւ, այլ յայտնուած խոստովանանքին վրայ, թէ «Դու Քրիստոսն ես, Կենդանի Աստուծոյ Որդին», որովհետեւ Առաքեալներ հաւասարապէս եւ խմբովին ստացան Քրիստոսէ այն իշխանութիւնը որ տրուեցաւ իրենց Համբարձումէն անմիջապէս առաջ, երբ Յարուցեալ Քրիստոս ըսաւ «Գացէ՛ք եւ աշակերտ դարձուցէ՛ք բոլոր ազգերը»:

Պայծառակերպութեան դէպքին Մովսէս եւ Եղիա մարգարէները «Երեւցան» որոնք նաեւ «կը խօսէին» Յիսուսի հետ: Ի՞նչ կրնար նշանակել այդ «ներկայութիւնն ու խօսակցութիւնը»: Այդ երկու ամենէն կարկառուն մարգարէները առաջնակարգ դեր կատարած էին Հին Ուխտի աստուածադիր առաքելութեան մէջ, առաջինը ազատելով Հրեայ Ժողովուրդը իր առաջին գերութենէն, եւ մանաւանդ անոնց տալով Եհովա Աստուծոյ Տաճարաբանեայ Պատուիրանները: Եղիա մարգարէ յանդուգն եւ հրաշագործ պատգամաւորը եղաւ նոյն Աստուծոյ, որուն շնորհիւ եւ Յիսուսի աշխարհ գալով Հին եւ Նոր Կտակարանի մարգարէութիւնները կեանքի կոչուեցան:

Երկուքին «ներկայութիւնը» Յիսուսի Պայծառակերպութեան տեսիլքին պիտի «հաստատէր» իր ինքնութիւնը, իրենք եւս «վկաները» պիտի հանդիսանային Քրիստոսի Յարութեան դէպքին այդքան կանուխէն եւ մանաւանդ թելադրուած Հին Ուխտի վկայութենէն: Անոնց «խօսակցիլը» Յիսուսի հետ՝ «յարաբերութեան» գերագոյն վկայութիւնը պիտի բերէր, այս անգամ վկայուած ներկայ երեք աշակերտներու կողմէ՝ Պետրոսի,

Յակոբոսի եւ Յովհաննէսի: Յիսուսի Պաշտօնականերպութիւնը համայնապատկեր մը կը ներկայացնէր Հինի եւ Նորի վերջնական ներգործութեամբ դէպի Քրիստոսի հրաշափառ Յարութիւնը առաջնորդող:

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Շատեր իրենց անհաւատ կայքին կառչած Քրիստոսի Յարութեան դէպքը «նախապէս կարգադրուած» պատմութեան մը վերածեցին, ուրանալով Յիսուսի ուղղակի խօսքերը երբ կ'ըսէր իր աշակերտներուն՝ թէ «Մարդու Որդին պիտի մատնուի մարդոց ձեռքով, ու պիտի սպաննեն զինք, եւ երրորդ օրը յարութիւն պիտի առնէ» (Մատթ. 17: 22-23, 20: 19, Մարկ. 8: 31, Դուկ. 9: 22): Ուրիշներ ալ թեթեւօրէն ըսին թէ Յարութիւնը յետագային պաշտամունքի որպէս լաւագոյն միջոց պիտի ծառայէր, առանց անոր իսկական դէպքը ճանչնալու եւ յարգելու:

Այս երկու դասակարգի մարդիկ, անհաւատներ եւ թերահաւատներ, ըսին թէ Յարութիւնը «պէտք էր որ պատահէր» որպէսզի անցեալի գրութիւնները Մեսիայի եւ Օծեալի մասին «լրանային» եւ կամ «արդարանային»: Նման մակերեսային, քմահաճ եւ ենթադրական վերլուծումներ հեռու կը մնան ուղղափառ տեսութիւններէն եւ բոլորովին մերժելի կ'ըլլան երբ Քրիստոսի հաւատացող հետեւորդներ կը յարին Սուրբ Գիրքի ամբողջական տուեալներուն՝ ճանչնալով եւ յայտարարելով Յիսուսի Քրիստոսի պատմական անձնաւորութիւն մը ըլլալը, ճիշդ այնպէս ինչպէս կը կարդանք Նոր Կտակարանին մէջ:

Երբ կը կարդանք աւետարանները իրենց ամբողջութեանը մէջ, միացեալ աստուածութեան մը յայտնութեան եւ առաքելութեան հանդէպ մեր հաւատքին վրայ կանգնած է որ կը կարդանք, անայլայլ եւ հաստատուն համոզումով: Էջերը ընտրովի չենք կարդար, նախ ընտրելով ոմանք եւ զանց ընելով ուրիշ էջեր որոնց բովանդակութեանը թերեւս անհամաձայն գտնուինք: Աւետարանները բոլորովին եւ բոլորին առջեւ բաց գիրքեր են, առանց երկրնորանքի եւ կամ տարակուսանքի՝ սկսեալ Հին Ուխտի Արարչագործութենէն մինչեւ Յարութեան եզրափակիչ իրողութիւնը: Պօղոս Առաքեալ իր վերջնական խօսքը ըսած է այդ մասին. «Եթէ Քրիստոս յարութիւն չէ առած, մեր քարոզութիւնը

ընդունայն է, եւ ձեր հաւատքը ընդունայն է» (Ա. Կորնթ. 15: 14):

Քրիստոսի Յարութեան մասին մեր ունեցած հաւատքը հիմնուած է Յիսուսի կանխապէս նախատեսած խօսքերուն վրայ, եւ ապա, «Թափուր գերեզմանի» իրողութեան վրայ, ուր իր մեռեալ եւ թաղեալ մարմինը չգտնուեցաւ: Անոր փոխարէն «ի վերուստ» վկայուեցաւ թէ «Ան յարութիւն առած էր մեռելներէն»: Առաջին այցելուները զարհուրանքով տեսան որ գերեզմանին դրան առջեւի հսկայ քարը գլորուած էր հրեշտակին կողմէ. «Տիրոջ հրեշտակը երկինքէն իջնելով մօտեցաւ, դրան առջեւէն վէմը մէկ կողմ գլորեց եւ նստաւ անոր վրայ» (Մատթ. 28: 2, Մարկ. 16: 4, Յովհ. 20: 1):

Նախ կիներ եւ ապա աշակերտներ անմիջապէս վերնատունէն գերեզման փութացին ո՛չ միայն գերեզմանին «Թափուր» ըլլալը հաստատելու, այլ մանաւանդ իրենց դէմ Յարուցեալ Քրիստոսը տեսնելու որ 40 օրեր պիտի մնար երկրի վրայ եւ «երեւէր» բոլորին տարբեր առիթներով: Ինչ մարմնով Յարուցեալ Քրիստոս երեւցաւ իրեններուն կը մնայ որպէս մեծագոյն հարցումը, եւ կը մնայ անպատասխանի, եթէ մարդիկ նիւթականն ու աննիւթականը, բնականն ու փառաւորեալը, աստուածայինն ու մարդկայինը զատորոշելու կամքն ու հաւատքը չունենան:

Կասկած չկայ որ Քրիստոս «տարբեր» մարմնով երեւցաւ այդ 40 օրերու ընթացքին, քանի որ կը կարդանք թէ ան «փառաւորեալ մարմինով» յայտնուեցաւ իր աշակերտներուն, եւ ոչ թէ խաչին վրայ հիւծած անշունչ եւ թաղեալ մարմինով: Յարուցեալ Քրիստոս երեւցաւ «անմահութիւնը զգեցած», մուտք գործելով վերնատունէն ներս «փակեալ դռներէն» յանկարծակի եւ ապա բաժնուելով անոնցմէ նոյն այդ մարմնով: Այսպէս կը կարդանք Ա. Կորնթացւոց Թուղթին մէջ. «Մեռեալներուն յարութիւնը կը սերմանուի ապականութեամբ, եւ յարութիւն կ'առնէ անապականութեամբ, կը սերմանուի անարգութեամբ, եւ յարութիւն կ'առնէ փառքով» (15: 43):

Քրիստոս իր Յարութեամբ յաղթեց մահուան ինչպէս կը կարդանք Հռոմայեցւոց Թուղթին մէջ. «Գիտենք

Թէ՛ Բրիստոս յարութիւն առած ըլլալով մեռելներէն՝ այլեւս չի մեռնիր, եւ մահը այլեւս չի տիրեր անոր վրայ, որովհետեւ Ան որ մեռաւ՝ մեղքին նկատմամբ մեռաւ միանգամ ընդմիշտ, եւ Ան որ կենդանի է՝ կենդանի է Աստուծոյ համար» (6: 9-10):

Բրիստոսի Երկրորդ Գալուստը բանաձեւելով Նիկիական Հանգանակը «գալոց է նովին մարմնով» կ'ըսէ, ա՛յն մարմնով որով ան 40 օրեր երեւցած էր իր աշակերտներուն մի քանի առիթներով, ինչպէս վերնատան մէջ, Գալիլիոյ լճի ափին, էմմաուսի ճամբորդներուն, եւ ի վերջոյ Համբարձման օրը Գալիլիոյ լեռան վրայ, ուր եւ տուաւ իր տասնըմէկ աշակերտներուն իր վերջին պատգամը: Յատկանշական է էմմաուսի ճամբորդներու պարագան, երբ Յարուցեալ Բրիստոս ճամբուրն թափեցին միացաւ անոնց որպէս «անծանօթ» մը, գնաց եւ ճաշի նստեցաւ իրենց տան մէջ, եւ ապա յանկարծակի հեռացաւ անոնցմէ՝ տալէ ետք իր օրհնութիւնը (Ղուկ. 24: 13-32): Աւելի յատկանշական է նաեւ այն պարագան երբ Յարուցեալ Բրիստոս կրկին անգամ Վերնատուն այցելելով Թովմասի թերահաւատութեան համար, ըսաւ թէ ինք Վարդապետն էր: Ըստ Նիկիական Հանգանակի այդ «նոյն մարմնով» է որ պիտի գայ ան՝ «Ղատելու համար ողջերն ու մեռեալները»:

Կայ սակայն մեզի համար աւելի կարեւոր յարաբերութիւն մը ընդմէջ Բրիստոսի Յարութեան եւ իր բերած Փրկագործութեան, երկուքն ալ զիրար լրացնող, որոնցմէ Փրկագործութիւնը իր խաչի զոհաբերութեամբ պիտի իրագործուէր, եւ իր Յարութեամբ նոր կեանքի երաշխիքը պիտի տրուէր՝ մահէն անդին, գերեզմանէն անդին, ինչպէս իր պարագային, անմահութեան ճանապարհը գծելով եւ աշխարհին յանձնելով իր աւանդը՝ Սուրբ Եկեղեցին: Եկեղեցին քաւարանը պիտի ըլլար, սպասման եւ կազդուրման կայանը ընդմէջ Յարութեան եւ Երկրորդ Գալստեան, Աստուծոյ Թագաւորութեան գործօն հովանիին ներքեւ:

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՐԿՐԻ ՎՐԱՅ

Պենտեկոստէի օրը, Քրիստոսի Յարութենէն 50 օրեր ետք, Ս. Հոգին իջաւ Յիսուսի աշակերտներուն վրայ այնպէս ինչպէս Վարդապետը խոստացած էր իր Յարութենէն ետք (Գործք. 2: 10): Հրաշալի դէպքով մը աշակերտները իսկոյն Առաքեալներու վերածուեցան «ձեռնադրուելով» Սուրբ Հոգիէն, որ բոցեղէն լեզուներով հանգչեցաւ իւրաքանչիւրին վրայ՝ այլազգի վկաներու հայեացքին տակ: Առաջին հերթին այս կը նշանակէր թէ ո՛չ թէ եկեղեցիին վայրը հաստատուած էր, այլ՝ նոյն ինքն եկեղեցիին իսկութիւնն ու տիեզերականութիւնը:

«Եկեղեցի» յունարէն «Էքլէսիա» բառին տառադարձութիւնն է որ իսկական նշանակութեամբ կը բացատրուէր որպէս «հաւատացեալներու խումբ», որոնք միակ նպատակով մը միացած էին Ս. Հոգիի պարգեւած աստուածային պարգեւներու բաշխումով, ու անոնց միջոցաւ ստանձնած էին յատուկ յանձնառութիւն եւ առաքելական գործ: Իւրաքանչիւր Առաքեալ հաւատարմօրէն կատարեց իր պարտականութիւնը Յարուցեալ Քրիստոսի այցելութեան եւ Ս. Հոգիի շնորհած պարգեւներու անայլայլ ազդեցութեան տակ:

Յաջորդ Առաքեալը Պօղոս՝ եղաւ ամենէն ազդեցիկը, համարձակը եւ քաջակորով քարոզիչը Քրիստոսի կեանքին եւ գործին իր աննախընթաց եւ ամենադժուարին պայմաններու տակ ձեռնարկած ճամբորդութիւններով: Ան տարածեց Քրիստոսի կրօնքը հեթանոսներուն (ոչ-հրեաներուն), չարք մը համայնքներ հաստատելով՝ ուղղակի իր հսկողութեանը ներքեւ, գրելով, զգաստութեան հրաւիրելով, բացատրելով ու իր անձին բովանդակ նուիրումը ընծայելով Յարուցեալ Փրկչին:

Թէեւ յունարէն լեզուէ տառադարձուած է բառը, եկեղեցիին իսկական յղացքը եբրայերէն բառին յունարէն թարգմանութենէն կը բխի, այսինքն «սինակոկ» բառն է որ կը նշանակէ «միասին հաւաքուիլ» յատուկ նպատակի մը համար: Անոր ետին կար «ընտրեալ ժողովուրդի» յղացքը որ Հին Կտակարանէն անցաւ Նոր Կտակարանին, առաջինին մէջ մնաց որպէս «սինակոկ», եւ երկրորդին

մէջ որպէս «էքլեզիա»: Հին Ուխտի «Իսրայէլը» Նոր Ուխտի «փրկուած ժողովուրդին վերածուեցաւ, երբ Քրիստոսի հետեւորդներ գիրենք «ճշմարիտ Իսրայէլ» կոչեցին, ինչպէս հայ եկեղեցւոյ շարականներն ալ գրեցին՝ «Նոր Իսրայէլ կոչուեցանք Քրիստոսով»:

Այդ «փոխանցումը» շատ յստակ կերպով յատկանշած է Պետրոս Առաքեալ իր Առաքելական Ա. Թուղթին մէջ, ուր կ'ըսէ.

«Դուք ընտիր ցեղ մըն էք, թագաւորական քահանայութիւն, սուրբ ազգ, սեփական ժողովուրդ մը, որպէսզի քարոզէք անոր առաքինութիւնները, որ ձեզ խաւարէն իր սքանչելի լոյսին կանչեց, որ ատեն մը ժողովուրդ չէիք, բայց հիմա Աստուծոյ ժողովուրդն էք, որ ողորմութիւն չունէիք, բայց հիմա ողորմութիւն գտաք» (2: 9-10):

Ահա հոս կը կայանար հիմնական տարբերութիւնը «ընտրեալ ժողովուրդին» եւ «ողորմութիւն գտած ընտիր եւ արքայական քահանայութիւն» ունեցող Աստուծոյ ժողովուրդին միջեւ: Պետրոս Առաքեալի այս համեմատականը ամէն բանէ վեր հաստատուած է Աւետարաններու ճշմարիտ ուսուցումներուն վրայ, որոնց կեդրոնը կը կազմէ հաւատքը իր յառաջընթաց զօրութեամբ:

Հայ եկեղեցւոյ Ս. Սահակ Հայրապետի հաստատած կանոններէն մէկուն մէջ «Եկեղեցին իր հաւատացեալ հօտը կը հաւաքէ՝ անոնց սորվեցնելու Աստուծոյ Որդւոյն գիտութիւնը», ուրկէ կը հասկցուի վերեւ մեր նշած իրողութիւնը թէ եկեղեցին նիւթական չէնք չէ, ոչ իսկ անոր խորանը, այլ միայն «հաւատացելոց խումբը» որ կը կազմուի «ապրող եւ շնչող հաւատքէ որ կը միացնէ բոլոր հոգիներն ի մի, կառուցանելով հոգեւոր տաճարը», եւ ապա նիւթական չէնք՝ որ առաւելագոյնս միայն բուն եկեղեցւոյ օծեալ եւ սրբեալ տեղն է որ կը ճշդէ, եւ ո'չ թէ անոր իսկութիւնը, քանի որ եկեղեցին ապրող, շնչող, կենդանի տաճարն է Կենդանի Աստուծոյ:

Նոյն կանոնախումբին մէջ Ս. Սահակ Հայրապետ կը գրէ.

«Եկեղեցին մեզի չաւանդէր փայտեայ եւ քարաշէն կառույցէն եկած աստուածային պատուիրանները, այլ միայն անոնք ազգերէ եւ ցեղերէ կը բխին որոնք հաստատուած են հաւատքի եւ անոր հիմքերուն վրայ»:

Հաւատքի ճամբով է միայն որ ազգեր կրնան միանալ «ի Քրիստոս», երբ միեւնոյն ատեն Ս. Հոգին ալ կը բնակի անոնց մէջ:

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆԸ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

Յուդնարէն «սոմա» բառը «մարմին» կը նշանակէ եւ գործածուած է եկեղեցիին համար որպէս «Քրիստոսի Մարմինը»: Պօղոս Առաքեալ եկեղեցիին գերազանց նկարագիր մը տալով «մարմինը» վերածեց եկեղեցւոյ կեանք տուող «սիրոյ հաղորդութեան», յունարէն «koinonia» բառին որպէս թարգմանութիւն, ա յնպէս ինչպէս Աստուծոյ սէրը միանգամ ընդմիշտ յայտնուեցաւ այդ նոյն եկեղեցւոյ հիմնադրին Քրիստոսի մարմնոյն միջոցաւ երբ ան կ'ապրէր երկրի վրայ: Եկեղեցին կոչուած է կատարելու ա յն դերը զոր կատարած էր Յիսուսի մարդկային մարմինը իր կեանքի եւ առաքելութեան շրջանին:

Պօղոս Առաքեալ յատկանշական կերպով կը նմանցնէ եկեղեցւոյ անդամները մարդկային մարմնի ֆիզիքական «անդամներուն» առանց որոնց այդ մարմինը չի կրնար ապրիլ որպէս միաւոր մարմին մը: Մարմնի այդ օրգանները առանձինն եւ անկախաբար չեն կրնար ապրիլ, այլ միասնաբար՝ իւրաքանչիւրը իր պաշտօնը կատարելով: Մարդու մարմինը անպայմանօրէն կախում ունի իր այդ անդամներու առողջ եւ կենսունակ գործունէութիւններէն: Նմանապէս, եկեղեցւոյ միութիւնը եւս կը գոյատեւէ որպէս կեանք ունեցող եւ գործօն հաստատութիւն միայն իր անդամներուն առողջ եւ իւրաքանչիւրին յատուկ գործունէութեամբ:

Պօղոս Առաքեալին համար եկեղեցին Մարմինն է Յարուցեալ Քրիստոսի որ իր շարունակական կենսունակութիւնը կը ստանայ Ս. Հոգիին բաշխած շնորհներով: Նաեւ կարեւոր է մտահան չընել Յիսուսի Մարդեղութիւնը եւ անոր անմիջական կապն ու կախումը եկեղեցւոյ հիմնադրութեան հետ: Յիսուս մարդկային մարմին «զգեցաւ որպէս Աստուած», ինչպէս մեր շարականները կը գրեն, եւ իր աստուածութեանը միացուց մարդկային բնութիւնը «ծառայական կերպիւ», որուն արդիւնքը եղաւ երկրի վրայ իր եկեղեցիին հիմնադրութիւնը:

Հրաչքով լի կապ մը կայ անտարակոյս եկեղեցւոյ եւ Մարդեղութեան, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյ եւ Յարութեան միջեւ, որովհետեւ կեդրոնական սա ճշմարտութիւնը յայտնուեցաւ աշխարհին՝ թէ «եկեղեցին մարդկային մարմին զգեցաւ ըստ Մարդեղութեան, եւ փոխադարձաբար մարդիկ դէպի աստուածութեան առաջնորդը եղան ըստ Յարութեան»:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՏՈՐՈԳԵԼԻՆԵՐԸ

Նիկիոյ 325 թուի Տիեզերական Ժողովը Քրիստոսի Եկեղեցիին տուաւ իր «նշանները» զորս ստորոգելիներ կամ ածականներ կը կոչենք: Ժողովը Եկեղեցին յայտարարեց որպէս ՍՈՒՐԲ, ՄԷԿ, ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ եւ ԿԱԹՈՂԻԿԷ, որոնք միայն կը պատկանին Եկեղեցւոյ որպէս միակ աստուածային եւ սուրբ Հաստատութիւնը: Անկէ դուրս որեւէ հաստատութիւն մին կամ միւս ստորոգելին չի կրնար գործածել: Իւրաքանչիւրի մասին կուտանք հետեւեալ հակիրճ բացատրութիւնները:

ՍՈՒՐԲ - Կը նշանակէ մաքուր, ջիւղ, անմեղ: Հիմնադիրը ինքը Քրիստոսն է, օծեալ քահանայապետը, որ ամենասուրբն է բոլորին մէջ, եւ որուն շնորհիւ իր խորհրդական Մարմինը եղող Եկեղեցին ալ անպայման սուրբ պիտի ըլլար: Եկեղեցիէն դուրս ամէն խմբաւորում որ չէ հիմնուած Քրիստոսի կոչին եւ պատուիրանին վրայ, կը մնայ անմաքուր: Քրիստոս ինքն է որ պիտի տար իր Եկեղեցիին իսկական մաքուր եւ սուրբ նկարագիրը, քանի որ ինք խաչ բարձրանալով մաքրեց ամէն ինչ, ամէն մեղք, ու իր վրայ վերցուց ամէն անէծք եւ դատապարտութիւն:

ՄԷԿ - Անբաժան եւ անբաժանելի է Եկեղեցին: Քրիստոս մէկ եւ միացեալ եկեղեցին հաստատեց եւ ոչ թէ տարբեր եկեղեցիներ: Այն եկեղեցին որ նոյն Ս. Հոգիով կենսաւորւեցաւ: Եկեղեցին ՄԷԿ է իր ծագումով, հաւատքով, խորհուրդներով, նպատակով եւ իսկութեամբ, ինչպէս նշուած է Պօղոս Առաքեալի հատու որոշումով. «Մէկ մարմին եւ մէկ հոգի կայ, այնպէս ինչպէս կանչուեցաք ձեր կոչումին՝ միակ յոյսին: Մէկ Տէր կայ, մէկ հաւատք, մէկ մկրտութիւն, մէկ Աստուած՝ Հայր ամենուն» (Եփես. 4: 4-5): Միութիւնը եկեղեցւոյ կարեւորագոյն երկրորդ նշանն է որով բոլոր ազգեր եւ ցեղեր կը միանան անով, որքան ատեն որ Ս. Հոգին որպէս ներքին եւ շարժիչ ուժ կը մնայ մէկ եւ նոյն Հոգին, դարձեալ Առաքեալին

վկայութեամբ որ կ'ըսէ. «Բայց այս ամէնը միեւնոյն Հոգին է որ կը գործէ եւ կը բաժնէ իւրաքանչիւրին ինչպէս որ կը կամենայ» (Ա. Կորնթ. 12: 11):

Պենտեկոստէի օրը, երբ Ս. Հոգին իջաւ առաքեալներուն վրայ, հոն էր որ հաստատուեցաւ առաջին Եկեղեցին որ մէկ եւ միացեալ հաւատացեալներու խումբը կը կազմէր: Յետագային բաժանումներ գոյացան ու մարդիկ այդ անաղարտ, սուրբ եւ մէկ Եկեղեցին բաժանումներու ենթարկեցին: Այդ կը նշանակէր որ սուրբ հաստատութիւնը հեռացաւ հիմնադիր Քրիստոսէն ու մարդոց ձեռքը անցնելով անճիտուեցաւ, աշխարհիկ եւ նոյնիսկ քաղաքական ուժերու ենթակայ դարձաւ, եւ մինչեւ այսօր անթիւ եւ անհամար ճիւղաւորումներով թէեւ կը դաւանի նոյն Քրիստոսը, հակառակ Քրիստոսի տուած անայլալի հրահանգին թէ եկեղեցին պէտք է մնար որպէս «մի հօտ եւ մի հովիւ» (Յովհ. 10: 16): Քրիստոսի ջերմ փափաքն էր որ «ամէնքը մէկ ըլլան, ինչպէս դուն Հայր, իմ մէջս, եւ ես՝ քու մէջդ», ուղղակի ակնարկելով «բոլոր անոնց որոնք ինծի հաւատացողներ եղան» (Յովհ. 17: 20-26):

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ - Եկեղեցին առաքելական դաւանեցին առաջին Հայրերը, նկատի ունենալով անոր հաստատման ուղղակի առաքեալներու ձեռքով կատարուած ըլլալը: Ամէն հնաւանդ եկեղեցի իր ծագումը կապեց տասներկու առաքեալներէն մէկուն կամ միւսին անունին հետ, պատմական եւ աշխարհագրական տեղիքով ապացուցւած, ուր գացին անոնք Հոգեգալստեան հրաշալի դէպքէն ետք: Հայոց Եկեղեցին եղաւ այդ առաջիններէն երբ Հայաստան աշխարհ հասան նախ Ս. Թադէոս եւ ապա Ս. Բարթողիմէոս առաքեալները առաջին դարու կիսուն, ուր քրիստոնէութիւնը գաղտնի կերպով քարոզեցին, հետեւորդներ ունեցան եւ հիմը դրին Հայաստանի եկեղեցական Աթոռին, որուն ակնարկեցին մեր առաջին պատմիչները որպէս «Աթոռ Թադէոսի», որ յետագային Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի քարոզութեամբ դարձաւ պետականօրէն հռչակուած Հայոց Եկեղեցին Վաղարշապատէջմիածնի մէջ: Առաքելականութիւնը սակայն միայն հիմնադրութեամբ չէ որ պէտք է հասկցուի եւ բաւա-

րարուինք անով, այլ նաեւ Եկեղեցւոյ առաքելութեամբ, այսինքն Եկեղեցւոյ գործը շարունակելու կենսական պարտքովը որ կ'իյնայ մեր ուսին՝ կենսունակ պահելու նոյն այդ առաքելական հանգամանքը Հայաստանեայց Մայր Եկեղեցիին:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ - Յունարէն որակում մըն է այս որ կը նշանակէ «ընդհանուր» կամ «տիեզերական», ի հիմանէ հաստատելով որ Քրիստոսի Եկեղեցին տեղական հանգամանք երբեք չունէր, այլ կը պատկանէր բոլորին հաւասարապէս, առանց նկատի ունենալու թէ աշխարհաքրական ուր մասին մէջ հաստատուած էր ան: Եկեղեցին յանձնուեցաւ «բոլոր ազգերուն», անոնց որոնք «մկրտուեցան յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ», համաձայն Յիսուսի տուած հրահանգին իր Յարուցեալ Փրկչի հանգամանքով երբ վերջին անգամ հանդիպեցաւ իր տասնըմէկ աշակերտներուն (Մատթ. 28: 20): Իր հարազատ իմաստին մէջ Տիեզերական կամ Կաթողիկէ եկեղեցին ո'չ մէկ տարբերութիւն կը թոյլատրէր քրիստոնեայ ազգերու միջեւ, քանի որ ՄԷԿ էր եկեղեցին եւ ԲՈՂՈՐԻՆ կը պատկանէր՝ առանց խտրութեան: Հաստատապէս կը կարդանք նաեւ Պօղոս Առաքեալի Կողոսացւոյ ուղղեալ թուղթին մէջ. «Խտրութիւն չկայ ո'չ հրեայի եւ ո'չ հեթանոսի, ո'չ ծառայի եւ ո'չ ազատի, ո'չ արուի եւ ո'չ էգի միջեւ, քանի բոլորդ մէկ էք Քրիստոս Յիսուսով» (Փաղ. 3: 28): Ծիշդ այդ իմաստով է որ եկեղեցին մէկ եւ վերջնական կոչ մը ունի բոլորին, որ է քարոզել Աւետարանը եւ երկրի վրայ հաստատել Աստուծոյ Թագաւորութիւնը:

Նիկիոյ 325 թուի Տիեզերական Ժողովը բանաձեւեց Հաւատոյ Հանգանակը ուր ճշդուեցան Քրիստոսի Եկեղեցւոյ չորս ստորոգելիները եւ որոնք իրենց կարգին զիրար լրացնելով եկեղեցին Տիեզերական (Կաթողիկէ) դարձուցին: Սակայն դարեր ետք, 1054 թուականին, երբ տեղի ունեցաւ Մեծ Հերձուածը ընդմէջ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի, այսինքն Կ. Պոլսոյ եւ Հռոմի, Հռոմ «Կաթողիկէ» ստորոգելին միայն իրեն վերապահեց, քաղելով զայն Նիկիոյ Հանգանակէն, եւ տալով ազդա-

նշանը անգամ մը եւս թէ Հռոմն է «կեղերունը» եւ միակ «վաւերական» եւ «տիեզերական եկեղեցին», որուն պիտի ենթարկուէին իրենց հաշուով բաժանեալ հատուածները՝ Քաղկեդոնի 451 թուի ժողովին հետեւանքով:

Ս. Ներսէս Լամբրոնացի, 12-րդ դարուն, եկեղեցւոյ միութեան մասին շեշտակի կերպով գրած է իր յայտնի «Մեկնութիւն Ս. Պատարագի» կարեւոր գիրքին մէջ, ըսելով.

«Քրիստոս բաժնուած չէ Պօղոսի եւ Ապօղոսի միջեւ, եւ ոչ ալ իր եկեղեցին կը պատկանի առանձնապէս հայոց, հռոմէացւոց, եւ կամ ֆրանկներուն, նոյնիսկ եթէ տգիտաբար անոնք պնդեն թէ եկեղեցին սկիզբէն բաժնուած էր եւ ամէն ոք իր յոյսը տարբեր Աստուծոյ վրայ կը դնէր: Բայց անոնք եթէ լեզուներու տարբերութիւնն ու պատուարը որպէս եկեղեցւոյ բաժանումներու պատճառ կը ճանչնան, յայտնի կը դառնայ որ այդ տեսակի քրիստոնեաներ իրենք զիրենք կանչատեն եկեղեցւոյ Գլուխէն, որ է նոյն ինքն Քրիստոս, ինչպէս նաեւ մէկ եկեղեցւոյ անդամակցութենէն»:

Զմոռնանք որ քրիստոնէական ճշմարիտ Սէրն է որ կը պահպանէ եւ կ'ապահովէ այդ միութիւնը որ «կենսական» է եւ մանաւանդ «սուրբ միութիւն» մըն է: Հռոմէական կաթողիկ եկեղեցին հետապնդած է «վարչական միութիւն», ուր անցեալին աշխարհիկ եւ քաղաքական ուժն ու հեղինակութիւնը վտանգած են եկեղեցւոյ ճշմարիտ եւ մնայուն միութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Հայաստանեայց Եկեղեցին Հայաստանի ժողովուրդին եկեղեցին եղած է սկիզբէն ի վեր՝ հաստատուած երկու առաքելներու՝ Ս. Թադէոսի եւ Ս. Բարթողիմէոսի քարոզութեանց վրայ, եւ ապա՝ 301 թուին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայրապետի կանոնադրութեամբ եւ Հայաստանի Արչակունի թագաւորութեան պետական ճանաչմամբ եւ հռչակումով: Այդ եկեղեցին պատմական եւ անկախ եկեղեցի մը եղաւ, հարազատ մասնիկը Քրիստոսի Տիեզերական Եկեղեցիին, ուղղակի քարոզութեամբն ու նահատակութեամբը մեր զոյգ Առաքելներուն: Այդ նոյն եկեղեցին իր բնիկ լեզուով բերանացի քարոզեց Քրիստոսի կրօնքը մինչեւ այն ատեն երբ գրաւոր աւանդը տրամադրուեցաւ Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի այբուբենի անգումբական գիւտով, 404-406 թուականին, ու անոր յաջորդած Ս. Սահակ Պարթեւ Հայրապետի գլխաւորած Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեամբ՝ իրագործուած երեք տասնամեակներ ետք:

Այսքանը արդէն որոշապէս կ'ապացուցանեն որ Սուրբ Մեսրոպ եւ Սահակ Հայրապետ անհրաժեշտ նկատեցին քրիստոնէութեան «հայկականացումը» ամենակարելի փութով, քանի որ հայերէն գրաւոր աւանդութեամբ Ս. Գիրքը պիտի քարոզուէր Հայաստանի մէջ, եւ յաջորդաբար գրաւոր գրականութիւնը, յատկապէս պատմագրութիւնն ու ծիսական մատենաները, պիտի ծաղկէին 5-րդ դարու աւարտին:

Հայ Եկեղեցին, ինչպէս բացատրուեցաւ քանիցս, իր աստուածաբանութիւնը հիմնեց Տիեզերական առաջին երեք ժողովներու որոշումներուն վրայ, որոնցմէ վերջինը գրեթէ միեւնոյն ժամանակ գումարուեցաւ երբ Աստուածաշունչը հայերէնի կը թարգմանուէր 430-ական թուականներուն: Հայ Եկեղեցին մի եւ նոյն եկեղեցին եղաւ սկիզբէն եւ մնաց մինչեւ մեր օրերը, հակառակ բազմաթիւ միջամտութեանց, հակամարտութեանց եւ բռնարարքներու: Այդ ներքին միութեան եւ անկախու-

Թեան գլխաւոր շարժառիթը պէտք է նկատել նախ հայ քրիստոնէութեան պատմական կռուանը եւ ապա հայ դպրութեան լիարժէք եւ անփոխարինելի օժանդակութիւնը:

Այս վերջինը սկիզբ դրաւ ո՛չ միայն Աստուածաշունչի ոսկեղնիկ թարգմանութեանը, այլ նաեւ բացաւ դռները աստուածաբանական եւ մեկնողական լայնատարած գրականութեան, նախ թարգմանութեամբ յոյն եւ ասորի յառաջապահ Հայրերու գործերը, եւ ապա ծնունդ տալով հարազատ հայ ժողովուրդի ծոցէն եռամեծ վարդապետներու եւ հեղինակներու, որոնք իրենց կարգին մեկնեցին ու բացատրեցին Ս. Գիրքի այլազան գիրքերը հայերէն լեզուով հայ ժողովուրդի լուսաւորութեանը համար: Մեկնողական գրականութեան առընթեր անմիջապէս զարգացաւ նաեւ հայերէն գրաւոր պատմագրութիւնը որ կարեւոր մասամբ զօրավիգ կանգնեցաւ նորաստեղծ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ:

Այս հանգրուանին Հայոց Եկեղեցին հարազատ ճիւղը ըլլալով Քրիստոսի Եկեղեցիին, «հայկականացաւ» ու իր անկախութեան դրոշմը կնքեց պատմութեան առջեւ, առանց կախում ունենալու յետագային բաժանեալ որեւէ եկեղեցիէ, մնալով միշտ Տիեզերական Եկեղեցւոյ միացեալ ծիրին մէջ: Ճշմարտութիւնն այն եղաւ որ Հայ Եկեղեցւոյ նախնական գոյութիւնն իսկ Հայաստանի մէջ հաստատեց ո՛չ թէ բաժանում, այլ միայն հաւատարմութիւն Քաղկեդոնի 451 թուականի ժողովէն ԱՌԱՋ հաստատուած դաւանանքին եւ վարդապետութեան: Հայ Եկեղեցին հետամուտ եղաւ միշտ հետեւեալ սկզբունքին. «Միութիւն ի կարեւորս, ազատութիւն յերկբայականս, եւ սէր յամենայնի», ըստ Ներսէս Շնորհալի աստուածաբան Հայրապետին:

Հայ Եկեղեցին իր վրայ կրեց Նիկիական Հանգանակի չորս ստորոգելները, հաւատալով որ ան Սուրբ է, որովհետեւ հիմնադիրը Քրիստոս սուրբ է որ եւ նաեւ գլխուն է անոր: Սուրբ են նաեւ Հայ Եկեղեցւոյ վարդապետութիւնները, նուիրապետական կարգերն ու խորհուրդները: Այդ սրբութեան շնորհիւ Հայ Եկեղեցին ջանացած է իր հաւատացեալներու անդամակցութիւնը պահել եւ զարգացնել Ս. Հոգիի շնորհներուն ներքեւ,

աւանդելով անոր նախնեաց սրբակեաց կեանքն ու մարտիրոսութիւնը որոնցմով անոնք անաղարտ պահեցին եկեղեցւոյ սրբութիւնը:

Հայ Եկեղեցին, նման հնաւանդ միւս եկեղեցիներուն, սրբազան Սորհուրդներով կենսագործեց իր սրբագործման արարքները, բաշխելով մաքրութիւն, մեղաց թողութիւն, սրբակենցաղ կեանքի ուղղութիւն, եւ սրբազան Հաղորդութիւն Քրիստոսի Անձին եւ առաքելութեան հետ: Այս բոլորով Հայ Եկեղեցին հեռու պահեց իր հաւատացեալները բոլոր տեսակի բաժանարար հոսանքներէ, ըլլան անոնք կղերապետական եւ կամ քաղաքական, որոնք կրնային միայն հեռացնել զիրենք ճշմարիտ Աստուծոյ ներկայութենէն եւ ներգործութենէն:

Հայ եկեղեցին «կաթողիկէ» է իր նախնագոյն, հարազատ եւ ուղղակի իմաստով, ըլլալով վաւերական մէկ ճիւղը Տիեզերական (Կաթողիկէ) Եկեղեցւոյ: Այս սահմանեալ եւ խստագոյն իմաստով Հայ Եկեղեցին Հռոմէական Կաթողիկ Եկեղեցւոյ ենթակայ չի կրնար նկատուիլ, որքան ատեն որ իր ծագումը Հռոմէն առաջ էր, Հայաստանի հողին վրայ, «Էջմիածնի» հրաշապատում տեսիլքովն ու քարոզութեամբը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի եւ հայոց Տրդատ Գ Արչակունի թագաւորի պետական հրովարտակով 301 թուին:

Այստեղ երկու կարեւոր վկայութիւններ հարկ է մէջբերել: Օրմանեան Մաղաքիա Արքեպիսկոպոս կը հաստատէ որ,

«Հայաստանեայց Եկեղեցին ո՛չ նորութեանց ետեւ մոլորեցաւ եւ ո՛չ բարեկարգութեանց պէտք ունեցաւ, այլ իւր հաւատոց պարզութեամբ եւ հնաւանդ դաւանութեանց եւ կանոնադրութեանց պահպանութեամբ եղաւ ի սկզբանէ եւ մնաց ինքնանկախ բոլոր եկեղեցեաց վրայ գերազանցապէս փայլելով միշտ»:

Իսկ Արչակ Տէր Միքելեան կը յաւելու՝

«Հայաստանեայց Եկեղեցին իւր պարզ, սուրբ եւ ազատամիտ սկզբունքներով ոչ մի եկեղեցու կամ ազգի թշնամի չէ, սակայն իւր անաղարտ էութեան եւ կերպարանքի մէջ մնալով, նոցա գրկախառնելուց հիմնապէս եւ մահու չափ զգուշանում է»:

ՍՐԲԱԶԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՆ

ՈՒ

Անոնց Աստուածաբանութիւնը

Նախնագոյն եկեղեցիներու աւանդութեամբ Հայ Եկեղեցին եւս եօթը Խորհուրդները վաղուց անցուցած է իր եկեղեցական ծիսամատեանին մէջ որպէս աստուածադիր միջոց Ս. Հոգիի շնորհներու բաշխումին՝ հաւատացեալներու կեանքի տեւողութեան ընթացքին: Խորհուրդները տեսանելի եւ կիրարկելի կանոնական ծէսեր են որոնք անտեսանելի եւ կենսատու պարգեւներ (շնորհներ) կ'աւանդեն հաւատացեալներուն եւ կամբողջացնեն եկեղեցւոյ ներգործիչ գոյութիւնն ու անընդհատ գոյատեւումը: Անոնք մարդոց կողմէ ստեղծուած կամ ծրագրուած չեն, այլ հիմնադրուած են մեր Փրկչին Քրիստոսի ձեռքով եւ հրահանգով:

Եկեղեցւոյ Խորհուրդները Քրիստոսի ուղղակի արարքներն են եւ ոչ թէ եկեղեցւոյ պաշտօնեային կողմէ նախաձեռնուած արարքներ: Ձանոնք կատարողը Քրիստոս ինքն է, եւ այդ պատճառով է որ զանոնք Սուրբ Խորհուրդներ կը կոչենք, որոնք սակայն փոխանորդաբար կը մատակարարուին ձեռնադրեալ քահանային ձեռքով, սրբագործումը ստանալով միայն Քրիստոսէ: Այդ իմաստով է որ ծէսին բանաձեւումները միշտ կրաւորական բայի գործածութեամբ կը սրբագործուին եւ ոչ թէ ներգործական, այսինքն, կատարողը քահանան չէ, այլ միայն Քրիստոս ինքը, ինչպէս բացատրած ենք այլուր:

Եօթը թիւը Խորհուրդներու պարագային ո՛չ պատահական է եւ ո՛չ ալ Ս. Գիրքէն թելադրուած, այլ զարգացած է հետզհետէ եկեղեցւոյ կեանքով առաջնորդուած հաւատացեալներու կեանքին հետ համեմատաբար, եւ միայն 12-րդ դարուն է որ նախ Արեւմտեան եւ ապա Արեւելեան եկեղեցիները այդ վերջնական եօթը թիւը որդեգրած են: Կան նաեւ այլ կենսական ծիսակատարութիւններ որոնք Խորհուրդներ չեն, եւ սակայն նոյնքան կենսական արարքներ են հաւատացեալներու հոգեւոր շինութեան նպաստող, ինչպէս եկեղեցիներու

օծումը, սրբապատկերներու եւ խաչերու օծումը, եւ նաեւ Զորահեքը ի յիշատակ Յիսուսի Մկրտութեան զոր Հայ Եկեղեցին հանդիսաւորապէս կը կատարէ Յունուար 6-ի Ս. Ծննդեան օրը:

Եկեղեցին առանց Խորհուրդներու կը մնայ «անգործօն», կամ ապարդիւն, քանի որ հոգեւոր կենսունակութեան միակ եւ կեանքի հետ ընթացող հոգեւոր արարքներն են անոնք: Անշուշտ առարկողներ պիտի ըլլան որ եկեղեցի գացողներէն ոմանք կը բաւարարուին միայն Ս. Գիրքը կարդալով ու քարոզը ունկնդրելով, եւ անկէ դուրս ծէսն ու խորհրդակատարութիւնները աւելորդ նկատելով: Այդպիսիներ կը մոռնան կամ կ'անտեսեն այն կարեւոր պարագան որ նոյն Ս. Գիրքի հրահանգով է որ եկեղեցւոյ Խորհուրդները հաստատուեցան, նոյնինքն Քրիստոսի ձեռքով, հրահանգով եւ անձնական օրինակով:

Շատ դիւրին եւ ապաշնորհ պիտի ըլլար նմանիլ միւսներուն որոնք եկեղեցին տեսնել կ'ուզեն միայն դռնէն, պաշտամունքի վերջին վայրկեաններուն եկեղեցի գալով ու զրկուելով ճշմարիտ հաղորդութենէն որ Ս. Պատարագի մատուցմամբ կը բաշխէ Քրիստոսի իսկական ներկայութիւնը: Արժանի կամ անարժան ըլլալու շնորհքին կամ վտանգին կ'ենթարկէ ինքզինք անձ մը եթէ իր նախընտրութեամբը մնայ առաջին եւ կամ երկրորդ աստիճաններէն մէկին կամ միւսին վրայ, արժանին շնորհքով, ու անարժանը՝ իր քմայքով:

Սրբազան Խորհուրդները Քրիստոսի Մարմինին «միտքը» կը ցոլացնեն, մարմին մը որ միտքի կենսատու արարքներուն կարիքը ունի, ինչպէս մարդկային մարմինը որ չի կրնար միայն ֆիզիքական կերպարով լիցքաւորել իր կեանքը, այլ պէտք ունի մտքի եւ հոգիի միացեալ օժանդակութեան Ս. Գիրքէն ուղղակի պարտադրւած: Եկեղեցին իր հոգեւոր անդամակցութեամբ կը դառնայ իսկական եկեղեցի, կազմուած անհատ հաւատացեալներէ որոնք համապատասխանաբար ստացած պէտք է ըլլան Ս. Հոգիի շնորհները՝ Խորհուրդներու միջոցաւ, յատկապէս մկրտուելով, դրոշմուելով, ապաշխարելով, եւ ի վերջոյ արժանի դառնալով Ս. Հաղորդութեան որ ամենօրեայ նպատակն է եկեղեցւոյ ներքին ուժակաւումը:

Նորհուրդներու նախնազոյն ծագման պարագաները Աստուծոյ եւ մարդոց ուխտադրութեամբ կարելի է հաստատել, ինչպէս Աստուծոյ եւ Աբրահամ նահապետի, Իսահակի եւ Յակոբի միջեւ: Այդ Հին Ուխտի «դաշինքը» եկաւ իր լրումին հասցնելու իսկական եւ վերջնական հաշտութիւնը ընդմէջ մարդուն եւ Աստուծոյ՝ Քրիստոսի մարդեղութեամբ որ Նոր Ուխտ մը կնքեց Հայր Աստուծոյ եւ «նոր ժողովուրդներու» միջեւ իր Միածին Որդւոյն խաչին վրայ կատարած զոհաբերութեամբ:

Մկրտութեան Նորհուրդը, որուն աւելի մանրամասն պիտի անդրադառնամ, կատարելագործուեցաւ նախ Յովհաննէս Մկրտիչի «ապաշխարութեան» հօր հրաւերով, եւ ապա Յիսուսի իսկ Յորդանան գետին մէջ մկրտութեամբ՝ նոյն ինքն Յովհաննէսի ձեռքով: Ամուսնութեան Նորհուրդը քմահաճ յարաբերութեանց արդիւնք ըլլալէ աւելի բարձր կոչում ստացաւ Քրիստոսի քրոջութեանց մէջ՝ արձանագրելով բարձրագոյն բարոյական հասկացողութիւն եւ աստուածադիր պարտադրութիւն: Իսկ ձեռնադրութեան Նորհուրդով Քրիստոս վերահաստատեց իր աշակերտներուն տուած «իշխանութիւնը» Համբարձման Լերան վրայ՝ իր վերջնական բաժանումէն առաջ: Առաքելական յաջորդականութեան անխախտ եւ անբեկանելի արարքն էր որ Յարուցեալ Քրիստոսէն փոխանցուեցաւ իր աշակերտներուն՝ որոնք Առաքեալներ դարձան Պենտեկոստէի օրը՝ Ս. Հոգիի իջմամբ իւրաքանչիւրին վրայ:

Նորհուրդներէն ամենէն խորհրդաւորն ու հօրագոյնը պիտի ըլլար Ս. Պատարագի Նորհուրդը՝ հիմնաւորուած Քրիստոսի հետ «հաղորդութեան» վրայ, որուն համար ալ ինք Վերջին Ընթրիքին հաստատեց զայն որպէս իր «իսկական» Մարմին եւ Արեան բաշխումը իր հետեւորդներուն:

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐՈՒՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

Եկեղեցւոյ սրբազան Խորհուրդներու կատարումը ունի իր իւրայատուկ նիւթական եւ հոգեւոր պայմանները: Ամէն Խորհուրդ ունի իր արարողակարգը եւ յատուկ բանաձեւերը, առանց որոնց ձեւական կերպով որեւէ Խորհուրդ չի կրնար կանոնական նկատուիլ: Հայ Եկեղեցւոյ պարագային իր հարազատ լեզուն՝ գրաբարը սկիզբէն եղած է Խորհուրդներու կատարման միջոցը, ինչպէս այլ եկեղեցիներու համար իրենց լեզուները, որոնց միջոցաւ կ'արտասանուին յատուկ բանաձեւերը յանուն Ամենասուրբ Երրորդութեան: Թէեւ Հայ Եկեղեցին կը պարտաւորուի տեղական լեզուներով երբեմն կատարել Խորհուրդները, սակայն բոլոր պարագաներուն ալ գրաբարի գործածութիւնը կենսական կէտերու մէջ անպայման կիրարկելի պէտք է ըլլայ որպէս մեզի աւանդուած կանոնական լեզուն կանոնական բանաձեւերուն համար, բոլորն ալ յանուն Ս. Երրորդութեան:

Պայմաններու գլխաւորն է ծիսակատար պաշտօնեան որ ձեռնադրեալ քահանայ պէտք է ըլլայ կարենալ կանոնական ձեւով կատարելու վեց Խորհուրդները: Շօթներորդը, Ձեռնադրութեան Խորհուրդը, կը պատկանի իշխանաւոր եպիսկոպոսին միայն: Խորհրդակատար պաշտօնեան քմահաճ կերպով պէտք չէ կատարէ սրբազան Խորհուրդները, եւ ո՛չ ալ առանձինն, գաղտնի կերպով: Խորհուրդները կը պահանջեն կանոնական մասնակիցներ, վկաներ, չնորհներով զօրացած հաւատացեալներ որոնք ստացած ըլլան կանխօրօք Խորհուրդներու չնորհները իրենց կեանքի որոշ հանգրուաններուն, եւ որոնք միասնաբար կ'ողջունեն կատարուած Խորհուրդը որեւէ պարագայի: Աւելին, հարկ է պահանջել «յայտարարուած» դրական փափաք Խորհուրդին ենթարկուելիք անձին կամ անձերուն կողմէ: Անկանոն է եւ անօգուտ եկեղեցւոյ Խորհուրդ մը չնորհել անձի մը որ անկեղծօրէն կամովին ու հաւատքով չէ որ պիտի ընդունի դայն:

Հայ Եկեղեցին որոշ Խորհուրդներ Սրբալոյս Միւռոնի օծմամբ է որ կը կատարէ որպէս նախապայման: Միւռոնը որպէս «բաշխող չնորհաց» պիտի սրբագործէ

կատարուած արարքը: Միւռոնը կը պատրաստուի Մայր Աթոռէն ներս եւ եօթը տարին անգամ մը կ'օրհնուի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ձեռքով՝ հանդիսաւոր իրադրութեան մէջ, մասնակցութեամբ եպիսկոպոսաց ղասուն, քահանայից ղասուն եւ ի ներկայութեան հաւատացեալներու: Կնքահայրը կը բանայ Միւռոնի կաթսան ուր կարգաւ կը հեղուն ալլազան ծաղիկներու եւ արմատներու հիւթերն ու բալասանը: Հայրապետը կաթսային մէջ կը հեղու նաեւ սրուակ մը հին Միւռոնէն որպէս կանոնական նշան Սուրբ Հոգիի շարունակական եւ մշտնջենական ներգործութեան: Միւռոնը երբեք չի պակսիր: Միւռոնը կը սրբագործուի Ս. Գիրքի զօրութեամբ, Ս. Խաչով, սրբոց մասունքներով՝ գլխաւորութեամբ Խաչելեալ Յիսուսի կողին մխուած Ս. Գեղարդով, եւ վերջապէս Հօրն մերոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Աջով: Միւռոնով կը կնքուին մկրտեալ երախաները, կ'օծուին քահանայական, եպիսկոպոսական եւ կաթողիկոսական կարգ ստացողներ:

Նկատի ունենալ սա կարեւոր բացառութիւնը: Միայն Միւռոնով չէ որ կը սրբագործուին եւ Ս. Հոգիի շնորհքը կը փոխանցուի ուր որ պէտք է: Կան նաեւ Ս. Հոգիի շնորհաց բաշխումին համար արտաքին կերպեր, որոնք Միւռոնով չեն պայմանաւորուած ինչպէս աւետարանական պատգամը կ'ըսէ. «որովհետեւ հովը կը փչէ ուր որ ուզէ, եւ դուն անոր ձայնը կը լսես, բայց չես գիտեր թէ ուրկէ կուգայ եւ ուր կ'երթայ, այսպէս նաեւ ամէն ոք որ Հոգիէն ծնած է» (Յովհ. 3: 8): Այս կ'ուզէ ըսել մեզի թէ անկախ եկեղեցւոյ Խորհուրդներէն եւ Միւռոնի միջնորդութենէն, Ս. Հոգին առատօրէն կը բաշխէ իր շնորհները երբ, օրինակի համար, մէկը կ'աղօթէ առանձինն կամ խմբովին, եւ երբ հաւատացեալներ Ս. Գիրքը կը սերտեն, եւ երբ հոգեւոր կարիքներու համար նուիրեալ անձեր հեռաւոր երկիրներ կ'երթան աղքատներուն օգնելու, կերակրելու, ընկերային կարիքներուն համնելու, դպրոցներ բանալու անոնց զրկեալ զաւակներուն համար յանուն Քրիստոսի: Երբեմն նման առաքելութիւններ աւելի ընդունելի կ'ըլլան Աստուծոյ քան կանոնական խորհրդակատարութիւնները: Սուրբ Հոգին առանց Միւռոնի եւս անպայման կը բաշխէ իր բազ-

մապիսի շնորհները, օգնելով, յուսադրելով եւ դաստիարակելով զանոնք:

Վերջապէս հարկ է չեղտել որ Խորհուրդները միայն «կատարուած» արարքներ չեն «կատարուած ըլլալու» սիրոյն: Քահանային կանոնական ծէսը պարզ «ի գործոց գործեցելոց» (ex opere operato) չէ, այսինքն որքան ատեն որ ան կատարած է Խորհուրդը առանց զայն ստացողին բաւարար հաւատքին եւ արժանիքին. այդ պարագային Խորհուրդը կը դառնայ, ցաւալի է ըսել, ածպարարութիւն: Այդ իսկ պատճառով, ինչպէս ըսուեցաւ, քահանան երբեք առանձինն կատարելու չէ որեւէ Խորհուրդ, քանզի վկաներ, կնքահայր, կնքամայր, ծնողք եւ հաւատացեալներ, անպայման ներկայ ըլլալու են եւ դառնալու մասնակից Մկրտութեան, Պսակի, Ս. Հաղորդութեան եւ կամ այլ Խորհուրդներու մատակարարման:

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ ՈՒ ԶԱՅՆ ՍՏԱՑՈՂԸ

Առարկայականն ու Ենթակայականը

Խորհրդակատարութեանց պարագային կը ծագի կարեւոր հարց մը, թէ անոնք ո՞ր աստիճանի ազդեցութիւն կը գործեն ստացողին վրայ: Անոնց մատակարարումը առարկայական է թէ ենթակայական: Ստացողը իր հաւատքի ճամբով եւ գիտութեամբ է որ կ'ընդունի զանոնք, թէ ոչ պարզապէս ինքզինք «արժանի» կը նկատէ այդ սրբագործման մակերեսային մօտեցումով: Գիտենք թէ նիւթեր անհրաժեշտ են Խորհուրդները կատարելու համար, ինչպէս ջուր՝ Մկրտութեան, Միւռոն՝ Դրոշմի եւ Ձեռնադրութեան, հացն ու գինին՝ Սուրբ Հաղորդութեան: Նոյնիսկ այդ նիւթերը պատշաճօրէն գործածելով եթէ կը պակսի ենթակայական ստացումը անձին կողմէ, ան կը դառնայ առարկայական եւ ապարդիւն արարք մը: Ենթակայականն է նպատակը, եւ առարկայականն է միջոցը:

Ասկէ կը հետեւցուի ուրեմն որ «ի գործոց գործեցելոց» կատարուած ծէսը, պարզապէս արարքը գործած ըլլալով, առանց նկատի ունենալու ստացողին մտադրութիւնն ու խղճմտանքը, Ս. Հոգիի ներգործութիւնը կը մնայ սոսկ «ինքնագործ», թողլով այն տպաւորութիւնը թէ կատարուածը դիւթական (magic) արարք մըն է՝ անազդեցիկ, անընդունելի եւ անշուշտ կրկնելի՝ բնականոն պահանջներու ներքեւ:

Ս. Պատարագի մատուցումն ու անոր հետեւող Ս. Հաղորդութեան մատակարարումը լաւագոյն պարագան կը ներկայացնէ վերեւի պայմանը հասկնալու համար: Միայն այն հաւատացեալը որ Ս. Պատարագին ներկայ եղած է, բաժին առած է Վերջին Ընթրիքին, խոստովանանք կատարած է իր մեղքերուն համար, այն ատեն է որ արժանաւոր կը դառնայ ստանալու Քրիստոսի Ս. Մարմինն ու Ս. Արիւնը: Այս ուղղութեամբ Պօղոս Առաքեալ կը յորդորէ, ըսելով. «Ով որ կ'ուտէ այս հացը կամ կը խմէ Տիրոջ այս բաժակը անարժանաբար՝ պարտական պիտի ըլլայ Տիրոջ մարմնին եւ արիւնին: Թող մարդ նախ

ինքզինք փորձէ եւ ապա ուտէ այդ հացէն եւ խմէ այդ բաժակէն» (Ա. Կորնթ. 11: 27-28):

Այս բոլորին եզրակացութիւնն այն է որ խորհուրդը փրկութեան միջոց է, եւ անհրաժեշտ է որ զայն ստացողը հոգեւոր վերածննդեան փորձառութիւնը մշակէ իր մէջ, միտքով, հոգիով եւ մարմնով, յայտարարելով իսկոյն իր բերկրանքն ու անվերապահ կամեցողութիւնը ենթարկուելու այդ խորհուրդին արժանաւորապէս:

ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆ

Մկրտութիւնը վերստին ծննդեան խորհուրդն է՝ եկեղեցւոյ Ս. Աւագանէն, հետեւողութեամբն ու օրինակովը Քրիստոս Յիսուսի որ յանձն առաւ դիմել Յորդանան գետ եւ մկրտուիլ Յովհաննէսէ, սկսել առաջ իր աստուածային առաքելութեան: Հայ Եկեղեցին երախաներ կը մկրտէ իրենց ծնունդէն անմիջապէս ետք, որուն կը յաջորդէ անպայման Դրոշմի խորհուրդը՝ առաջինը ջուրով, եւ երկրորդը՝ Միւռնոմով, առաջինը որպէս նշան մաքրութեան, եւ երկրորդը Ս. Հոգիի շնորհներով զինուելու համար: Կը պատահի որ անփութութեան հետեւանքով պատանիներ եւ նոյնիսկ երիտասարդներ մկրտուած չեն ըլլար ու կը դիմեն եկեղեցի ստանալու համար առաջնակարգ այդ զոյգ խորհուրդները:

Նման պարագաներու ենթական պէտք է իր ուղիղ փափաքը յայտնէ անկեղծ սրտով, ընդունի Ապաշխարութեան խորհուրդը նախ, եւ ապա մկրտուի եւ դրոշմը: Երկու պարագաներուն, թէ՛ երախաներուն եւ թէ՛ հասակաւորներուն Ս. Հաղորդութիւն կը մատակարարուի, հաստատ գիտնալով որ երիտասարդներու պարագային, որոնք մինչ այդ մկրտուած եւ դրոշմուած չ'ին, նոյնիսկ արժանի չեն եղած Ս. Հաղորդութիւն ստանալու երկար տարիներ, քանի որ միայն քրիստոնեայ մը կարող է ստանալ Քրիստոսի Մարմինն ու Արիւնը, եւ քրիստոնեան Մկրտութեամբ եւ Դրոշմով է քրիստոնեայ:

Ասկէ կը հետեւցուի նաեւ որ ոչ ոք կրնայ ստանալ միւս խորհուրդներէն մին կամ միւսը առանց ստացած ըլլալու նախ Մկրտութիւնն ու Դրոշմը: Յայտնի օրինակ մըն է երիտասարդ այն զոյգի պարագան որ կը դիմէ Ս. Պսակի խորհուրդը ընդունելու, եւ սակայն յայտնի կը դառնայ որ մին կամ միւսը չ'է մկրտուած: Այդ պարագային քահանան այդ երկու խորհուրդներու մասին խորհրդատուութիւն (counseling) կը կատարէ եւ ենթակային յանձնառութեան եւ յայտարարուած փափաքին վրայ կը կատարէ զանոնք կնքահայրի եւ վկաներու ներկայութեան՝ գոնէ շաբաթ մը առաջ, որմէ ետք

Ս. Պսակի խորհուրդը կը կատարուի համաձայն Հայ Եկեղեցւոյ կանոնին:

Մկրտութեան խորհուրդը կը պահանջէ քահանան, երախան, ջուրը, միւռոնը, եւ կնքահայրը որպէսզի կանոնական արարք ըլլայ: Անշուշտ ծնողներուն ներկայութիւնը եւս անհրաժեշտ է, ինչպէս նաեւ ընտանեկան եւ բարեկամական շրջանակի հիւրերը: Զուրը օրհնուելէն ետք կը սրբազործուի Միւռոնի կաթիլներով՝ ի նշան Ս. Հոգիի իջման, ինչպէս Յորդանան գետին մէջ նոյնպէս նաեւ Ս. Աւագանին մէջ: Աւետարանական պատմութեամբ ներէն կը յիշենք անշուշտ «աղաւնակերպ» էջքը Սուրբ Հոգիին, երբ Յիսուս ջուրին մէջ կը մկրտուէր: Նաեւ Հայր Աստուծոյ վկայութիւնը կը լսուէր, թէ «Դա է որդի իմ սիրելի», որ իրողապէս պատմութեան մէջ կը մտնէր հաստատելու համար Սուրբ Երրորդութեան ամենէն կենսական վարդապետութիւնը՝ միանգամայն երեքին ներկայութեամբ:

Մկրտութիւնը կը պահանջէ, ինչպէս նշեցինք, կնքահայր մը նորածին երախային համար: Ան է որ որպէս մկրտեալ եւ կնքեալ Հայ Եկեղեցւոյ զաւակ, գիտակ իր բարձր պարտականութեան, պիտի վկայէ երախային հաւատքը փոխանորդաբար, ստանձնելով նաեւ շարունակական իր պարտքը երախան Հայ Եկեղեցւոյ կեանքին մէջ պահելով մինչեւ որ ան հասնի գիտակցութեան տարիքը: Մինչ այդ սակայն ծնողքն ու կնքահայրը հետամուտ ըլլալու են նաեւ երախային քրիստոնէական դաստիարակութեան իր քայլերը ուսանողներով դէպի իր Մայր Եկեղեցին ուրկէ վերածնած էր իր մկրտութեամբը: Կնքամօր դերը Հայ Եկեղեցւոյ մէջ կարեւորութիւն չէ ստացած ինչպէս ստացած է Արեւմտեան եկեղեցիներէն ներս: Թէեւ նախապատիւ է անոր մասնակցութիւնը, այսուհանդերձ Հայ Եկեղեցին կնքամայրը անհրաժեշտ պահանջք չի նկատեր, որովհետեւ «եկեղեցին ինքն է կնքամայրը նորածին մանկան», ինչպէս նշուած է Ս. Գրիգոր Տաթեւացիի «Հարցմանց Գիրք»ին մէջ:

Եկեղեցւոյ խորհրդակատար պաշտօնեաներ գիտնալու են որ իրենք չեն որ խորհուրդները կը կատարեն, բոլոր խորհուրդները հաւասարապէս, այլ յանուն Ս. Երրորդութեան է որ անոնք կը կատարուին, ու քահանան

կամ եպիսկոպոսը փոխանորդաբար միայն հոն են կատարելու զանոնք: Այս պարագան կարեւորութեամբ նշուած է բոլոր Խորհուրդներու եւ ծէսերու բանաձեւերու գործածութեան մէջ, երբ միշտ կը կիրարկուի ԿՐԱ-ԻՈՐԱԿԱՆ բայը, եւ ոչ թէ ներգործական եղանակը: Մկրտութեան պահուն քահանան «կը մկրտեմ քեզ» չըսէր, այլ կ'ըսէ «այս երախան ԿԸ ՄԿՐՏՈՒԻ», կրաւորական երրորդ դէմքով, ուղղակի արարքը վերագրելով ուրիշի մը՝ Ս. Խաչին, Ս. Աւետարանին եւ Սրբալոյս Միւռոնին յանուն Ս. Երրորդութեան: Այդ իմաստով է որ Դրոշմի պահուն «դրոշմեմ զքեզ» երբեք չենք ըսեր, այլ միայն քահանան կը կրկնէ կանոնական բանաձեւը մէկ առ մէկ, «իւղ անուշ հեղեալ ի վերայ քո» եւ կամ «կնիքս յանուն Յիսուսի Քրիստոսի եղիցի քեզ պատճառ բարեգործութեան», եւ յաջորդաբար:

Ձեռնադրութեան պարագային, թէեւ եպիսկոպոսը ինք կը ձեռնադրէ ընծայացուն, ինք ենթական ըլլալով, «ես դնեմ զձեռս ի վերայ սորա» ըսելով, երբ օծման պահը կուգայ, ձեռնադրիչ եպիսկոպոսը չըսէր «կ'օրհնեմ, կ'օծեմ եւ կը սրբեմ ձակատդ», ինչպէս յաճախ կ'ենթադրուի, եպիսկոպոսին վերագրելով օրհնութիւնը, օծումը եւ սրբացումը, այլ ան կը սրբագործէ միւռոնով եւ արարքը կը վերագրէ Ս. Խաչին, Ս. Աւետարանին, Սրբալոյս Միւռոնին՝ յանուն Ս. Երրորդութեան, ըսելով. «Օրհնեսցի (այսինքն՝ թող օրհնուի), օծցի (թող օծուի) եւ սրբեսցի (թող սրբուի) ձակատն եւ ձեռս (այս անուն քահանային)», առանց «զ» նախդիրը կցելու անոնց: Այսպէս ձակատն ու ձեռքերը նորընծային կը դառնան սեռի խնդիր (հայցական հոլով), ու բային ենթական ալ՝ եպիսկոպոսը, ինչ որ ճիշդ չէ: Յայտնի է որ գրաբար կրաւորական բային գործածութիւնը շատ մօտիկ է աշխարհաբարի անցեալ կատարեալ բայի գործածութեան, սակայն կը մոռնանք որ «ս» գիրը կայ որ կը պակսի աշխարհաբարին մէջ, որ գրաբար լեզուի մէջ բայը կը վերածէ կրաւորական եղանակի:

Այս առնչութեամբ միանգամ ընդմիշտ սխալ կը հնչէ երբ հոգեւորականներ կ'օրհնեն ջուրը, աղն ու հացը, ըսելով «զջուրս, զաղս եւ զհացս այս», առանց գիտակցելու որ այդ երեքը ուղղական հոլով պէտք է ըլլան,

առանց «զ» նախդիրի կցումին, ու կը պահանջեն կրաւորական բայի եղանակը, քանի որ «զ» նախդիրը հայցական հոլովի կը վերածէ գոյականը ու զայն սեռի խնդիր կ'ընէ: Չանոնք օրհնողը քահանան չէ՝ այլ Տէրը ինք: Այդ իմաստով ուղիղ բանաձեւը կը կարգացուի այսպէս. «Օրհնեսցի ջուրս, աղս եւ հացս այս», եւ որ կը թարգմանուի այսպէս. «Թող օրհնուի այս ջուրը, այս աղը եւ այս հացը սուրբ Խաչի նշանով, սուրբ Աւետարանով եւ անունովը Հօր, Որդւոյն եւ Ս. Հոգիին»:

Իսկ վերադառնալով Մկրտութեան կեդրոնական բանաձեւին, քահանան «Այս երախան կը մկրտուի յանուն Սուրբ Երրորդութեան»՝ յայտարարելով, երեք անգամ կ'ընկղմէ զայն աւազանին մէջ խորհրդանշելով Յիսուսի մահը, թաղումը եւ յարութիւնը, զինք դարձնելով միանգամայն «Ժառանգակից Քրիստոսի, Որդեգիր Հայր Աստուծոյ եւ Տաճար Հոգւոյն Սրբոյ», համաձայն Պօղոս Առաքեալի ուսուցման, թէ «Մկրտութեամբ անոր հետ թաղուեսցանք մահուան մէջ, որպէսզի ինչպէս որ Քրիստոս յարութիւն առաւ մեռելներէն Հօր փառքով, այնպէս ալ մենք ընթանանք նոր կեանքի մէջ» (Հռոմ. 6: 4): Նաեւ, «թաղուելով անոր հետ մկրտութեան մէջ, ատով իսկ յարութիւն առիք անոր հետ գորութեան հաւատքովը Աստուծոյ, որ մեռելներէն յարութիւն տուաւ անոր» (Կող. 2: 12):

Մկրտութեամբ երախան վերածնած կ'ըլլայ եւ դարձած անդամ Հայ Եկեղեցւոյ՝ Ս. Գիրքի տուեալներուն եւ պահանջներուն համաձայն: Մկրտութիւնը վերածնունդ է Քրիստոսի Ընդհանրական Եկեղեցւոյ գիրկէն եւ անկրկնելի է, բացի եթէ կանոնական սահմաններէ դուրս եւ ոչ-ուղղափառ եկեղեցիներու կողմէ կատարուած ըլլայ ան: Մկրտութիւնը մէկ է ինչպէս կուսուցանէ Պօղոս Առաքեալ. «Մէկ Տէր, մէկ հաւատք, մէկ մկրտութիւն» (Եփես. 4: 5):

ԴՐՈՇՄ – ԿՆՈՒՆՔ

Նոր Պենտեկոստէ մըն է ամէն անգամ որ երախայ մը Սրբալոյս Միւռնոնով կը դրոշմուի իր մկրտութենէն անմիջապէս ետք: Այս Խորհուրդը Դրոշմ կամ Կնունք կը կոչուի եւ Ս. Հոգիի էջքը կը խորհրդանշէ երբ Յիսուսի մկրտութեան պահուն նոյն Ս. Հոգին աղաւնակերպ իջաւ Յորդանան գետին մէջ մկրտուող Տիրոջ վրայ, որուն վկայ եղաւ Յովհաննէս Մկրտիչ: Քրիստոսի յարութենէն յիսուն օրեր ետք Պենտեկոստէի օրն էր եւ Ս. Հոգին, ինչպէս խոստացած էր Յարուցեալ Քրիստոս, իջաւ վերնատուն հաւաքուած աշակերտներուն վրայ ու զանոնք Առաքեալներ դարձուց զիտութեամբ եւ զօրութեամբ օժտելով զիրենք: Այսպէս կը կարդանք Գործք Առաքելոց գիրքին մէջ. «քանի մինչեւ այդ ժամանակ դեռ անոնցմէ ոչ մէկուն վրայ իջած էր Սուրբ Հոգին, այլ անոնք միայն մկրտուած էին Տիրոջ Յիսուսի անունով: Այն ատեն ձեռքերնին դրին անոնց վրայ, եւ անոնք կը ստանային Սուրբ Հոգին» (8: 16-17): Նաեւ, «երբ Պօղոս անոնց վրայ ձեռք դրաւ՝ Սուրբ Հոգին իջաւ անոնց վրայ, տարբեր լեզուներ կը խօսէին եւ կը մարգարէանային» (19: 6):

Մինչ Մկրտութիւնը կը մաքրէ զմեզ աղամական մեղքէ, Դրոշմը կը զօրացնէ զմեզ Ս. Հոգիի շնորհներով մեր բովանդակ կեանքի ընթացքին: Ան կը լուսաւորէ Դրոշմ ընդունողին հոգեկան կարողութիւնները, զինք խաւարէն դուրս բերելով եւ դէպի յոյսի եւ աստուածածանօթութեան կեանք առաջնորդելով: Հայ Եկեղեցին կը դրոշմէ երախան իր շատ փոքր տարիքին, մինչդեռ Հռոմէական Եկեղեցին զայն կը յետաձգէ մինչեւ 12 կամ 14 տարիքին որպէսզի զիտնալով եւ հասկնալով ընդունի Ս. Հոգւոյ շնորհները: Թէեւ իմաստութիւն կայ այս կարգին մէջ, եւ սակայն եթէ նոյն եկեղեցին կը մկրտէ նորածին երախան, որ մկրտութեան ինչ ըլլալը չի հասկնար, ինչո՞ւ համար այդ պատեհութիւնը չի տար նաեւ Մկրտութեան Խորհուրդին: Հոս անշուշտ կը շեշտուի Մկրտութեան առաջնակարգ եւ անյետաձգելի ըլլալը, որպէսզի երբ երախային դժբախտութիւն մը պատահի, գոնէ ան մկրտուած ըլլայ եւ «որդեգիրը» դարձած ըլլայ

Հայր Աստուծոյ, եւ նաեւ «Ժառանգակիցը Քրիստոսի»։ Այսուհանդերձ, Հայ Եկեղեցին կ'ապահովէ երկու խորհուրդներուն կանխագոյն կիրարկումը զանոնք նկատելով հաւասարապէս «կենդանարար» խորհուրդներ։

Դրոշմի խորհուրդին անհրաժեշտ նիւթը Միւռոնն է, ինչպէս ըսուեցաւ, որով կ'օծուին նորոգ մկրտեալ երախային մարմնին 13 մասերը. ճակատը, աչքերը, ականջները, քիթը, բերանը, սիրտը, ձեռքերը, կոնական ու ոտքերը։ Քահանան զանոնք կ'օծէ «յանուն Յիսուսի Քրիստոսի», իւրաքանչիւրին համար խնդրելով յատուկ շնորհք եւ բարեգործութիւն, պաշտպանութիւն եւ կեանքի ուղիղ ճանապարհ։

Մինչդեռ Դրոշմը Հայ Եկեղեցւոյ մէջ քահանային ձեռքով կը կատարուի, Հռոմէական եւ Անկլիգան եկեղեցիներուն մէջ եպիսկոպոսին միայն վերապահուած է, որ «կը դրոշմեմ քեզ» յայտարարութեամբ, առանց միւռոնի, կը հաստատէ պատանին որպէս անդամ եկեղեցւոյ, այն տպաւորութիւնը ձգելով որ Ս. Հոգիի շնորհներու բաշխումը իրմէ՛ կուգայ քան թէ՛ Ս. Հոգիէն։ Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւորականը, ինչպէս միշտ, այս պարագային եւս, ինքզինք պարզապէս եկեղեցւոյ պաշտօնեայ ի սպաս կը դնէ կատարուած խորհուրդին։

Հայ Եկեղեցւոյ Մաշտոց-Ծիսարանին մէջ կայ նաեւ «Քառասնօրեայ երախային ընծայումը»։ Այս ալ կանոնական կարգ մըն է, առանց զայն խորհուրդներու շարքին անցընելու, որ կը կատարուի երախային 40-օրեայ կեանքի լրումին, եւ սակայն երախային մկրտութենէն ետք։ Սակայն ներկայիս Մկրտութիւնը կը յետաձգեն եւ մի քանի ամսական, կամ մէկ եւ աւելի տարեկան երախան կը բերեն մկրտուելու, առանց մոռնալու սակայն 40-օրեայ ընծայումը եկեղեցւոյ իր ատենին։ Շրջուած կ'ըլլայ կարգը երբ չմկրտուած երախան եկեղեցի կը բերեն եւ կ'ընծայեն Ս. Խորանին, առանց անդրադառնալու որ Մաշտոցը կանոնական չի նկատեր այդ կարգին խախտումը։ Միայն մկրտուած երախան իր 40-օրեայ տարիքին պէտք է եկեղեցի բերել եւ ընծայել Ս. Խորանին, եւ ոչ թէ՛ երկրորդը նախադասել առաջինին։ Այս պարագան շատ յաճախ տեղի կ'ունենայ եւ քառասնօրեայ երախան եկեղեցի կը բերեն Մկրտութենէն առաջ։

ԱՊԱՇԽԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ապաշխարութիւնը՝ խոստովանանքով Կենդանարար Խորհուրդներէն մին կը հանդիսանայ Հայ եկեղեցւոյ մէջ, առանց որուն հաւատացեալներ չեն կրնար վերանորոգել զիրենք հոգեւորապէս, մտաւորապէս եւ ֆիզիքապէս, ծովի եւ պահքի կանոնական դրութիւնն ալ աւելցնելով անոր վրայ: Եթէ անձ մը մկրտութեամբ եւ դրոշմով իսկական անդամ դարձած է եկեղեցւոյ, պարտաւորութիւնը պէտք է զգայ ամէն շաբաթ, ամէն օր, ապաշխարելու եւ իր սխալները (մեղքերը) ճանչնալու, եւ խոստովանութեամբ զանոնք խոստովանահայր քահանային յայտնելու, որմէ եւ ստանալու արձակման շնորհքը, դարձեալ «հրամանաւն աստուածային՝ յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ»: Ապաշխարութիւնը անձնական հանգամանք կը կրէ եթէ հաւատացեալը լրջութեամբ մօտենայ անոր, մաքրուելու համար իր գործած մեղքերէն: Աշխարհիկ կեանքը թէեւ ներկայիս բոլորովին կ'անտեսէ նման պարտաւորութիւն մը եւ անիմաստ կը դարձնէ «կրկին չմեղանչելու» պատասխանատւութիւնը, եկեղեցին կը ջանայ Աւետարանի ցուցմունքներով եւ Յիսուսի բերած այլազան առակներով դիմադրելու աշխարհին, եւ եկեղեցիին վերադարձնելու իր հաւատարիմ եւ շնորհալի անդամները:

Աստուծոյ աչքին մեղքը չարիքին արմատը կը կազմէ, ինչպէս նաեւ Քրիստոսի քարոզութեամբ ան է նաեւ հիւանդութեանց պատճառը, ինչպէս կը կարդանք անդամալոյծի հրաշագործութեան պարագային, երբ Յիսուս ըսաւ անոր. «Քու մեղքերդ քաւուած են» (Մատթ. 9: 2), որ կը նշանակէ մարդ նախ պէտք է մաքրուի իր մեղքերէն, եւ ապա ֆիզիքապէս վերստանայ իր առողջութիւնը: Յիսուսի բովանդակ քարոզութեանց կորիզը այդ էր յիշուի, թէ մարդիկ իրենց առօրեայ մեղքերէն ազատուելու են կարենալ ապրելու համար աւելի արդար եւ ճշմարիտ կեանք մը, քան թէ կեղծիքով, սուտով եւ կեղեքումներով ուրիշին իրաւունքին տիրանալու:

«Աշխար» բառը «լաց եւ կոծ» կը նշանակէ, որմէ կը ծագի ապաշխարել բայը որ կը նշանակէ «զղջալ, ցաւիլ

եւ լալ»՝ յանցանքի մը հետեւանքով գործուած սխալի մը վրայ, որուն համար յանցաւորը կարիքը կը զգայ Աստուծոյ մօտենալու: Ապաշխարութեան պտուղը ներուամն է որ Յիսուսի խօսքերուն մէջ յաճախ երեւան եկած է, սկսելով Տէրունական Աղօթքէն՝ ուղղուած առ Հայրն մեր: Հոն ըսուած է թէ մարդ պէտք է ներող ըլլայ ուրիշին սխալին նկատմամբ, որպէսզի Աստուած ալ իր սխալին համար քաւութիւն պարգեւէ: Այլ տեղ մը Յիսուս յստակօրէն ըսած է. «Եթէ մէկու մը մեղքերը ներէ՞ք՝ ներուած պիտի ըլլայ անոնց. եթէ մէկու մը մեղքերը կապէ՞ք՝ կապուած պիտի ըլլայ» (Յովհ. 20-23): Հին կտակարանէն եւս արձագանգ կայ այս մասին, ուր Եսայի Մարգարէ կ'ըսէ. «Ես եմ, ես եմ, որ քու յանցանքներդ ինծի համար պիտի ջնջեմ եւ քու մեղքերդ ալ պիտի չյիշեմ» (43: 25):

Ապաշխարութեան պտուղը նաեւ արձակումն է, այլ խօսքով մեղքերէն «քակուիլ» եւ մաքրուիլ, որուն նշանն է անկեղծօրէն «ցաւիլ» կատարուած սխալներուն համար: Մակերեսային եւ ձեւական ապաշխարանքը ոչինչ կ'արժէ, կ'ըլլայ միայն ի ցոյց մարդկան: Ապաշխարութեան կեդրոնական եւ կամաւոր արարքը խոստովանանքն է, այսինքն մեղքերու իրենց անունով եւ տարողութեամբ արտաբերումը «առաջի Աստուծոյ եւ Սրբուհւոյ Աստուածածնին», գիտնալով որ եկեղեցին միակ ապաւէնն է ուր կարելի կ'ըլլայ հաւատքով եւ յոյսով սպասել քաւութեան եւ թողութեան, որ Տիրոջ մեզի սորվեցուցած բազում ուղիներով անպայման կը հասնի եւ հաւատացեալը աւելի երջանիկ կը դարձնէ, պայմանաւ որ գործուած սխալները, եթէ բոլորովին չկրկնուին, գոնէ խոստովանանքի յաճախակի ազդումով վերջ գտնեն մարդուս հոգեւոր եւ ընկերային կեանքի ընթացքին: Նկատի ունենալ միշտ որ Գերագոյն Ձոհ՝ Քրիստոս խաչ բարձրացաւ բառնալու համար մեր մեղքերը, չափանիշ մը որ կ'առաջնորդէ զմեզ դէպի բացարձակ լրջութիւն եւ պատասխանատուութիւն: Եղեկիէլ Մարգարէէն կուգայ հետեւեալ ազդարարութիւնը. «Եթէ ամբարիշտը իր գործած բոլոր մեղքերէն դառնայ, ու իմ բոլոր օրէնքներս պահէ, եւ իրաւունք եւ արդարութիւն ընէ, անիկա անշուշտ պիտի ապրի, պիտի չմեռնի. անոր ըրած բոլոր յանցանքները իրեն դէմ պիտի

չիշուին, հապա անիկա իր ըրած արդարութեամբը պիտի ապրի» (Եզեկ. 18: 21-22):

Ապաշխարութիւնը Ոորհուրդ մը ըլլալով եկեղեցւոյ կեանքին կենսական մասը կը կազմէ ու չի կրնար անկէ դուրս մատակարարուիլ, բացի ստիպողական պարագաներէ, երբ քահանան հիւանդանոցի եւ կամ տան մէջ կ'արձակէ հաւատացեալը իր մեղքերէն, ճիշդ այնպէս ինչպէս կանոնը կը պահանջէ: Ապաշխարութիւնը յաճախ խոստովանանք կ'որակուի, սակայն իրողութեան մէջ խոստովանանքը ձեւն ու միջոցն է ապաշխարութեամբ հասնելու բուն նպատակին մեղքերու արձակման: Հայ Եկեղեցւոյ կանոնական կերպն է յիշեցման կարգով բարձրաձայն կարդալ խոստովանահայր քահանային առջեւ այն մեղքերը որոնք հասարակաց են եւ հաւանական մեղքեր են, որոնք գրուած են ժամագիրքին մէջ, ուր կ'ըսուի թէ կան նաեւ «չխոստովանուած եւ մոռցուած» մեղքեր, զորս հարկ է մտաբերել եւ «ցաւելով խոստովանիլ», մասնաւորաբար այս վերջիններուն համար: Իր եզրափակիչ աղօթքով խոստովանահայրը կ'արձակէ իրենց մեղքերէն բոլորն ի մի, եւ կամ առանձինն եթէ մէկ հոգի է միայն խոստովանանք կարդացողը, «յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ», ու զանոնք կը վերահաստատէ եկեղեցւոյ սուրբ Որհուրդներուն:

Ինչ է Ապաշխարութեան Որհուրդին աստուածաբանական տեղիքը: Նախ հարկ է ճշդել որ մեղքերէ արձակումը ստիպմամբ չէ որ կը պարտադրուի հաւատացեալին վրայ, այլ ան բոլորովին անձնական կարիք մը ըլլալով անձնական որոշմամբ կրնայ իրագործուիլ: Երկրորդ, ապաշխարանքը «պատիժ»ի հետ երբեք կապուած չէ, այսինքն «փոխարէն պատիժի» կատարուելիք արարք մը չէ, ինչպէս միջին դարերուն Հռոմէական Եկեղեցին կը մեկնաբանէր, յիշեցնելով այն սպառնալիքը թէ «Աստուած գործուած մեղքերուն գինը կը պահանջէ», տալէ առաջ մեղքերու թողութիւնը: Արեւելեան եւ Հայաստանեայց Եկեղեցին մերժած են նման մօտեցում մը որ յստակօրէն Աւետարանական չէ, այլ ընդդէմ Աւետարանի ուսուցման:

Ճիշդ հոս կը կայանայ աստուածաբանական խորքը այս կարեւոր Որհուրդին թէ «Բանն մարմին եղեւ»

Քրիստոսի մարդեղութեամբ՝ իր աշխարհ գալով: Մարդեղութեան նպատակն էր «չկորսնցնել եւ ոչ մին Հայր Աստուծոյ ստեղծած արարածներէն», բայց միայն ապահովել անոնց վերադարձը առ Հայր՝ շնորհիւ Իր Միածին Որդւոյն եւ անոր մեզի թողած ամենասուրբ աւանդին՝ Սուրբ Եկեղեցւոյ:

Վերեւ յիշուած «պատիժ»ը Հին Կտակարանի արձագանգն էր որ Նոր Կտակարանով փոխարինուեցաւ ապաշխարութեամբ, սիրով, ներողամտութեամբ, դաստիարակութեամբ եւ դէպի հոգեւոր կեանք առաջնորդութեամբ: Որքան թելադրական է եւ ուսանելի այն բացառիկ առակը զոր կը ճանչնանք որպէս Անառակ Որդիին առակը: Կրտսեր որդին հեռացաւ իր հօր տունէն միայն ու միայն ցաւն ու կսկիծը, անօթութիւնն ու աղքատութիւնը դիմաւորելու համար՝ «անառակ կեանք մը ապրելով», մինչեւ այն ատեն երբ վերահասու եղաւ իր գործած կործանարար սխալներուն, ու որոշեց «վերադառնալ իր հօր տունը», ուր իր հարազատ եւ սիրող հայրը ուրախութեամբ ընդունեց իր «կորսուած եւ մեռած որդին», որ այժմ գտնուած էր: Այս հոյակապ առակին մէջ նշոյլն անգամ չկայ «պատիժ»ի եւ կամ «պայմաններու», այլ կայ միայն սէր եւ նոյնիսկ պատւաւոր ընդունելութիւն, որքան ատեն որ «վերադարձ»ը զղջմամբ եւ գիտակից որոշումով կատարուած ըլլայ:

Յովհաննէս Աւետարանիչ իր Ընդհանրական Առաջին Թուղթին մէջ այսպէս կ'եզրակացնէ. «Ապա եթէ լոյսի մէջ քալենք, ինչպէս անիկա լոյսի մէջ է, իրարու հետ հաղորդութիւն կ'ունենանք, եւ անոր Որդւոյն Յիսուսի Քրիստոսի արիւնը մեզ ամէն մեղքէ կը սրբէ» (1: 8): Արդարեւ, եթէ Յիսուսի Քրիստոսի արիւնը վերջնականօրէն կը սրբէ մեր մեղքերը եւ կը բժշկէ զանոնք, ապա ուրեմն որեւէ ուրիշ պայման եւ չափանիշ կը մնայ ապարդիւն:

ՍՈՒՐԲ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Հայ Եկեղեցւոյ մէջ Ս. Հաղորդութիւնը ամենէն կենդանարար Խորհուրդն է որ կը պատրաստուի հանդիսաւոր Ս. Պատարագի մատուցմամբ: Պատարագ բառը «գոհ» կը նշանակէ եւ ուղղակի կ'առնչուի Յիսուսի խաչին վրայ իր անձը զոհաբերելուն հետ: Սուրբ Պատարագը Յիսուսի առաքելութեան բարձրագոյն հանգրուանը կը հանդիսադրէ, ընդգրկելով իր կեանքի լրիւ ընթացքը Մարդեղութենէն մինչեւ Խաչելութիւն Յարութեան յաղթական աւետիսով: Իր խաչելութենէն անմիջապէս առաջ, Յիսուս տուած էր ազդանշանը Վերջին Ընթրիքին, երբ բաժնեց հացն ու գինին իր տասներկու աշակերտներուն, յայտնելով իր Մարմնոյն եւ Արեան գինը եղող մշտնջենական «Հաղորդութիւնը» իր աշակերտներուն հետ, տալով անոնց օրհնուած հացէն ու գինիի բաժակէն զանոնք խորհրդականօրէն վերածելով Խաչին վրայ զոհագործութեամբ բեկանուելիք իր մարմնոյն ու արեան:

Առաքեալներ իրենց առաջին ընթրիքը երբ կերան միասնաբար, «Վասն իմոյ յիշատակի» հրահանգը միշտ ի նկատի ունէին (Ղուկ. 22: 19), ինչպէս նաեւ կը մտաբերէին «Այս է արիւն իմ Նորոյ Ուխտի, որ բազմաց հեղանի» (Մարկ. 14: 24) սրտառուչ պատգամը: «Յիշատակի» այդ ընծայումը վերածուեցաւ Ս. Հաղորդութեան ճիշդ այնպէս ինչպէս Տէրը կատարած էր Վերջին Ընթրիքին՝ բաշխելով հացն ու գինին որպէս նշան իր մարմնոյն եւ արեան: Ս. Պատարագի ծիսական մատուցումը ուղղակիօրէն հիմնուեցաւ թէ՛ Վերջին Ընթրիքի «Առէք կերէք, եւ արեք ի սմանէ» տէրունական հրաւերին, եւ թէ՛ «Զայս արարէք առ իմոյ յիշատակի» ըղձանքին վրայ, որոնց փրկչարար ներգործութիւնը եւս Յիսուս բնորոշած էր սա խօսքերով. «Ով որ մարմինս ուտէ եւ արիւնս ըմպէ յաւիտենական կեանք պիտի ունենայ, եւ ես յարութիւն պիտի տամ անոր վերջին օրը, որովհետեւ մարմինս ճշմարիտ ուտելիք է եւ արիւնս՝ ճշմարիտ ըմպելիք» (Յովհ. 6: 54-55):

Այս հիմամբ եկեղեցին Սուրբ Հաղորդութեան Խորհուրդը հաստատեց Վերջին Ընթրիքէն դէպի Սաչ, եւ

Խաչէն դէպի Ս. Սեղան փոխադրելով Քրիստոսի զոհաբերութիւնը՝ Ս. Հաղորդութեամբ հասնելու փրկագործութեան: Ս. Պատարագը կեդրոնական եւ հասարակաց ծիսակատարութիւնն է բոլոր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն մէջ, որոնք կարելի փութով բանաձեւեցին եւ լաւագոյն բնագիրներով մեզի աւանդեցին անոր մատուցումը իր ամենէն էական գիծերուն մէջ: Հայ Եկեղեցւոյ Սուրբ Պատարագը եղաւ հնագոյններէն մին, հիմնուած եկեղեցւոյ Հայրերու խմբագրած լաւագոյն բնագիրներուն վրայ:

Ս. Հաղորդութիւնը Գողգոթայէն Սուրբ Խորան փոխադրեց Տիրոջ զոհաբերութիւնը, որովհետեւ որքան ատեն որ Ս. Պատարագ կը մատուցանենք, Քրիստոս իր խաչին վրայ կատարած զոհաբերութիւնն է որ որպէս «յիշատակ» կը կրկնէ, այս անգամ Գողգոթայէն հեռու համատարած, խորհրդական փոխակերպութեամբը հացին եւ գինիին, ըստ Յիսուսի խոստումին թէ անոնց հետ հաղորդուողը «իմ մարմինն է որ կը ճաշակէ եւ իմ արիւնն է որ կը մպէ, որուն ես յարութիւն պիտի տամ վերջին օրը»: Հոս կ'արձագանգէր նաեւ Յիսուսի այն միւս հաստատումը թէ «Ես եմ հացն կենաց», կեանքի հացը ես եմ որ երկինքէն եկայ, եւ ով որ ուտէ այդ հացէն՝ յաւիտեան պիտի ապրի: Ս. Պատարագը Հաղորդութիւնն իսկ է, թէ՛ միջոցն է եւ թէ՛ նպատակը, այն իմաստով որ առանց անոր փրկութիւն չկայ, որուն համար «Բանն Քրիստոս ինք մարմին եղեւ»:

Ս. Պատարագը իր աւանդական կառոյցին մէջ չորս մասերէ բաղկացած է ու անոր մատուցումը մինչեւ այսօր կը մնայ գրեթէ անխախտ իր այդ հարազատ բաժանումներով: Պատարագը միշտ հանդիսաւոր կը մատուցուի պատարագիչ քահանային կողմէ եւ անպայման հաւատացեալներու մասնակցութեամբ: Քահանան առանձինն պատարագ չի մատուցաներ, քանի որ այդ պարագային ան կը մնայ ձեւական եւ աննպատակ: Ս. Գիրքի ընթերցումներ, յատկապէս Աւետարանէն ու սաղմոսներէն, հոգեւոր երգեր, յատուկ աղօթքներ, ոմանք ձայնաւոր եւ ոմանք ծածուկ, կը կազմեն Ս. Պատարագի կանոնական կարգը, բոլորն ալ կեդրոնացած Սուրբ Ներդրութեան եւ Փրկագործութեան խորհուրդներուն

վրայ: Ս. Պատարագի ընթացքին Քրիստոսի երկրաւոր կեանքի հանգրուաններն են որ կը «բեմադրուին» սուրբ արարքներով, երկիրպագութեամբ, ծնրադրութեամբ, խաչակնքումով խունկով եւ ողջոյնի փոխանակութեամբ, եւ այս բոլորը ձեռնադրեալ եւ իրաւասու ծառայողներու մասնակցութեամբ:

Սուրբ Պատարագի չորս բաժիններու կեդրոնական մասն է անշուշտ Զոհագործութիւնը երբ հացն ու գինին Ս. Հոգիի իջմամբ կը փոխարկուին Քրիստոսի խորհրդական Մարմնոյն եւ Արեան: Կարեւոր է նշել որ սոյն «փոխարկումը» ինքնին չի կատարուիր, այլ միաբան մասնակցութեամբը ներկայ հաւատացեալներուն որոնք առանձինն եւ միասնաբար «Սուրբ Հոգիի տաճարներ» եղած են իրենց սուրբ աւագանէն մկրտութեամբը: Անոնք հաղորդ պէտք է ըլլան նոյն Ս. Հոգիին հետ ճիշդ այն պահուն երբ քահանան կը հայցէ փոխարկումի շնորհները որոնք կը ներգործեն ո՛չ միայն նիւթական հացին եւ գինիին մէջ, այլ մանաւանդ հաւատացեալներու գիտակից կեանքէն ներս: Այդ էր պատճառը որ Յիսուս Վերջին Ընթրիքին առանձինն չէ որ սրբագործեց սեղանի հացն ու գինին, այլ աշակերտներուն հետ միասին որոնք, նման հացին եւ գինիին, պիտի փոխակերպուէին Քրիստոսի հետ ճշմարիտ հաղորդութիւնը ճշմարիտ դարձնելու: Պարզ խօսքով, Ս. Պատարագի սոսկական եւ կանոնական մատուցումը որպէս արարք ինքնին «հաղորդութիւն» չէր կրնար ըլլալ, այլ միայն «հաղորդութիւն» կամ «հաղորդութեան» հոգիներ արժանաւոր կերպով կարելի կը դարձնէին Ս. Հաղորդութեան մատուցումն ու մատակարարութիւնը որպէս եկեղեցի՝ որ է Մարմինն Քրիստոսի:

«Փոխարկում»ը աստուածաբանական խորք ունի, ինչպէս վերջին պարբերութեամբ բացատրեցինք: Բառը հացին եւ գինիին փոխարկումն է որ կը բացատրէ թէ հացն ու գինին իրենց բնութեամբ, ֆիզիքական բաղադրութեամբ եւ արտաքին ձեւով կը մնան նոյնը, սակայն Ս. Հոգիի միջամտութեամբ եւ հաւատացեալներու «ի Քրիստոս» հաղորդութեամբ եւ միութեամբ խորհրդաւոր կերպով Քրիստոսի մամինին եւ արեան կը «վերածուին»

Վերջին Ընթրիքին Յիսուսի հաստատ եւ աներկմիտ խօսքերով: Այս առնչութեամբ Ս. Գրիգոր Տաթեւացի աստուածաբան վարդապետը հետեւեալը կ'ըսէ.

Հացը նոյն ինքն է ինչպէս կը տեսնենք, բայց այժմ զգեցած է նոր բնութիւն մը՝ այսինքն Քրիստոսի Մարմինը: Արտաքնապէս ինչ որ կը տեսնենք նոյնն է, բայց արդէն իր բնութիւնը միացած է Բանն Աստուծոյ հետ:

Այս բացատրութեամբ կը հասկնանք որ հացն ու գինին թէեւ արտաքնապէս իրենց բնութիւնը կը պահեն, սակայն երկուքն ալ նոր զօրութիւն կը զգենուն, որուն հետեւանքով Քրիստոսի Մարմնոյն եւ Արեան իսկութիւնը կը բնակի իրենց, (հացին եւ գինին) մէջ, միջնորդութեամբը Ս. Հոգիին, ճիշդ այնպէս ինչպէս Յիսուսի մարդեղութեան նպատակով նոյն Ս. Հոգին իջաւ եւ Մարիամ յղացաւ անկէ ու ծնաւ իր անդրանիկ որդին Յիսուս: Այս բացատրութիւնն է որ կուտայ մեզի Խոսքով Անձեւացին իր Մեկնութեան մէջ:

Ս. Ներսէս Լամբրոնացի եւս կը գրէ այդ մասին, ըսելով.

Պատարագի ընթացքին մինչեւ Ս. Հոգիի ոգեկոչումը, երկուքն ալ, հացն ու գինին, Սուրբ Սեղանին վրայ ընծայուած կը մնան որպէս երկրային մարմինը եւ արիւնը Քրիստոսի: Սակայն երբ Ս. Հոգին կ'ոգեկոչուի, հաւատացեալներու անտեսանելի եւ հոգեւոր ընծայումը կը միանայ անոնց՝ Հայր Աստուծոյ կողմէ:

Այս է կարեւոր կէտը: Փոխարկումը թէեւ աչքով տեսանելի եւ գիտելի չէ, սակայն հոգիով զգալի է ի Քրիստոս մեր ունեցած թէ՛ հաւատքին եւ թէ՛ Քրիստոսի նպատակը եղող իր զոհաբերութեամբ մեր երկրաւոր կեանքին բաժնեկից ըլլալու իրողութեամբ:

Յովհաննէս Մանդակունի Հայրապետ եւս կը բացատրէ, ըսելով թէ՝

Պարզօրէն որպէս հաց չէ որ պիտի դիտէք անոր, որովհետեւ Սորանին վրայ մատուցուած Սորհուրդին մեծութիւնը չէք կրնար տեսնել, բացի եթէ Սորհուրդին զօրութիւնը զգաք: Ըշմարիտ հաւատքով միայն պիտի տեսնէք զՔրիստոս Սորանին վրայ եւ մօտենաք անոր, տեսնէք զինք, շօշափէք եւ համբուրէք զինք, եւ ապա ստանաք զինք ձեր ներսիդին, այսպէս դառնալով մարմին, անդամներ եւ որդիք Աստուծոյ:

Հայ Եկեղեցին նշխարը կը պատրաստէ անխմոր չաղախէ որ կը սրբագործուի Սուրբ Սեղանին վրայ: Արեւելեան եկեղեցիներուն մէջ անխմոր հացը հայոց յատուկ է, քանի որ Յոյն Ուղղափառ եկեղեցիներ թթիւմորով կը պատրաստեն «առաջաւորաց հացը», ինչպէս նաեւ ջրախառն գինին կը լեցնեն բաժակին մէջ: Հայոց պարագային թէ՛ նշխարը անխմոր է եւ թէ՛ գինին անապակ առանց ջուրի: Հռոմէական կաթոլիկ եւ Յոյն ուղղափառ եկեղեցիները Յիսուսի Սաչելութեան ատեն գեղարդով խոցուած իր կողէն միանգամայն հոսած արիւնը եւ ջուրը նկատի ունենալով զանոնք որպէս իր մարմնէն բխած երկուքին խառնուրդը կը դաւանին, եւ Ս. Պատարագի բաժակին մէջ երկուքը միասին կը լեցնեն: Սակայն Հայ Եկեղեցին հետեւած է Վերջին Ընթրիքին Յիսուսի ձեռքով բաշխուած անխմոր հացին եւ անապակ գինիի իրողութեան: Սա անշուշտ ինքնին կենսական աստուածաբանական հարց մը չի յարուցաներ: Սուրբ Հաղորդութիւնը կը մատակարարուի նշխարը լրիւ թաթխելով գինիին մէջ ի նշան Մարմնոյ եւ Արեան միացման Քրիստոսի Անձին մէջ, որոնցմով հաւատացեալներ, յետ խոստովանանքի, կը հաղորդուին:

Ս. Պատարագի կեդրոնական մասը Զոհագործութիւնը ըլլալով հարկ է այժմ քննարկել Պատրաստութեան առաջին բաժինը որ կենսական է ինքնին: Պատրաստութեան բաժինն մէջ երկու յաջորդական արարքներ կան, մին քահանային պատրաստութիւնն է, եւ միւսը՝ սպասներու պատրաստութիւնը: Քահանան օրուան պատարագիչը ըլլալով ներքնապէս եւ արտաքինապէս կը պատրաստուի Ս. Պատարագը արժանաւորապէս կարենալ կատարելու համար: Ան նախ առանձին

սարկալազի մը օգնութեամբ յատուկ աղօթքներով կը զգեստաւորուի, զգեստի իւրաքանչիւր մաս իր յատուկ աղօթքով չապիկ, փորուրար, բազպան, գօտի, վակաս, շուրջառ եւ սաղաւարտ, որոնք հոգեւոր իմաստով կը զօրացնեն զինք «չնորհքովն ու մարդասիրութեամբ մեր Տիրոջ Յիսուսի Քրիստոսի» զոր քահանան կը կրկնէ զգեստի իւրաքանչիւր բաժնին համար: Զգեստաւորեալ պատարագիչը հանդիսաւորապէս մուտք կը գործէ եկեղեցի եւ իսկոյն ինքզինք հոգեւորապէս կը պատրաստէ այս անգամ ի ներկայութեան հաւատացեալներուն, ձեռքերու լուացմամբ, մեղքերու խոստովանութեամբ եւ արձակմամբ, որմէ ետք կը բարձրանայ Որան պատրաստելու համար ընծաները՝ հացն ու գինին, երբ վարագոյրը քաշուած կ'ըլլայ ի նշան Յիսուսի Մարդեղութեան:

Պատրաստութեան կը յաջորդէ ճաշու ժամը որ խնկարկութեամբ կը սկսի եւ Ս. Գիրքի ընթերցումով ու Դաւանանքի յայտարարութեամբ կաւարտի: Խնկարկութիւնը կը կատարուի բեմէն վար հաւատացեալներուն մէջ իջնելով եւ իւրաքանչիւրին խնկարկելով զանոնք անձամբ եւ առանձինն «Աստուծոյ անմահ Գառնուկին» առջեւ յիշուելու արժանացնելով: Այս կ'ոգեկոչէ Յիսուսի չրջագայութիւնն ու քարոզութիւնը իր ժողովուրդին մէջ: Բեմ բարձրանալով քահանան Աստուծոյ Թագաւորութիւնը կը հռչակէ որմէ ետք կը կատարուին Հին եւ Նոր Կտակարաններէն որոշ բաժիններու ընթերցումներ որպէս ուսուցում, որմէ ետք Նիկիական Հաւատոյ Հանգանակն է որ կ'արտասանուի միասնաբար բոլոր հաւատացեալ ներկաներու կողմէ՝ առաջնորդութեամբ սարկալազաց զասին: Աւանդական եղած է այդ պահուն տալ նաեւ քարոզը՝ հիմնուած կարդացուած հատուածներուն վրայ, թէեւ սովորութիւն եղած է այժմ զայն յետաձգել մինչեւ աւելի ուշ երբ հաւատացեալներ աւելի թիւով հասած կ'ըլլան եկեղեցի: Ծաշու ժամուն կը յաջորդէ Սուրբ Պատարագը կամ Զոհաբերումը՝ ինչպէս բացատրեցինք:

Վերջին բաժինն է Օրհնութեան եւ Արձակման բաժինը, երբ պատարագիչը դաս իջնելով կը կարդայ «Որ օրհնես զայնոսիկ» գոհաբանական յատուկ աղօթքը,

եւ ապա կը կարդայ Յովհաննու Աւետարանի Ա. գլուխէն Քրիստոսի Մարդեղութեան բաժինը՝ «Եւ Բանն Մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ» յայտարարելով: Այս կերպով Ս. Պատարագի հոյակապ կառոյցը կը սկսի Մարդեղութեամբ ու կաւարտի Մարդեղութեամբ, բոլոր մանրամասն բաժինները յարակցաբար զիրար լրացնելով որպէս կատարեալ ամբողջութիւն մը, կեդրոնական եւ նպատակասլաց կիզակէտը եղող Խորհուրդին՝ որ է Ս. Հաղորդութեան բաշխումը:

ՊՍԱԿ - ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Հայ Եկեղեցին ամուսնութեան **Խորհուրդը** Պսակադրութիւն կը կոչէ հարսին ու փեսային միութիւնը հիմնելով նորակազմ փոքրիկ թագաւորութեան վրայ, որուն թագաւորն է ամուսինը եւ հարսն ալ թագուհին: Այդ փոքրիկ թագաւորութիւնը եկեղեցւոյ շնորհին ենթակայ մնալով կը դառնայ իսկական բաժինը Մեծ Թագաւորութեան՝ Բրիստոսի Սուրբ Եկեղեցիին: Պսակադրութիւնը տառացիօրէն կը կատարուի երբ կ'երգուի Հայոց Տրդատ թագաւորի եւ Աշխէն թագուհիի ընծայուած չարականը՝ «Ով երանելիդ ամենեցուն», որոնք Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի քարոզութեամբ քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակեցին Հայաստանի մէջ: Պսակ - ամուսնութիւնը սրբազան Խորհուրդ մըն է եւ հիմնուած է Ս. Գիրքի հետեւեալ աստուածաբանական տուեալներուն վրայ:

1. Աստուծոյ արարչագործութեամբ Ադամ եւ Եւա ստեղծուեցան որպէս պսակը այդ արարչագործութեան:
2. Պսակադրութեան սրբագործումը, որ միացումն է այր եւ կնոջ, կատարուեցաւ Բրիստոսի կողմէ որպէս անքակտելի եւ առաքինի միութիւն իր աստուածադիր նպատակով՝ որ է որդեծնութիւնը:
3. Բրիստոսի եւ Եկեղեցիին միութիւնը հիմկալմեց այր եւ կնոջ սուրբ միութեան, ինչպէս Բրիստոս փեսան եղաւ իր հարսին՝ Եկեղեցւոյ:
4. Ամուսնութեան Օրհնութիւնը Յիսուսի, իր Տիրամօր Մարիամի եւ աշակերտներու «ներկայութեամբ» կը տրուի, երբ ամուս-

նացեալ Վոյգիւն կը մատուցուի բաժակ մը գինի, յատուկ աղօթքով վերակոչելով Յիսուսի մասնակցութիւնը Կանաքաղաքի հարսանիքին:

Քննարկենք իւրաքանչիւր տուեալ առանձինն:

Ա. Արարչագործութեամբ Ադամ եւ Եւա եղան Պսակը Արարչագործութեան:

Այս բոլորէն կրնանք հաստատել որ միայն Քրիստոսի Եկեղեցին է որ կը միացնէ այրը կնոջ՝ քահանային ձեռամբ որ կը ներկայացնէ Քրիստոս: Խորհուրդը կատարողը Քրիստոս ինքն է՝ քահանային միջոցաւ եւ Ս. Հոգիի ներգործութեամբ ինչպէս միւս Խորհուրդներու պարագային, այնպէս որ Եկեղեցիէն դուրս որեւէ հաստատութիւն կամ հեղինակութիւն իրաւասու չէ կատարել զայն յանուն քրիստոնէութեան, այլապէս ան Խորհուրդը ըլլալէ կը դադրի եւ Եկեղեցիին համար կը մնայ անվաւեր եւ խախտելի միութիւն մը: Խորհուրդին աստուածաբանական խորքը բարոյական է եւ հիմնուած փոխադարձ սիրոյ, վստահութեան եւ անվերապահ աջակցութեան վրայ ընդմէջ այր եւ կնոջ, նպատակ ունենալով Քրիստոսի Թագաւորութիւնը կենդանի եւ գործօն պահել երկրի վրայ բազմանդամ ընտանիքներու կառոյցով, ինչպէս կը յատկանշուի ամուսնութեան կեդրոնական աղօթքին մէջ, թէ անոնք «տեսնեն իրենց թոռները եւ Աստուծոյ ժողովուրդը ըլլալով ըլլան նաեւ Անոր ամենասուրբ անուան փառաբանիչները»:

Ս. Գիրքի առաջին տուեալներով Ծննդոց Գիրքին մէջ կը կարդանք Ադամ - Եւային տրուած աստուածային հրահանգը, «Բազմացէ՛ք եւ լցէ՛ք գեկիր եւ տիրեցէ՛ք դմա» (Ծննդ. 1: 28), զոր Յիսուս իր ժամանակին ուղղակիօրէն հաստատեց եւ սրբագործեց իր նպատակին ուղղելով այր եւ կնոջ զուգաւորումը, նոյնիսկ պայմանաւորեալ չեչտով մը, թէ «այսուհետեւ ինչ որ Աստուած իրարու միացուց, ո՛չ ոք կարենայ բաժնել» (Մարկ. 10: 6): Պսակի Խորհուրդին նպատակը «պտղաբեր դառնալն» է, որուն

համար Հայ Եկեղեցւոյ ծէսը զուսպ եւ բաւարար աղօթքներով պաշտպան կը կանգնի այդ միութեան որ դառնայ ցկեանս՝ զաւակներու ծնունդով, որոնցմով պիտի հարստանայ եւ բարգաւաճի Եկեղեցին եւ ապահովէ իր գոյատեւումը: Այս բոլորը կ'իրագործուին եթէ ամուսնացեալ զոյգը հաշուի առնէ Աստուծոյ ստեղծագործութիւնը եւ համապատասխանաբար յանձնառու ըլլայ ապաւինիլ Եկեղեցւոյ, ենթարկուիլ անոր Խորհուրդներուն, որուն հովանիին ներքեւ եւ Ս. Հոգիի առաջնորդութեամբ անոնք կարենան աստուածադիր նպատակները ցկեանս կեանքի կոչել:

Պօղոս Առաքեալ լրջօրէն շարունակած է ինչ որ Յիսուս հաստատած է, ցոյց տալով Քրիստոսի եւ Եկեղեցւոյ միութիւնը որպէս բարձրագոյն բաղդատութիւն այր եւ կնոջ միութեան հետ, երբ կ'ըսէ. «Այրը գլուխն է կնոջ, ինչպէս որ Քրիստոս գլուխն է Եկեղեցւոյ» (Եփես. 5: 23): Այս հոյակապ յարաբերութիւնը նորապսակ զոյգին կազմած ընտանիքը կը բարձրացնէ եկեղեցւոյ մակարդակին, երբ արդէն Առաքեալի քարոզութեանց մէջ եկեղեցին քրիստոնէութեան ամենէն կարեւոր աւանդն է եղած: Այս բացառիկ դասաւորումով ընտանիքին այրը որպէս ամուսին եւ գլուխ պիտի կատարէ ա՛յն ինչ որ Քրիստոս ըրաւ իր Եկեղեցիին համար:

Հետեւաբար, քրիստոնեայ ընտանիքի մը ծնողները իրենց ամուսնութեամբ բաժին կ'առնեն եկեղեցւոյ նուիրական գործին մէջ իրենց «փոքրիկ» թագաւորութեամբ, ուր ընտանիքի գլուխը եղող ամուսին այրը կը կրէ նոյն այն պարտականութիւնը ինչ որ Քրիստոս կրեց իր եկեղեցիին նկատմամբ: Պօղոս Առաքեալի մտքին մէջ այդ երկու յանձնառութիւնները, մին բարձրագոյն եւ աստուածային, եւ միւսը խոնարհագոյն եւ մարդկային, պէտք է համաքայլ ընթանան կեանքի ընթացքին, ըստ Առաքեալի այն բացատրութեան, թէ «Ինչպէս եկեղեցին հնազանդ է Քրիստոսի, այնպէս ալ կանայք հնազանդ ըլլան իրենց այրերուն» (Եփես. 5: 24):

Հնազանդութիւն կամ ենթակայութիւն այս պարագային զուտ բարոյական են եւ զգացական, հոգեւոր եւ կրօնական, քանի որ ընդգծուած բաղդատութիւնը գերակշիռ կերպով յայտնի կը դառնայ եկեղեցւոյ պարա-

գային որ հնապանդ եւ ենթակայ պէտք է ըլլայ Քրիստոսի: Քրիստոս բարձրագոյն օրինակն ու բացարձակ տիպարն է եւ իր Եկեղեցին՝ ամենասուրբ հաստատութիւնը: Եկեղեցւոյ եւ ընտանիքի այս յարաբերութիւնը կատարելութեան եւ անկատարելութեան չափանիշերով առնուած է Առաքեալին կողմէ՝ ա՛յն ձեւով որ ընտանիքը աճի այր եւ կնոջ խնամքին ներքեւ ու անոնց հովանի ըլլայ Քրիստոսի Եկեղեցին, որուն առաքելութեան մէջ կարեւոր բաժին ունի քրիստոնեայ ընտանիքը:

Բ. Այր եւ Կնոջ Պսակադրութեան Սրբագործումը Յիսուսի կողմէ որպէս Անքակտելի Միութիւն

Մովսէս Մարգարէ իր օրով ամուսնալուծման խնդիրով զբաղած էր երբ իրեն դիմեց իր ժողովուրդը: Հարկադիր պարագաներուն միայն Մովսէս արտօնած էր ամուսնոյն իր կինը արձակել: Յիսուս ակնարկած է այդ մասին ըսելով որ թէեւ Մովսէս այդ բացառութիւնը արտօնած էր, սակայն «սկիզբէն այդպէս չէր»: Հետեւաբար կ'ըսէր թէ «Ով որ բացի պոռնկութենէն որեւէ ուրիշ պատճառի համար իր կինը կ'արձակէ, ա՛ն է որ շուտիւն ընել կուտայ անոր. իսկ ով որ արձակուած կինը կ'առնէ ինք եւս շուտիւն ըրած կ'ըլլայ» (Մատթ. 5: 32, Ղուկ. 16: 18): Յիսուսի այդ հրահանգով եկեղեցին բացարձակապէս կ'արգիլէր որեւէ տեսակի ամուսնալուծում որեւէ պատճառով, նկատի ունենալով որ ամուսնացեալ այրն ու կինը այլեւս «մէկ մարմին» եղած կ'ըլլան, խորհրդանշաբար նման Քրիստոսի եւ Եկեղեցիին որոնք մէկ Մարմին են: Հայ Եկեղեցին թէեւ որոշապէս կը հակառակի ամուսնալուծման, սակայն անբարոյութեան եւ պոռնկութեան կամ ամուսնական պատճառներով միայն, ինչպէս բացառած է Յիսուս վերելի աւետարանական հատուածին մէջ, կուտայ ամուսնալուծման գիրը:

Անշուշտ նոր ժամանակներուս գլխիվայր շրջուած է Տէրունական այս պատգամը, եւ քաղաքային իշխանութիւններ ոտնակոխ ընելով եկեղեցւոյ նուիրական կարգը, ապահարզան կուտան շատ հեշտ կերպով, մարդուն ազատութիւնն ու սանձարձակութիւնը նախադա-

սելով սրբութեան եւ բարոյական հասկացողութեան: Մինչեւ Համաշխարհային Բ Պատերազմը Հայ Եկեղեցին տակաւին իր իրաւասութեամբ միայն ամուսնացեալ ամուսնոյն կամ կնոջ ամուսնալուծման արտօնութիւն կուտար՝ միայն «ծայրագոյն պարագաներուն», երբ Փիզիքական ամլութիւնը, մտային խանգարումը եւ կամ Յիսուսի ակնարկած «բացառութիւնը» իսկական պատճառները կը ցուցուէին եւ կ'ապացուցուէին: Հայ Եկեղեցին իր թեմերու դատաստանական խորհուրդներու քննութեամբ տեղեկագիրը Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կը հասցնէր ուրկէ կը տրուէր «արձակման գիրը»:

Գ. Բրիստոսի եւ Եկեղեցւոյ Միութիւնը՝ Հիմ Այր եւ Կնոջ Միութեան

Շատ յատկանշական է Քրիստոսի որպէս Փեսա եւ Եկեղեցին որպէս իր Հարսը տրուած աւետարանական բացատրութիւնը որ այնքան շեշտակի է եւ նպատակադրեալ: Յիսուս իր պատմած Տասը Կոյսերու առակով յայտնեց իր փեսայութիւնը եւ ինքզինք միացուց եկեղեցիին հետ ա'յն աստիճան որ առանց իրեն եկեղեցին չէր կրնար գոյանալ: Նոյն բաղդատութեամբ, անշուշտ շատ աւելի նուազ եւ «անբաղդատելի» մակարդակի վրայ, այր եւ կնոջ Ս. Եկեղեցւոյ մէջ ստացած Պսակի Խորհուրդը կը ցոյցնէ Քրիստոսի եւ իր Եկեղեցւոյն անբաժան եւ արդիւնաւէտ գոյակցութիւնը: Խորհուրդը ստացող զոյգերուն կազմած ընտանիքները եկեղեցւոյ հաստատութեան նման «հաստատութիւններ» են, առաջինը ամենասուրբ եւ կատարեալ, եւ երկրորդը մարդկային եւ անկատար, սակայն երկուքն ալ իրենց «գլուխ»ներով միշտ պատասխանատու իրենց անխախտ եւ հաւատարիմ միութեան եւ գոյատեւման համար:

Այս կը հաստատէ նաեւ այն իրողութիւնը թէ որքան ատեն որ եկեղեցին կը գոյատեւէ Քրիստոսով, նոյնպէս քրիստոնեայ ընտանիքներ կը գոյատեւեն այր եւ կնոջ հաւատարիմ, բարոյական եւ հոգեւոր արժանիքներով, կարենալ մասն եւ բաժինը ըլլալու Աստուծոյ Թագաւորութեան որուն իրողութիւնը նոյն ինքն Եկեղեցին է երկրի վրայ: Պօղոս Առաքեալ ա'յս է որ կը շեշտէ

երբ կ'ըսէ. «Այս խորհուրդը (ամուսնութիւնը) մեծ է, բայց ես կը խօսիմ Քրիստոսի եւ Եկեղեցիին վերաբերեալ» (Եփես. 5: 32):

Դ. Ամուսնութեան Օրհնութիւնը Յիսուսի, Տիրամօր եւ Աշակերտներու Մասնակցութեամբ՝ Կանայի Հարսանիքին

Տէրն մեր Յիսուս ամուսնութիւնը «քահանայապետաբար օրհնեց», ինչպէս կը կարդանք խորհրդակատարութեան ընթացքին. զայն օրհնեց իր անձամբ ներկայութեամբն ու հրաշագործութեամբը երբ իր Մօր եւ աշակերտներուն հետ Գալիլիոյ Կանա քաղաք մեկնած էր հարսանեկան խնջոյքի մը ներկայ ըլլալու (Յովհ. 2: 1-11): Հոն էր որ Յիսուս վեց տակառ լեցուն ջուրը գինիի վերածեց կատարելով իր առաջին հրաշքը ի նշան ուրախութեան եւ մանաւանդ օրհնելով օրուան փեսան եւ հարսը եւ միւս բոլոր հարսնետորները:

Այս գողտրիկ եւ բացառիկ պարագան մի քանի անգամ կը յիշատակուի Հայ Եկեղեցւոյ Պսակադրութեան ընթացքին, յատկապէս վերջաւորութեան, երբ բաժակ մը գինին կ'օրհնուի իր յատուկ աղօթքով ուր Կանայի հարսանիքին կատարուած հրաշքը կը մէջբերուի: Պարզ է որ այդ բաժակի օրհնութեամբ աղօթք եւ խնդրանք կ'ըլլայ որ մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս, Ս. Աստուածածին Մարիամ եւ Առաքեալները «մասնակից» դառնան նաեւ ներկայիս կատարուած Պսակի խորհուրդին: Խորհրդանշական եւ զգացական այս կապը կ'եզրափակէ Պսակի խորհուրդը արտայայտելով Քրիստոսի ներկայութեամբ աստուածաբանական խորք մը, որուն շնորհքով նորապսակները դուրս կ'ըլլեն եկեղեցիէն Տիրոջ բացառիկ օրհնութիւնը ստանալէ ետք:

ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Առաքելներու Նախաձեռնութիւնը

Ձեռնադրութեան խորհուրդը առաքելական ծագում ունի եւ Քրիստոսի առաքելութիւնը Առաքելներու ձեռքով հաստատելու եւ շարունակելու հիմնական նպատակը ունի: Ան սկիզբ առաւ Համբարձման օրը երբ Յարուցեալ Քրիստոս վերջին անգամ Գալիլիոյ լերան վրայ, «ուր ժամադրուած էր իր տասնեւմէկ աշակերտներուն հետ», փոխանցեց անոնց իր աշխատութիւնը գործ ստացած էր Հայր Աստուծմէ: Ան իր այդ իշխանութեամբ ղրկեց զանոնք «աշակերտելու բոլոր ազգերը» (Մատթ. 28: 16-20): Եկեղեցին ժառանգելով նոյն այդ իշխանութիւնը Առաքելներու առաջին հետեւորդներու ձեռնադրութեամբ, անընդմէջ յաջորդականութեամբ «հոգեւոր սպասաւորներ» կանչեց ու անոնց վստահեցաւ Քրիստոսի Աւետարանին քարոզութիւնը եւ Քրիստոսով հաստատուած եկեղեցւոյ մատակարարումը:

Սկիզբէն եկեղեցին ընտրեց Ս. Գրքին ընծայած անձերն ու անոնց տրուած յատուկ պաշտօններու անունները որոնք երեք հատ էին, «Եպիսկոպոս-վերատեսուչ», «Երէց-քահանայ» եւ «սարկաւագ-սպասարկու»: Նախնագոյն ձեռնադրութիւններու մասին Գործք Առաքելոց գիրքէն կը կարդանք որ «եթ բարի համբաւ» ունեցող մարդիկ կոչուեցան սպասարկելու նորակազմ եկեղեցիին. «Եղբայրներ, ձեր մէջէն ընտրեցէք բարի համբաւ ունեցող եթը մարդիկ, որպէսզի զանոնք նշանակենք այդ ծառայութիւններուն համար» (Գործք. 6: 3): Անոնք Ս. Հոգիով լեցուած պիտի ըլլային, զորս «կեցուցին առաքելներուն առջեւ, եւ աղօթք ընելով ձեռք դրին անոնց վրայ» (6: 6): Ստեփանոս նախասարկաւագ առաջինն էր անոնց մէջ որ «չնորհներով եւ զօրութեամբ լեցուած մարդ մըն էր եւ ժողովուրդին մէջ զարմանալի գործեր եւ մեծամեծ նշաններ կ'ընէր» (6: 8): Իր յետնորդներէն էր նաեւ Պօղոս Առաքելայի աշակերտը՝ Տիմոթէոս, որ «մարգարէութեամբ եւ երէցներու ձեռնա-

դրութեամբ ստացած էր այն շնորհը որ իրեն տրուած էր» (Ա. ՏԻՄ. 4: 14):

Ժողովական Կանոններ

Պաշտօնականացներու համար կոչուած սպասաւորները, Եկեղեցին 325 թուի Նիկիոյ Առաջին Տիեզերական Ժողովին հաստատեց եւ կանոնականացուց վերոյիշեալ երեք աստիճանները որպէս հիմնական նուիրապետական կարգեր՝ Եպիսկոպոսութիւն, Քահանայութիւն, Սարկաւագութիւն, եւ իսկոյն հաստատուեցաւ Ձեռնադրութեան Խորհուրդը՝ շարունակական եւ վաւերական պահելու համար առաքելական յաջորդականութիւնը: Եկեղեցին իր ծոցէն թեկնածուներ ընտրեց որոնք «Սուրբ Հոգիով լեցուած էին եւ բարի համբաւ» կը վայելէին ժողովուրդին կողմէ:

Նուիրապետական այդ երեք դասակարգութեանց գլուխն էր Եպիսկոպոսը որ թեմի մը առաջնորդը պիտի ծանչցուէր, որուն ենթակայ պիտի ըլլային իր ձեռքով ձեռնադրուած երէցներն ու սարկաւագները: Նիկիոյ նոյն Ժողովին կանոնի անցած էր նաեւ ձեռնադրութեան կերպն ու պայմանները: Նուագագոյնը երեք եպիսկոպոսներ անհրաժեշտ էին եպիսկոպոս մը ձեռնադրելու համար, կանոն մը որ ցարդ ի զօրու կը մնայ հին եկեղեցիներու ձեռնադրութեանց կարգաւորումին մէջ: Հռոմի, Յոյն Ուղղափառ եւ Հայ եկեղեցիներ սկիզբէն հետեւեցան Նիկիական կանոնին ու անխախտ պահեցին եպիսկոպոսական ձեռնադրութեան առաքելական իշխանութիւնը:

Ձեռնադրութեան Ծէսը

Հայ Եկեղեցւոյ մէջ Ձեռնադրութեան Խորհուրդը հանդիսաւոր կերպով կը կատարուի որուն կեդրոնական արարքն է եպիսկոպոսին ձեռքերու խաչաձեւ դրուիլը ընծայացուին գլխուն վրայ իր իւրայատուկ բանաձեւուած աղօթքով, որ ինքնին կը կազմէ աստուածաբանական խորքը այս սրբազան Խորհուրդին: Նուիրապետական երեք կարգերուն համար Հայ Եկեղեցին օծ-

ման կարգը հաստատած է՝ յետ ձեռնադրութեան, որով կաթողիկոսը, եպիսկոպոսը եւ քահանան օծում կը ստանան ի նշան Ս. Հոգիի շնորհաց իջման հոգեւոր սպասաւորներուն վրայ: Զեռնադրութեամբ համապատասխան ծիսական զգեստներ կը տրուին ընծայեալին ի նշան իր իշխանութեան եւ կանոնական խորհրդակատարութեան: Նոյն ձեւով նորապսակ եպիսկոպոսն ալ յատուկ զգեստներ կը երլու իրաւունքը կը ստանայ ձեռնադրիչ կաթողիկոսէն:

Օծման պահուն քահանային ճակատն ու երկու ձեռքերը կ'օծուին, իսկ եպիսկոպոսին՝ ճակատն ու աջ ձեռքի փթամատը որուն միջոցաւ ան կ'օծէ քահանաներ, նորակառոյց եկեղեցիներ եւ եկեղեցւոյ սրբապատկերներ: Քահանայի օծումէն անմիջապէս ետք ձեռնադրիչ եպիսկոպոսը սկիհն ու սրբազործուած ընծաները կը յանձնէ անոր, տալով Ս. Պատարագ մատուցանելու իշխանութիւնը: Կենարար Մարմնովն ու Արեամբ նախ ինք կը հաղորդուի եւ ապա կը հաղորդէ հաւատացեալները: Ս. Պատարագի մատուցումը քահանային գերագոյն առանձնաշնորհն է որ առաջնորդ պիտի ըլլայ իր աւօրեայ կեանքին: Ս. Պատարագ մատուցանելով ան նախ իր մեղքերէն կը սրբուի, իր հոգեւոր կեանքը կը կենսաւորէ, իր ընտանիքը եկեղեցւոյ հովանիին ներքեւ որպէս օրինակ կը դաստիարակէ, կը դառնայ տիպար հայր, հոգեւոր հայր, խոստովանահայր եւ հոգեւոր հովիւ իրեն յանձնուած հօտին:

Պատրաստութիւն եւ Պայմաններ

Պօղոս Առաքեալ առաջինը եղաւ որ յստակ տարբերութիւնը ընդգծեց եկեղեցւոյ սպասաւորին եւ աշխարհականին միջեւ. «Քանի որ ընտրեալը ան չէ՝ որ ինքզինք կը ներկայացնէ, այլ ան զոր Տէրը կը ներկայացնէ» (Բ Կորնթ. 10: 18): Այս կը հաստատէ թէ թեկնածուին առաքիւնութիւններն են էականը որոնք կը բնորոշեն իր հոգեկան, մտային եւ զգացական մարզերու մէջ իր պատրաստութիւնը որ ծանօթ է եկեղեցական գիտութեան մէջ որպէս «Կոչում» ունեցող անձեր: Կոչում ունեցողը լրջօրէն Աստուծոյ եւ եկեղեցիին ծառայելու յանձնառու կ'ըլլայ իր վարքով ու բարքով եւ իր լրիւ

նուիրումով, միշտ ցոլացնելով Ս. Հոգիի շնորհները իր առօրեայ կեանքի ընթացքին:

Թեկնածուին մտադրութիւնն ու համոզումը, իր կանոնական եւ ուսումնական պատրաստութենէն ետք, պէտք է անկեղծօրէն յայտնուի եպիսկոպոսին որ իր կարգին կը հաստատէ յետ քննութեան թէ թեկնածուն իրապէս հարկ եղած կանոնական ուսումը ստացած է եւ գիտակ է իր գալիք պարտականութեանց լրջութեան եւ ծանրութեան, ինչպէս Մաղաքիա Մարգարէ ըսած է Հին Ուխտի քահանաներուն համար, թէ «չրթունք քահանային զգուշացին գիտութեան», այսինքն, քահանան գիտութեամբ պէտք է միայն խօսի եւ գործէ (Մաղ. 2: 7):

Ձեռնադրութեան Կանոնին մէջ կարեւորութեամբ շեշտուած է այս պարագան, երբ Կոչման Կարգի ընթացքին ձեռնադրիչ եպիսկոպոսը հարց ու փորձ կ'ընէ հրապարակաւ, ի ներկայութեան հաւատացեալներուն, եթէ քահանայացուն ունի հարկ եղած ուսումն ու կրթութիւնը եւ թէ իր վարքով արժանի է քահանայական բարձր կոչումին: Ի պատասխան իր շարք մը հարցումներուն՝ հաւատացեալներ միաբերան «արժանի է» կը պատասխանեն:

Ձեռնադրեալը հարկ է որ ընդունի եւ հետեւի եկեղեցւոյ ուղղափառ դաւանութեան եւ առ այդ եպիսկոպոսին առջեւ ծնրադիր կը կարգայ Ս. Գրիգոր Տաթեւացիի Հաւատոյ Հանգանակը, կը նզովէ առաջին հերետիկոսները՝ Արիոս, Նեստոր, Մակեդոն, եւ կ'ուխտէ աչակերտիլ ուղղափառ վարդապետներուն՝ մնալով անխախտ առաջին երեք Տիեզերական Ժողովներու բանաձեւած վարդապետութեանց, մերժելով միանգամայն 451 թուի Քաղկեդոնի Ժողովը ուր Քրիստոսի Անձին մէջ երկու միացեալ բնութիւնները տարրորոշելու վարդապետութիւն մը բանաձեւեցին ի յաւելումն Եփեսոսի 431 թուի Տիեզերական Ժողովին մէջ արգէն իսկ ընդունուած Աղեքսանդրիոյ Կիւրեղ Հայրապետի «Մի է բնութիւն Բանին մարմնացելոյ» ուղղափառ դաւանանքին:

Ձեռնադրեալ հոգեւորականը պէտք է գիտակցի որ իր պաշտօնը ծառայութիւն է եւ ո՛չ թէ հասոյթի միջոց եւ աղբիւր: Ան պէտք չէ իր պաշտօնն ու գիրքը օգտագործէ շահարկելու համար նիւթական հարստութիւն: Այս եւս

իր Ձեռնադրութեան խորհուրդի ընթացքին կը շեշտուի ձեռնադրիչ եպիսկոպոսին կողմէ: Քահանան շատ զգոյշ ըլլալու է եկեղեցւոյ վերաբերեալ դրամական եւ հաշ-ւական գործերով զբաղելէ երբ արդէն զբաղած պէտք է ըլլայ հոգեւոր կեանքի մշակման եւ յարատեւութեան դաշտին մէջ: Իր գլխաւոր եւ նոյնիսկ միակ դիտա-ւորութիւնը պէտք է ըլլայ իրեն վստահուած հօտին հոգեւոր շինութիւնը, եւ ոչ երբեք անոր օգտագործումը անձնական շահերու նկատումներով:

Նուիրապետութիւն

Հայ Եկեղեցւոյ մէջ սկիզբէն, Ս. Գրիգոր Լուսա-ւորիչ Հայրապետէն սկսեալ, հաստատուեցաւ նաեւ եպիս-կոպոսապետութեան նուիրապետութիւնը որ կոչուեցաւ կաթողիկոսութիւն, հիմնուած Նիկիական նոյն կանոնին վրայ, եւ եպիսկոպոսներէն մին գլուխը նկատուեցաւ յատուկ ձեռնադրութեամբ, նուազագոյնը երեք եպիս-կոպոսներու ներկայութեան որոնք ձեռքերնին դնելով ընտրեալի գլխուն վրայ զինք կաթողիկոս ձեռնադրեցին: Նոյնը եղաւ նաեւ Հռոմի եւ Ուղղափառ եկեղեցիներէն ներս, երբ առաջինը Սրբազան Քահանայապետ կոչուե-ցաւ, եւ երկրորդը՝ Տիեզերական Պատրիարք: Հայ Եկե-ղեցւոյ կաթողիկոսութիւնը սկիզբէն ինքնանկախ ճանչ-ցուեցաւ իբր գլուխ համայն հայութեան, յաւելեալ օծման յատուկ կանոնով զոր կը ստանար գազաթին վրայ թափուած սրբալոյս միւռնով՝ շուրջ բոլորը կանգ-նած եպիսկոպոսներու միացեալ խաչակնքումով: Ներկայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն է Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ներսիսեան, որ ուղղակի 132-րդ եպիսկոպոսապետն է Հայաստանեայց Առաքելական Մայր Եկեղեցւոյ՝ ի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին:

Մասնաւոր եւ Ծայրագոյն Վարդապետութեան Չորս եւ Տաս Աստիճանները

Հայաստանեայց Եկեղեցին ակադեմական տասնեւ-չորս աստիճաններ հաստատած է ուսումնական եւ ուսու-

ցողական-քարոզչական նպատակներու յատուկ: Աւանդական բայր «Վարդապետել» է, որ ինքնին կը բացայայտէ սորվեցնելու եւ մեկնաբանելու արուեստը, որուն համար ալ ենթական կը կոչուի «Վարդապետ», երբ կը ստանայ առաջին չորս աստիճանները, եւ ապա նաեւ «Ծալրագոյն վարդապետ»՝ երբ ուսումնական բարձրագոյն իրագործմամբ կը ստանայ մնացեալ տասը: Այս աստիճաններու տուուչութիւնը անշուշտ կապ չունի Ձեռնադրութեան Խորհուրդին հետ, քանի որ անոնք սահմանուած են ուսումնական պահանջուած աշխատանքներով ու որակով, եւ կը տրուին համապատասխանաբար արդէն իսկ ձեռնադրեալ հոգեւորականներու՝ որոնք քահանայական կարգ ստացած են կանուխէն: Այս կը նշանակէ նաեւ որ ակադեմիական այդ աստիճանները քահանայական եւ եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւններէն անկախաբար կը տրուին արժանի թեկնածուներուն, նման մերօրեայ համալսարանաւարտներուն որոնք պակաւորի, մագիստրոսի եւ դոկտորայի ակադեմիական աստիճանները կը ստանան՝ յետ յատուկ ուսումնառութեան, յաջող քննութեան եւ աւարտաճառի պաշտպանութեան:

Առաջին չորս աստիճանները «մասնաւոր» կը կոչուին, որ կը նշանակէ «մասնակի» եւ «ոչ ամբողջական»: Բառը այս իմաստով երբեք չակնարկէր «կարեւորութիւն» ունեցող որեւէ պարագայի մը: Հայ Եկեղեցւոյ մէջ եթէ «մասնակի» աստիճաններ կան, կը նշանակէ նաեւ որ «ամբողջական» աստիճաններ ալ կան որպէս լրումն Վարդապետութեան: Մասնաւոր Վարդապետութիւնը չորս աստիճաններ կը չնորհէ յատուկ տուուչութեամբ այն եպիսկոպոսէն որ անպայման ստացած ըլլալու է զանոնք կանխօրօք: Բարձրագոյն ուսում կը ջամբէին Հայ Եկեղեցւոյ հինաւուրց վանքերը ուր ձեռնադրեալ հոգեւորականներ համալսարանական մակարդակի վրայ ուսում կը ստանային, որոնց անուններն ու ուսման բնագաւառները հաստատ կերպով արձանագրուած են մեր պատմիչներուն կողմէ:

Յայտնի ուսումնական կեդրոններ եղած են Միջնադարեան աւելի յառաջադէմ վանքերը, ինչպէս Տաթեւի վանքը, Հաղբատի եւ Սանահինի վանքերը, Էջմիածնի Մայր Աթոռի ուսումնարանը, Գլաճորի համալսարանը,

Կեչառիսի, Յովհաննավանքի, Սեւանի, Հաղարծինի եւ Հառիճայ ու շատ ուրիշ վանքեր՝ Հայաստանի մէջ եւ Կիլիկիոյ սահմաններէն ներս, ուր բարձրորակ գիտնական վարդապետներ, յանուանէ յիշուած են, ինչպէս Յովհաննէս Որոտնեցի, Գրիգոր Տաթեւացի, Մովսէս Տաթեւացի, Եսայի Նչեցի, Ներսէս Մշեցի, Անանիա Նարեկացի, Խոսրով Անճեւացի եւ այլք, որոնք հիմը դրած են Սուրբ Գրային, մեկնաբանական, հայրաբանական, ձեռագրային, մանրանկարչական, քերականական, փիլիսոփայական եւ պատմագիտական արուեստներուն, որոնք առաջնորդած են դէպի ակադեմական բարձրագոյն մակարդակի ուսման ու անոնց համապատասխանող Մասնաւոր եւ Մայրագոյն Վարդապետութեան:

Մասնաւոր Վարդապետութեան առաջին չորսը կը տրուէր առաջին շրջանաւարտներուն, եւ մնացեալ տասը յաւելեալ ուսում ստացած եւ վարդապետելու աթոռներ հաստատած հոգեւորականներու: Զոյգ աստիճաններու շարքը Հայ Եկեղեցւոյ մէջ ներմուծուած են ոչ աւելի կանուխ քան 14-րդ դարը: Այս չի նշանակեր որ աւելի կանուխ, հինգերորդ դարէն մինչեւ տասնեւչորրորդ դար ուսումնական կեդրոններ չկային, այլ կը նշանակէ պարզապէս որ աստիճաններու տուուչութիւն չկար, այլապէս կարկառուն դէմքերը հին դարերուն եղան այն մեծ վարդապետները որոնք գրեթէ բոլորն ալ դարձան Ս. Գիրքի մեկնաբաններ, պատմիչներ, գերազանց թարգմանիչներ իրենց ժամանակներու մենաստաններուն մէջ, առաջնորդող դէմքերէն յիշելով Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ, Թարգմանիչ վարդապետները Կորիւն, Եղնիկ, Յովհան Եկեղեցացի, Դաւիթ Անյաղթ փիլիսոփան, Գիւտ Արահեզացի եւ Յովհաննէս Մանդակունի կաթողիկոսները, մինչեւ Օձնեցի հայրապետն ու Նարեկացին, Շնորհալի կաթողիկոսն ու Ներսէս Լամբրոնացին, որոնք անկասկած ուսուցչապետներ եղան առանց այսպէս կոչուած աստիճաններու, որոնք միայն պերճանք կրնային ըլլալ իրենց համար:

Նկատի ունենալ սա պարագան եւս որ յիշեալ ակադեմական աստիճանները որեւէ աղերս չէին կրնար ունենալ հայ եկեղեցականին կուսակրօն կամ ամուսնացեալ կենցաղին հետ: Կանխագոյն շրջաններուն ամէն

կրօնաւոր եթէ հարկ եղած ուսումնառութիւնը յաջողութեամբ աւարտած էր ու դարձած մեկնող, գրիչ եւ կամ բեմբասաց, երկու պարագաներուն ալ կը ստանար նախ Մասնաւոր եւ ապա Ծայրագոյն Վարդապետութեան աստիճանները: Ուրիշներ նոյնիսկ եպիսկոպոսանալէն ետք կը ստանային զանոնք: Այս պարագան կը բացատրուի անով որ ակադեմական աստիճանը եկեղեցւոյ հիմնական երեք կարգերուն՝ եպիսկոպոսի, քահանայի եւ սարկաւագի ձեռնադրութեան հետ որեւէ առնչութիւն չէ ունեցած եւ չունի մինչեւ այսօր: Միակ շեղումը որ յետագային տեղ գտաւ նաեւ Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, ակադեմական աստիճանները վերապահուեցան վանքերուն մէջ կուսակրօնութեան ուխտ կատարողներուն միայն, եւ ամուսնացեալ կղերին զլացուեցան անոնք:

ՎԵՐՋԻՆ ՕԾՈՒՄ

Խորհուրդներէն եօթներորդը հիւանդներուն եւ մանաւանդ մահամերձներուն յատուկ է, երբ քահանան, հետեւելով Յիսուսի կատարած բժշկութեանց օրինակին եւ Առաքեալներու նոյնօրինակ բժշկութեանց, հիւանդին կ'այցելէ եւ բժշկութեան յատուկ աւետարանը կը կարդայ, աջ ձեռքը հիւանդին գլխուն վրայ կը դնէ, ապաշխարանքը կը կարդայ եւ Ս. Հաղորդութիւն կը մատակարարէ: Վերջին Օծումը անուանումը ինքնին կը թելադրէ մահամերձ հիւանդին միւռնոսով օծումը ու «վերադարձ»ը դէպի եկեղեցւոյ գիրկը՝ իր հաւատքի նորոգութեամբը եւ յոյսով որ զԱստուած գտած է կրկին որպէս իր ապաւէնն ու փրկիչը:

Բնականաբար Վերջին Օծումը կը կատարուի ո՛չ անպայման որովհետեւ հիւանդը անյոյս է եւ պիտի մեռնի, այլ միշտ ապաւինելով Տիրոջ ողորմութեան որ կեանք կրնայ պարգեւել իրեն եւ նոյնիսկ փարատել ցաւերը, ինչպէս հիւանդաց յատուկ աղօթքը կ'ըսէ՝ «Փարատեա՛ զցաւս եւ բժշկեա՛ զհիւանդութիւնս», ու հիւանդին ցաւերը ապրելու յոյսի վերածել:

Այս Խորհուրդը եւս հաստատուած է Յիսուսի կողմէ որ իր աշակերտներուն հետեւեալ իշխանութիւնը տուաւ «պիղծ ոգիները դուրս հանել եւ բժշկել ամէն տեսակի հիւանդութիւնները» (Մատթ. 10: 1), եւ կամ «անոնցմէ դեւեր հանել եւ իւղով օծել զանոնք որոնք հիւանդ են ու բժշկել բոլորը» (Մարկ. 6: 13): Գործք Առաքելոց գիրքին մէջ եւս կը կարդանք թէ Առաքեալներ երբ կ'աղօթէին, հիւանդներուն վրայ իրենց ձեռքը կը դնէին եւ կը բժշկէին զանոնք» (Գործք. 5: 16): Նոյնիսկ հիւանդութիւններու տեսակները իրենց անուններով յիշուած են երբ Առաքեալներ բժշկութիւններ կը կատարէին, օրինակի համար, «Եւ պատահեցաւ որ Պոպլիոսի հայրը ջերմախտէ եւ փորլուծութենէ հիւանդացած, անկողին իյնայ. Պօղոս անոր մօտ գնաց եւ աղօթելով ձեռքը անոր վրայ դրաւ ու բժշկեց զայն» (28: 8):

Երբ Յիսուս կը բժշկէր հիւանդին ձեռքը կը բռնէր, ձեռքը գլխուն վրայ կը դնէր, եւ որոշ պարագաներու

կուտար իր հրահանգիչ խօսքը, ըսելով. «Քեզի կ'ըսեմ, ոտքի ելիր, առ քու մահիճդ եւ տունդ գնա» (Մարկ. 2: 11): Նոյն դարմանումի ձեւը կը կրկնէր Յիսուս իր գործունէութեան շրջանին, ինչպէս կը կարդանք Մարկոսի (5: 23, 6: 5), եւ Յովհաննու (9:11) աւետարաններուն մէջ: Յարութեան եւ կեանքի վերադարձի հրաշքներն էին ամենէն ազդեցիկները անշուշտ, ինչպէս Ղազարոսի եւ Նայինի պատանիին պարագաներուն. «Եւ մօտենալով՝ դագաղին դպաւ, դագաղը տանողները կանգ առին, եւ ան ըսաւ. «Քեզի կ'ըսեմ ով պատանի, ելիր. մեռելը ելաւ, նստաւ եւ սկսաւ խօսիլ» (Ղուկ. 7: 14-15):

Կասկած չկայ որ Յիսուսի եւ Առաքեալներու կատարած հրաշքներուն վրայ հիմնուած է Վերջին Օծման Խորհուրդը զոր եկեղեցին ժառանգելով հաստատած է որպէս շարունակականութիւն նոյն բժշկութիւններուն՝ հաւատքով եւ յոյսով: Յակոբոս Առաքեալ իր կարգին իր Թուղթին մէջ անմիջականօրէն կը յորդորէ թէ երէցը պէտք է կանչուի աղօթելու համար հիւանդին վրայ, օծելով զայն յանուն Տիրոջ Յիսուսի Քրիստոսի: Հոն կ'ըսուի. «Զեզմէ մէկը հիւսնդ է, թող կանչէ եկեղեցիին երէցները, եւ անոնք աղօթք թող ընեն անոր վրայ, թող իւղով օծեն զայն Տիրոջ անունով, եւ հաւատքով եղած աղօթքը պիտի փրկէ հիւանդը, ու Տէրը ոտքի պիտի հանէ զայն» (Յակ. 5: 14-15): Առաքեալը կը շնչոյն նաեւ արդար աղօթողին աղօթքը որ աւելի զօրաւոր կ'ըլլայ, ինչպէս Նդիա մարգարէին աղօթքը: Այս կը նշանակէ որ աղօթքի բառերէն աւելի աղօթողին արդար եւ հաւատքով լեցուն ըլլալն է որ կ'ազդէ հիւանդին բժշկութեան վրայ:

Յիսուս յաճախ հիւանդութիւնը մեղքերու հետեւանք նկատած է եւ երկուքը իրարու զուգորդած, այնպէս որ սխալ, մեղսալից եւ չար արարքներ երբեմն Փրկիչ քապէս կը հիւանդացնեն ենթակաները: Անշուշտ մարդիկ այլեւայլ հիւանդութիւններու ենթակայ կ'ըլլան, եւ սակայն Յիսուսի շնչտակի հրահանգը թէ «գնա՛ եւ այլեւս մեղք մի գործեր», կը թելադրէր իսկոյն որ հիւանդը կը բուժուէր այն իմաստով որ որքան որ մարդիկ մեղսալից կեանք ապրին, այնքան ենթակայ կ'ըլլան այս կամ այն հիւանդութեան: Այս վերջին պարագան որքան ճշմարիտ

կը հնչէ մեր ժամանակներուն երբ կը տեսնենք մահացու հիւանդութիւններ որոնք մեղքերու եւ անմաքուր ու անբարոյ արարքներու եւ յարաբերութեանց արդիւնքը կ'ըլլան:

Այս խնդրին մէջ կարելի է պահ մը յամենալ ըսելու համար որ երբ մարդիկ կը մեղանշեն «մտածումով, խօսքով եւ գործով», ինքզինքնին կոյր կը ձեւացնեն իմացական եւ հոգեւոր կեանքի նկատմամբ, հեռանալով Աստուծմէ ու մնալով առանձին իրենց անձին հետ՝ տկար եւ հոգեպէս անապահով: Վերջին Օծումը ազդեցիկ կը դառնայ միայն այն ատեն երբ հիւանդը հետզհետէ հոգեպէս եւ միտքով աւելի զօրաւոր կը զգայ, փոխանակ զգալու յուսահատ եւ մահամերձ:

Ոմանց համար Յարուցեալ Քրիստոս իրենց մօտ պիտի ըլլայ իրենց ցաւերուն մէջ, երբ աղօթքը կը լսեն ու Ս. Հոգին կը ներգործէ իրենց մէջ այնպէս ինչպէս ան կը գործէ եկեղեցւոյ մէջ, քանի որ աղօթքը ընդհանրական բնոյթ ունի ու ամբողջ եկեղեցին է որ աղօթած կ'ըլլայ իրեն համար, ու այդ հանգամանքով կատարուած կարգը Խորհուրդ մը կ'ըլլայ՝ նման միւսներուն: Հիւանդը կը գիտակցի որ միայնակ չէ մնացած, այլ բովանդակ եկեղեցին իր հաւատացեալներով զօրակցած կ'ըլլայ իրեն:

ԵՐԿՆՔԻ ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Սահմանում

Երկնքի Արքայութիւնը, որ ծանօթ է նաեւ որպէս Աստուծոյ Թագաւորութիւնը, Հայ Եկեղեցւոյ եւ ընդհանրապէս հնաւանդ եկեղեցիներու աստուածաբանութեան հիմնական մասը կազմեց, նկատելով որ ան թէեւ սկիզբ առած է «Երկնքի» մէջ, իրագործուած է սակայն «Երկրի» վրայ Աւետարանի քարոզութեամբ եւ Եկեղեցւոյ հաստատումով: Ինքնանպատակ չէր կրնար ըլլալ Աստուծոյ Արքայութիւնը, այլ ներգործական բաժինը պիտի ըլլար հաւատացեալներուն՝ հոս երկրի վրայ: Այս պատճառով Յիսուս իր Տէրունական Աղօթքին մէջ, ուղղուած առ «Հայր մեր», որպէս կեդրոնական կորիզ «եկեսցէ արքայութիւն քո» ըղձանքը շեշտեց, լրացնելով զայն «եղիցին կամք քո» հրաւէրով, զայն երկինքէն երկիր բերելու ու հոն արմատացնելու իրագործմամբ:

Հարկ է նախ որ փոխադարձաբար գործածուող այս երկու անուանումները «Երկնքի Թագաւորութիւնը» եւ «Աստուծոյ Արքայութիւնը» կարենանք զանազանել որովհետեւ երբ Աստուծոյ Արքայութիւն կ'ըսենք, իրական եւ գոյութենական իր հանգամանքով կ'ը հասկնանք զայն, երկրի վրայ Քրիստոսի մեզի յանձնած աւանդով: Մինչդեռ, Երկնքի Թագաւորութիւնը կ'ը մնայ անդրանցական եւ հայեցողական, իր «Երկնքի» մէջ ըլլալու հանգամանքով, ուր մեր գիտցած ո՛չ միջոցը կայ եւ ո՛չ ալ ժամանակը: Երկուքին միակ հասարակաց յայտարարը այն պիտի ըլլայ որ Աստուծոյ կամ Երկնքի Արքայութիւնը տիեզերական իր հանգամանքով իր մէջ պիտի պարփակէ բոլոր տեղերն ու բոլոր ժամանակները, որուն ամբողջական նպատակն է Աստուծոյ ծրագիրներու իրագործումը երկրի վրայ՝ մարդոց կեանքին մէջ:

Ասոր որպէս պայման նկատի ունենալ նաեւ որ Աստուծոյ Արքայութիւնը ունի գլխատուած երկնքի մէջ որպէս հիմնադիր, եւ գՔրիստոս Աստուծորդին երկրի վրայ որպէս թագաւոր: Նաեւ չմոռնալ որ Աստուծոյ Արքայութիւնը երկրի վրայ իրական կ'ը դառնայ այն

ատեն միայն երբ Քրիստոսի հետեւորդներ իրենց ուխտն ու հաւատարմութիւնը կ'ընծայեն անոր: Եւ վերջապէս Քրիստոսի հետեւող ժողովուրդէն միայն պիտի ակնկալուի Աստուծոյ ծրագիրներուն իրագործումը: Աստուծոյ Արքայութիւնը ուրեմն աստուածային հրաւէր մըն է որուն մարդիկ պիտի ընդառաջեն որպէս իրենց պարտքը:

Աստուածաշունչ Մատենանք

Յիշենք որ Աստուծոյ Թագաւորութեան ակնկալութիւնը Հին Կտակարանէն գալով մարգարէներու կողմէ մեկնաբանուած էր այնպէս թէ Աստուծոյ ներկայացուցիչը պիտի գար եւ ազատարարը ըլլար Իսրայէլի ժողովուրդին: Ասոր որպէս հետեւանք Աստուծոյ Թագաւորութեան ակնկալութիւնը ստեղծուեցաւ, որ սակայն կրնար իրագործուիլ գերբնական արարքի մը ուժով: Այս Թագաւորութիւնը «մերձեցաւ», կ'ըսէ Մատթէոս աւետարանիչ, Յովհաննէս Մկրտիչի քարոզած «ապաշխարութեամբ», որ ըստ աւետարանիչին հիմնուած էր հետեւեալ երեք սկզբունքներուն վրայ:

1. Յիսուս կը քարոզէր թէ իտէալ ընկերակցութիւնը որուն վրայ Աստուած պիտի Թագաւորէր, պէտք էր բաղկանար այն տեսակ մարդոցմէ որոնց նկարագիրը համապատասխանէր այդ Թագաւորութեան սկզբունքներուն: Հետեւաբար, ան ի բնէ հոգեւոր Թագաւորութիւն մը պիտի ըլլար, եւ մարդոց հոգեւոր կեանքը լրացուցիչը պիտի ըլլար անոր:
2. «Բազումք են կոչեցեալք եւ սակաւք ընտրեալք», որուն պատկերաւոր խօսքն է Յիսուսի քիչ սերմեր ինկան «յերկիր բարւոք», այնպէս որ Յիսուսի քարոզութիւնը ապաշխարող չղարձուց բոլոր զինք մտիկ ընողները:
3. Սակայն եթէ Յիսուս իր անձը պատարագէր, այն ատեն Հայր Աստուած պիտի ընդունէր այդ զոհը որպէս «փրկանս փոխանակ բազմաց»:

Մարդոց Ընկալումը

Այս նիւթը ընդհանրապէս դիւրաւ գրուցելի խնդիր մը նկատուած է, ըստ որում Աստուծոյ Արքայութիւնը երկնքին կը պատկանի, հոն է, ու Քրիստոսի հետեւորդները անկէ կ'ընդունուին երբ երկինք երթալու արժանի դառնան: Աժան եւ անբովանդակ է նման արժեւորում մը: Քիչ անգամ անդրադարձած ենք թէ Արքայութիւնը վերէն վար հարկ է բերել որպէս զի քրիստոնեաներ նախաճաշակը ունենան անոր, վայելեն անոր հովանաւորութիւնը, դառնան իսկական քաղաքացիները անոր մինչ կ'ապրին հոս երկրի վրայ: Այլապէս, երկրէն երկինք նայելով ու այնտեղ գտնուող Թագաւորութեան ինչ ըլլալը չգիտնալով ինչ օգուտ կը քաղեն Քրիստոսի հետեւորդները իրենց կեանքի ընթացքին: Եթէ Արքայութիւնը մենք լիովին չտեսնենք մեր նիւթական աչքերով, չհասկնանք անոր էութիւնը, ու անոր ծառայութեան չկոչուինք եւ չնպաստենք անոր բարգաւաճման որպէս պարտք եւ իրաւունք, ինչպէս կրնանք անոր քաղաքացիները ըլլալ:

Մեր կեանքի տեւողութեան ընթացքին, այսինքն մինչեւ մահ, հարկ անհրաժեշտ է որ Աստուծոյ Արքայութիւնը մասն եւ բաժինը ըլլայ քրիստոնեայ անհատին, իրական եւ գործնական բաժինը սակայն, եւ ոչ թէ հոգեւոր պաշտամունքի անորոշ եւ անսահմանելի կերպարանքով մը միայն: Քրիստոս անսահմանելի հարկ տեսաւ սահմանելու ու զայն բերելու մեր աչքերուն առջեւ, մեր կեանքին մաս կազմելու անհրաժեշտութեամբ, երբ իսկոյն «եկեսցէ արքայութիւն քո, եղիցին կամք քո» զուգահեռ բացատրութիւններով մեր Տէրը զարգացուց իր միտքը առականերու երկար շարքով մը:

Յիսուսի Առակաները

Իր պատմած Արքայութեան տասնեակ մը առակներով Յիսուս «երկնքի արքայութիւն» հասկացողութիւնը ամբողջովին յանձնեց մարդոց ձեռքը, սերմնացանին, ագարակապանին, գանձ փնտռողին, ընթրիք

սարքող մեծահարուստին, որուն սեղանը եկան ո՛չ թէ իր հարուստ բարեկամները, որոնք մերժեցին գալ, այլ աղքատներն ու անօթիները: Մարդոց ձեռքով ցանուած մանանեխի հատիկին եւս նմանցուց զայն: Պօղոս առաքեալ քիչ անգամ անդարդարձած է Աստուծոյ Արքայութեան, եւ սակայն չեշտակի ըսած է Հռոմայեցւոց Թուղթին մէջ թէ ան ուտելիք եւ ըմպելիք չէ, այլ արդարութիւն, խաղաղութիւն եւ խնդութիւն Ս. Հոգիով, ընդգծելով անշուշտ Արքայութեան հոգեւոր, ընկերային, խաղաղարար նկարագիրը, որուն մէջ ժառանգութիւն չունին, ինչպէս Առաքեալը ըսած է այլուր, ո՛չ պոռնիկը, ո՛չ պիղծը, եւ ո՛չ ալ ագահը (Հռոմ. 14: 17, Եփես. 5: 5):

Հայր Աստուծոյ կամքը կատարելու մեր պարտքը ինքնին արդէն երկիր փոխադրած կըլլայ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը: Եթէ իր կամքը կը կատարենք, Թագաւորութիւնը արդէն հոս մեր վրայ կը տիրապետէ: Անոր կամքը Աւետարանի քարոզութիւնն է, ինչպէս նաեւ Քրիստոսի որպէս Որդի Աստուծոյ մեզի աւանդած ուսուցումներն են, եւ վերջապէս Եկեղեցւոյ հաստատումն է երկրի վրայ որպէս հարազատ եւ մեզի համար չօչափելի գերագոյն երաշխիքը Երկնքի Արքայութեան: Քարոզիչներ վճռական հաստատումներ ալ կատարած են նոյնիսկ, ըսելով պարզօրէն թէ Արքայութիւնը Աւետարանն իսկ է, ու անոր երկրի վրայ չըջող, չնչող եւ գործող Մարմինն է, այսինքն՝ Եկեղեցին: Եւ այս բոլորը՝ երկրի վրայ ապրող քրիստոնեաներու լիիրաւ ու ամբողջական մասնակցութեամբ:

Արքայութիւնը հաւատացեալներու ներսիդին ըլլալով մէկտեղ, ինչպէս Յիսուս ըսաւ, «ի ներքս ի ձեզ է», ան յանձնուեցաւ նաեւ նոյն հաւատացեալներու ձեռքերուն, ինչպէս մեր առօրեայ հացը, բրիչը, մանգաղը, գրիչը եւ սրտի ու մտքի արգասիքը: Եթէ ան մեր մէջ ու մեր ձեռքին մէջ չէ, այլ երկնքի մէջ վերապահուած է մեզի համար, այդ Արքայութիւնը առարկայական ու երեւակայական ապարդիւն պիտակ մը կը զգենու միայն, փոխանակ ըլլալու ենթակայական, մարդուս կեանքը լուսաւորող ու ամէնօրեայ հոգեւոր սնունդ տուող գործօն իշխանութիւն մը, ու անոր դիմաց մարդոց այդ Թագա-

ւորութեան բարգաւաճման համար տուած ծառայութեան բաժինը:

Քրիստոսի Գալուստը

Յիսուսի Բեթղէհէմի ծնունդով Աստուծոյ Թագաւորութիւնը յայտնուեցաւ մարդոց, ու անոր մնայուն ներկայութիւնը աշխարհի վրայ երաշխաւորուեցաւ մեր Տիրոջ ծառայական կերպարանքովը: Իր քարոզութիւններն ու Վերջին Ընթրիքին հետ կապուած եղելութիւնները գերազոյն ծառայութեան յատկանիշները ընծայեցին մարդկութեան, եւ այդ ծառայութեան միջոցաւ Երկնքի Արքայութեան դռները բացուեցան հաւատացեալներու առջեւ որպէս միակ կերպը այդ նոյն Արքայութիւնը մշտնջենական դարձնելու: Յիսուս ծնաւ ու իր փրկչարար առաքելութիւնը զինք դարձուց Թագաւոր Երկնաւոր: Իր կեանքի տեւողութեան երեք հանգրուաններ ապացոյցը տուին Արքայութեան իրական ներկայութեան երկրի վրայ: Անոնք եղան.

1. Իր մարդկային ծնունդը Բեթղէհէմի մէջ վայրով, թուականով ու պատմական տուեալներով.
2. Իր զոհաբործութիւնն ու մեր Ս. Պատարագը.
3. Իր երկրորդ գալուստը:

Նախ, իր առաջին «խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի» գալուստը, որուն հետ իսկոյն ծագեցաւ խաղաղութեան կենսական ու անվախճան պատգամն ու ի մարդիկ հաճութեան աւետիսը: Երկնքի Արքայութիւնը չէր հասներ մարդկութեան առանց իր գալուստին: Նաեւ իր քարոզութիւններով մարդիկ սորվեցան ու հասկցան իրենց հոգեւոր եւ բարոյական պարտքը, որ է Աստուծոյ կամքը ճանչնալու ու զայն գործադրելու, որովհետեւ Արքայութիւնը մէկ ուղղութեամբ չէր կրնար գալ, այսինքն Աստուծոյն դէպի մարդիկ միայն: Մարդիկ պիտի հետեւէին Քրիստոսի ու իրենք զիրենք գործքով արժանի դարձնէին քաղաքացիները ըլլալու անոր:

Զորս աւետարանները մանաւանդ, եւ քիչ պարագաներու ալ առաքելական թուղթերը, լիովին կ'ամբող-

ջացնեն այդ պայմանը: Սերմերը ինկան փուլերու մէջ, ժայռերու վրայ եւ քիչ մըն ալ պարարտ հողի վրայ: Արքայութեան արդիւնքը պիտի ծլէր ու ծաղկէր միայն բարի սրտերու խորքէն, ուր Քրիստոսի խօսքը հարիւրապատիկ պտղաբեր պիտի դառնար: Եւ կամ ագարակապանը պիտի համբերէր ու հունձքի ատեն միայն զատէր լաւ ցորենի հասկերը վատ որոմնի խոտերէն: Նոյնիսկ մարգարիտի վաճառականը պիտի ծախէր ամէն ինչ գնել կարենալու համար գանձը: Կամ պարտիզպանը պիտի ցանէր ամենէն փոքրիկ հատիկը, որ մանանեխի հատիկն է, վստահ ըլլալով որ ան մեծ ծառ մը պիտի դառնար: Մեծահարուստ երիտասարդը իր ունեցածը ամբողջութեամբ աղքատներուն պիտի յատկացնէր: Արքայութենէն ներս մտնել կարենալու համար: Ու այս բոլորը մարդոց ձեռքին Երկնքի Արքայութեան «բանալիները» պիտի կազմէին:

Քրիստոսի Զոհագործութիւնը

Քրիստոսի զոհաբերութիւնը խաչին վրայ, որմէ նաեւ մեր Ս. Պատարագի մատուցումը, եղան Երկնքի Արքայութեան աստուածային հոգածութեան ու մարդկային յանձնառութիւններու փոխադարձ յատկանիշները: Առանց Քրիստոսի զոհաբերութեան ու առանց քրիստոնեաներու երկրի վրայ յարատեւ առաքելութեան, արդէն Աստուծոյ Թագաւորութիւնը պիտի մնար պարզապէս հայեցողական ու անիրական: Ս. Պատարագի մատուցմամբ Յիսուսի առաջին գալուստէն մինչեւ վախճան երկարող յաւիտենական ժամանակահատուածը Երկնքի Արքայութիւնը եկաւ լեցնելու: Ուրեմն որքան ատեն որ Քրիստոսի հետեւորդները հաւատարիմ պիտի մնային Քրիստոսի, Ս. Պատարագի մատուցմամբ եւ Ս. Հաղորդութեամբ, Երկնքի Արքայութիւնը միշտ զուգահեռ պիտի ընթանար անոնց կեանքին հետ:

Երկրորդ Գալուստը

Քրիստոսի Երկրորդ Գալուստը անպայման մաս պիտի կազմէր իր Թագաւորութեան, քանի որ Քրիստոս

խոստացաւ թէ կրկին պիտի գար դատելու աշխարհը: Սակայն, որպէս զի իր Թագաւորութիւնն ու Երկրորդ Գալուստը զիրար ամբողջացնէին, Յիսուս պարզ եւ կտրուկ իր բազմիցս կրկնուած պատգամը տուաւ իր աշակերտներուն «պատրաստ ըլլալ», եւ ոչ այլ հարցադրում եւ կամ քննութիւն: Արդէն իր Երկրորդ Գալուստը առաջինին երբեք պիտի չնմանէր. ան պիտի ըլլար «խորհուրդ մեծ եւ սոսկալի», ինչպէս տրուած նշաններէն, աւերածէն, կործանումէն, պղծութենէն ու պատերազմներէն պիտի հասկցուէր մօտաւոր ժամանակը: Երկու գալուստներուն միջեւ մնայուն եւ բարերար դերը պիտի կատարէր միայն Աստուծոյ Թագաւորութիւնը, Քրիստոսի աւետարանին քարոզութեամբ ու եկեղեցւոյ առաքելութեամբ:

«Պատրաստ ըլլալու» հիմնական յորդորը Յիսուս կրկնակի անգամներ տուաւ, առանց տեղի տալու որեւէ այլ հարցումի թէ ե՛րբ կամ ի՛նչպէս պիտի գար: Այդ բոլորը, ըսաւ մեր Տէրը, մեզի չպատկանիր գիտնալ. նոյնիսկ ինք չէր գիտեր այդ մասին: Շատ յատկանշական կը մնայ ուրեմն «պատրաստ ըլլալու» շարունակական վիճակը որ ինքնին կը հաւասարի իմ կարծիքով Քրիստոսի երկրորդ գալուստին: Այսինքն, որքան մենք զմեզ պատրաստենք, յարատեւ մինչեւ վերջ, այնքան Քրիստոսի երկրորդ գալուստը մօտեցած կ'ըլլայ մեզի:

Պիտի հարցնենք մենք մեզի թերեւս թէ ինչ յարաբերութիւն կայ Քրիստոսի երկրորդ գալստեան եւ Երկնքի Թագաւորութեան միջեւ: Իրականին մէջ Քրիստոսի գալուստը իր Թագաւորութեան հետեւողութիւնն է, կամ արդիւնքն է: Քրիստոսի երկրորդ գալուստին համար մեր ունենալիք պատրաստութիւնը Երկնքի Արքայութեան քաղաքացի ըլլալով կ'իրագործուի, եւ այդ պատճառով ալ այդ Թագաւորութեան երկրի վրայ մնայուն հաստատութիւնը կենսական եւ անփոխարինելի կը դառնայ:

ԱՆԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆ

Անաստուածները Աստուծոյ գոյութիւնը կ'ուրանան: Անոնց դիրքը Աստուծոյ գոյութեան եւ Անոր մարդուս կեանքին հետ ունեցած յայտնութեանական իրողութեան հակաճառութեան վրայ հիմնուած է: Անոնց համար Գերագոյն էակ մը գոյութիւն չունի եւ ինչ որ Ս. Գիրքը կ'աւանդէ մտացածին է եւ մարդուս յղացքին ծնունդը եղող ենթակայական «մտատիպար» մըն է: Անաստուած բառը յունարէն Աթէոս բառին արմատէն կը բխի որ կը նշանակէ «առանց Աստուծոյ»: Անաստուածներու առարկութիւնն այն է որ աշխարհ գոյութիւն առած է որպէս հետեւանք պատահմունքներու եւ անոնց միախառնումին, ինչպէս ժամանակի եւ միջոցի ու անոնց յառաջացուցած հոլովոյթի աններդաշնակ եւ պատահական շարժումներուն, եղափոխութեանց ու նաեւ բնութեան մշտնջենական ընթացքին: Իրենց համար մնացեալ բոլորը մտա-յղացումներ են, հայեցողութիւններ եւ վերացական եզրայանգումներ:

Անաստուածներ մակերեսային եւ նիւթապաշտ մօտեցում ունին աշխարհի եւ անոր ստեղծագործութեան մասին: Անոնց համար նախնագոյն «գոյացութիւնները» իրենք վիրենք աշխարհի մաս կազմած են դարերու ընթացքին, եւ թէ անոնք պիտի շարունակուին այդպէս մնալ անկախաբար ուրիշ երեւոյթներէ եւ պատճառներէ, միշտ «պատահաբար», այսինքն պատահարներու բերումով, առանց կանոնի եւ դասակարգի բոլորովին դատարկ բարոյական եւ զգացական բովանդակութենէ:

Հին աշխարհի փիլիսոփաներ աշխարհի ստեղծագործութեան խնդրով անհամաձայն գտնուած են իրարու հետ, եւ յարաբերաբար քրիստոնէութեան երեւումէն առաջ, նոյնիսկ իրենց գիտութիւնը հարցականի տակ դրած են, երբեմն որոնելով իմացական արարիչ մը, եւ երբեմն մնալով իրենց նախնական մտածողութեան վրայ թէ «արկածախնդրական», «պատահական» եւ «կործանարար եղափոխութեանց» արդիւնք եղած է աշխարհի եւ մարդու ստեղծումը: Այդ ձեւով մարդ էակը աշխարհի

վրայ ո՛չ թէ «յաղթական» կ'ըլլար եւ «իշխող», այլ կը մնար անոր սոսկ զոհը՝ զուրկ մեր հասկցած քրիստոնէական բարոյական եւ մարդկային առաքինութիւններէն:

Յիսուսի ծնունդէն առաջ սակայն աւելի լուրջ փրկիսոփաներ վերատեսուեցան ենթարկեցին աշխարհի եւ մարդու արարչութիւնը, եւ անոնց երկուքին աւելի իմացական եւ նպատակադրեալ գոյակցութիւնը: Անոնք «աւելի ընդունելի» կերպը գտան մարդ արարածը նկատելու ստեղծուած աշխարհին որպէս «թագադրեալ» էակը: Սոկրատ մեծ փրկիսոփան իսկոյն «ծանիր գքեզ»ի հրաւէրը կարդաց մարդուն, որուն յաջորդեցին Պլատոն եւ Արիստոտէլ, որոնք շատ աւելի թափանցող իմացականութեամբ, թերեւս նաեւ ենթագիտակցաբար, իրենց դրական մտածողութիւնը ի սպաս դրին Աստուծոյ գոյութեան, եւ աւելի ուշ՝ քրիստոնէութեան:

Արիստոտէլ «անշարժ շարժիչ»ը գտաւ որ «շարժած» է տիեզերքը՝ անուղղակիօրէն հաստատելով նոյն այդ «շարժիչ»ին գոյութիւնը ամէն բանէ առաջ: Արիստոտէլ աւելի յառաջ երթալով «գաղափարներու» եւ «յղացքներու» նախագոյութիւնը հաստատեց, որոնց վրայ իրականութիւնները ձեւաւորուեցան: Այդ քայլը աւելի համարձակօրէն յառաջ քշեց Պլատոն որ ճշդեց յղացքին եւ նիւթական իրականութեան, գաղափարին եւ նիւթին յարաբերութիւնը, չեչտելով որ առանց առաջինին՝ երկրորդը չէր կրնար գոյանալ: Օրինակի համար, նախ «սեղանի» մը գաղափարը իբրեւ յղացք ծնաւ, եւ ապա նոյն սեղանը նիւթապէս շինուեցաւ:

Ուրեմն տեսանելին անտեսանելիէն յառաջ եկաւ: Անտեսանելին Աստուած իր գոյութեամբ եւ կամքով արարչագործեց ու նիւթական աշխարհը ստեղծեց: Արիստոտէլի բացատրութեամբ, «Առաջին Պատճառը», որ է «Անշարժ Շարժիչը», նախ գոյութիւն ունեցած է ամէն շարժուն եւ տեսանելի իրականութենէ առաջ: Աւելին, Արիստոտէլ մարդուս մարմնին մէջ տեսաւ հոգիի մը գոյութիւնը ու զայն «անմահ» որակեց, պարագայ մը որ յետագային զուգահեռ ընթացաւ թէ Ս. Գիրքի բովանդակութեան եւ թէ՛ Յիսուսի վարդապետութեան կեդրոնական ուսուցման հետ:

Այս եւս եղաւ ուրիշ ապացոյց մը որ անաստուածներ աւելի հեռու մնային հին փիլիսոփայութեանց ընծայած իմացական յառաջընթացէն ու յանգէին Տարվինի նորաստեղծ մտածողութեան որ ծանօթ է որպէս «եղափոխութիւն», որ է իր բառերով «յարմարագոյնին վերապրումը» (the survival of the fittest), որ ինքնեկ ու ինքնանպատակ տեսութիւն մըն է հիմնուած պատահմունքներու եւ արկածներու տեսութեան վրայ: Այս արկածախնդիր տեսութեան մէջ բոլորովին բացակայ են որեւէ տեսակի «կախում» կամ «պատասխանատու յանձնառութիւն», որոնք իմացական աշխարհին համար կենսական տուեալներ են, թէ մարդուս կեանքը «յարմարցուած» չէ պատահականութեանց վրայ, այլ նպատակադրուած է դէպի երջանկութիւն, դէպի գոհունակութիւն եւ յոյս: Մարդ արարածի հոգիին ստորոգելիներն են անոնք, եւ միասնաբար, հաւատք, յոյս, սէր, ներքին գոհունակութիւն, Արարիչ Աստուծոյ մը պատկերը «պատահական» եւ «անպատասխանատու» չըջանակի մը մէջ չեն պարփակեր, այլ զայն իրական եւ ապրող Գերագոյն էակի մը «պատկերովն ու նմանութեամբ», ինչպէս Ս. Գիրքը կ'ըսէ, մարդուս կեանքը ճանապարհի եւ ճշմարտութեան կը վերածեն:

Այս տուեալներու հիման վրայ միայն կարելի է Քրիստոսի «հոգեւոր թագաւորութիւնը» հասկնալ եւ ընդունիլ, որ ազատ պէտք է մնայ «այս աշխարհի» կապանքներէն, որոնց կռթնած կը մնան ու կ'առարկեն Աստուծոյ գոյութիւնը ուրացողները:

Անաստուածութիւնը որեւէ կրօնքի հետ զուգահեռ չի կրնար ընթանալ, քանի որ առաջինը ոչ մէկ հասարակաց գիծ ունի երկրորդին հետ, ո՛չ իրական եւ ո՛չ տեսական, ո՛չ նպատակաւոր եւ ո՛չ ալ եզրայանգիչ: Անաստուածներ ուրանալով վերոյիշեալ իրողութիւնները, կը մնան նիւթական եւ ֆիզիքապէս զգայարանական իրողութեանց գերին: Ինչ որ կը տեսնեն, եւ ինչ որ կը չօշափեն, անոնք են միայն իրական: Իրենց մտահորիզոնը իրենք է որ կ'որոշեն, ինքնակամ եւ քմածին տուեալներով:

Մինչդեռ քրիստոնէութիւնը հիմնուած է ճշմարիտ յարաբերութեան վրայ ընդմէջ մարդու եւ Արարչին, մարդը անկատար եւ Աստուած կատարեալ, ու այդ

յարաբերութենէն է որ կը բխին ամէն բարոյական եւ իմացական գիտութիւն եւ արարք: Անոնց շարքին են գութ, բարեգործութիւն, սէր, ներողամտութիւն, հաւատք, յոյս, վստահութիւն, առաքինի կեանք, յարգանք, ծառայութիւն, ինքնաքննութիւն, համբերութիւն, արդարամտութիւն ու այս բոլորին պտուղները որոնք Աստուծոյ հաճելի եւ ընդունելի են որպէս ընծայ: Անոնք հոգեկան կեանքի պտուղներն են եւ ոչ թէ նիւթի եւ ֆիզիքականի, քանի որ Աստուած Ինք հոգի է եւ միայն հոգեկան առաքինութիւններով մարդ կրնայ յարաբերութեան մէջ մնալ Իր հետ:

Անաստուածը բոլորովին կ'անտեսէ ու կ'անգիտանայ թէ Աստուծոյ շունչը հոգի տուաւ մարդուն, որուն օրրանը սիրտն է, միտքն ու խիղճը, շարժուն յամենայն դէպս մարդուս կամքովը միայն: Բազում առակներ Յիսուս պատմեց ուսուցանելու համար «կեանքի շարունակականութիւնը իր լիութեանը մէջ», քան թէ կեանք մը որ կարճ ճամբաներ միայն ունի իր առջեւ: Հոգեկան արարքներ միտքն ու սիրտը գործի կը լծեն որպէս հաղորդակից եւ լծակից իրարու, որուն պտուղը կ'ըլլայ ճամբան հարթել ծանօթութիւն դէպի Աստուած եւ հաղորդակցութիւն Անոր հետ, որուն իսկական յայտնութիւնը եղաւ Որդին, որ իր կարգին հաստատեց Եկեղեցին Սուրբ Հոգիի ներգործութեամբ:

Գերագոյնին հանդէպ մարդոց տածած հաւատքն ու վստահութիւնը բարձրագոյն ճանապարհներ կը բանան անոնց առջեւ, մինչդեռ այդ երկուքին պակասը արդէն մարդս կը դարձնէ ինքնակոչ, ծառայութիւն ըստածը կը դառնայ ինքնանպատակ կեդրոնացած իր անձին համար միայն, որուն ուղղութիւնը անել ու փակ ճամբաներու կառաջնորդէ: Աստուծոյ գոյութիւնը եւ մարդուս կախումը Իրմէ, Յիսուս Քրիստոսի աստուածութեամբը, անսահման փորձառութիւններ ընձեռած են, յարատեւ յոյս ներշնչած են, եւ տուած են մնայուն արգասիք աշխարհով մէկ:

Իջմամբ մեր ժողովուրդի հողին վրայ՝ ի Սուրբ Էջմիածին յամի Տեառն 301 թուին Յարուցեալ Քրիստոս հայ ազգին ընծայեց այդ բացառիկ փորձառութիւնը:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Անասեան Յակոբ	<i>Հայկական Մատենագիտություն</i> Հատոր Ա եւ Բ: Երեւան, 1959, 1974
Գրիգոր Լուսաւորիչ	<i>Յաճախապատում ճառք</i> Էջմիածին, 1737, 1984
Գրիգոր Տաթեւացի	<i>Գիրք Հարցմանց</i> : Կ. Պոլիս, 1729 <i>Գիրք Ամարան</i> : Կ. Պոլիս, 1841
<i>Գիրք Թղթոց</i>	Թիֆլիս, 1901
Յակոբեան Վալգէն	<i>Կանոնագիրք Հայոց</i> : Հատոր Ա եւ Բ: Երեւան, 1964, 1971
<i>Աստուածաշունչ Մատենան</i>	Կ. Պոլիս, 1895
Յովհաննէս Կթղ. Օձնեցի	<i>Հնդդէմ Երեւութականաց</i> : Վենետիկ, 1860
Խոսրով Եպս. Անձեւացի	<i>Մեկնություն ժամակարգութեան</i> : Կ. Պոլիս, 1840
<i>Կնիք Հաւատոյ</i>	Էջմիածին, 1914
Մամբրէ Վերծանող	<i>Ճառք</i> : Վենետիկ, 1891
Նալեան Յակոբ Պատրք.	<i>Վէմ Հաւատոյ</i> : Կ. Պոլիս, 1733
Լամբրոնացի Ներսէս Արքեպս.	<i>Խորհրդածություն Ս. Պատարագի</i> : Երուսաղէմ, 1842
Շնորհալի Ներսէս Կաթողիկոս	<i>Թուղթ Հնդհանրական</i> Երուսաղէմ, 1871
Ներսոյեան Տիրան Արքեպս.	<i>Պատարագամատոյց Հայց.</i> <i>Ուղղափառ Եկեղեցւոյ</i> : Նիւ Եորք, 1952
Օրմանեան Մաղաքիա Արքեպս.	<i>Հայոց Եկեղեցին</i> : Կ. Պոլիս, 1912
Տէր Միքէլեան Արշակ	<i>Բիւզանդական Ժողովք եւ</i> <i>Պարագայք Իւր</i> : Մոսկուա, 1892
Տէր Մինասեան Երուանդ	<i>Պատմա-բանասիրական</i> <i>Հետազոտություններ</i> : Երեւան, 1971

Տ. Զաւէն Ա. Քինյ. Արգունանեան ծնած է Գահիրէ եւ իր երկրորդական ուսմանց աւարտին ընդունուած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքը 1949 թուի Սեպտեմբերին եւ 1954-ին աւարտած Ընծայարանի բաժինը եւ նոյն տարին Անթիլիասի Սայր Տաճարին մէջ արեղայ ձեռնադրուելէն ետք, Եգիպտահայ Թեմի Առաջնորդ Տ. Սամբրէ Արքեպիսկոպոսէն նշանակուած է հոգեւոր հովիւ Եթովպահայ համայնքին ուր ծառայած է երկու տարի:

1958-ին իր առաջին ուխտի այցելութիւնը կատարած է հայրենիք եւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին Երջ. Տէր Տէր Վազգէն Ա Զայրապետի հրաւերով, ու Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ ստացած է Մասնաւոր Վարդապետի չորս աստիճանները: Ընդունուած է Լոնտոնի համալսարանէն ու Անգլիա մեկնած է եւ ուսանած էր երեք տարիներ հմտամալով Ս. Գիրքի եւ եկեղեցական հայրերու գրականութեան մէջ:

1962 թուին եկած է Միացեալ Նահանգներ եւ 40 տարիներ ծառայած որպէս հոգեւոր հովիւ Արեւելեան Թեմէն ներս, նախ Ֆիլատելֆիոյ Ս. Երրորդութիւն եւ Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ համայնքներուն, 20 տարիներ, եւ ապա նորահաստատ Պոքա Բաթոն, Ֆլորիտայի Ս. Դաւիթ եկեղեցւոյ համայնքին, որուն հիմնադիր հովիւը եղած է, ծառայելով 18 տարիներ: Ապա հրաւիրուած է Արեւմտեան Թեմէն հովուելու Փասատինայի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ համայնքը ուր եւ ձեռնարկեց նորաշէն եկեղեցւոյ կառուցման: Երեք տարիներ ալ նշանակուած է Առաջնորդական Փոխանորդ Գանատայի թեմին Սոմքրէալի մէջ:

Ֆիլատելֆիոյ Թեմըը համալսարանի աստուածաբանական ճիւղը աւարտելով ստացած է Մագիստրոս Արուեստից (1967) գիտական աստիճանը, եւ աւելի ուշ Նիւ Եորքի Գոլոմպիա համալսարանէն Մագիստրոս Փիլիսոփայութեան (1975) եւ Դոկտոր Փիլիսոփայութեան (1983) ակադեմական աստիճանները Սիջին Արեւելեան լեզուներու եւ պատմութեան կաճառէն: Գրած է երկու աւարտաճառեր, մին Կիրեղ Աղեքսանդրացիի քրիստոսաբանական վարդապետութեան մասին, եւ միւսը՝ 8-րդ դարու Դեոնոդ Պատմիչի Արաբներու Արշաւանքի պատմագրութիւնը առաջին անգամ անգլերէնի թարգմանելով ու հրատարակելով զայն, ձեռագրաց բաղդատութեամբ, ներածականով եւ ծանօթագրութիւններով: Նոյնը կատարած է նաեւ 10-րդ դարու Ռիտտանէս Պատմիչի երկը խմբագրելով ու թարգմանելով: Երկուքն ալ հրատարակուած են երկու անգամ: Շարունակած է եւ հրատարակած նաեւ Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանեանի յայտնի «Ազգապատում» մեծարժէք երեք հատորները, Զայ եկեղեցւոյ հարիւրամեայ պատմութիւնը շարադրելով երեք հատորներու մէջ 1900 թուականէն մինչեւ 1995:

Տէր Զաւէն վերջերս հրատարակեց չորս գիրքեր եւս հայ մատենագրութեան, Զայ եկեղեցւոյ աստուածաբանութեան եւ պաշտամունքի մասին, մեծ մասամբ անգլերէն լեզուով: Ցուցակագրած է նաեւ ԱՄՆ-ի եւ Սոմքրէալի համալսարաններուն եւ քաղաքային գրադարաններուն մէջ ի պահ դրուած քսանէ աւելի հայերէն ձեռագիրները եւ հրատարակած էրեւանի Բանբեր Մատենադարանի թիւ 11 հատորին մէջ:

WESTERN DIOCESE OF THE ARMENIAN CHURCH OF NORTH AMERICA
 3325 N. GLENOAKS BLVD., BURBANK, CA 91504
TEL.: (818) 558-7474 FAX: (818) 558-6333
 EMAIL: INFO@ARMENIANCHURCHWD.COM, WWW.ARMENIANCHURCHWD.COM
 PRINTED BY DIOCESAN PRESS 2009